

DET TEOLOGISKE
MENIGHETSAKULTET

«HVORFOR BLIR ALLE MINE VOKSNE BORTE?»

OM VOLD MOT BARN OG GUDSRELASJONENS POTENSIELT LIVGIVENDE BETYDNING.

Maria Stensvold Ånonsen

Veileder: Jan-Olav Henriksen

AVH 501 – Masteravhandling (60 ECTS – individuell vekting)

Master i Diakoni

Det teologiske Menighetsfakultet, våren 2012

FORORD

Den dagen jeg begynte å skrive på avhandlingen var en typisk grå, tåkete og kald novemberdag. Likevel vet jeg hvor engasjementet som gjorde at jeg endte opp med å skrive om barn, begynte. Jeg satt og hørte på psykolog i Alternativ til vold, Øivind Aschjem, under et foredrag på Diakonhjemmet i 2011. Han hadde en insisterende måte å møte oss som lyttere på. Gjennom sine foredrag gav han stemme til barn som ikke har noen som makter å elske dem inn i livet på en slik måte at de opplever seg ønsket og velkommen. I skriveprosessen har jeg hele tiden søkt å komme tilbake til barna og barnefortellingene. Det har vært viktig for meg at disse stemmene kommer fram og blir synlige. En 16 år gammel jente skriver: «*Jeg tør ikke bli orntl'i, orntl'i glad i noen fordi ingen har vært orntl'i, orntl'i glad i meg.*»¹ Utsagnet hennes, og det de andre barna i denne avhandlingen formidler, er at mennesker trenger nærværet av andre: å bli elsket inn i livet, for å overleve. Det er en påminnelse om avhengighet og utsatthet. Som Finn Skårderud formulerer det: «*Uten kjærlyghet intet liv.*»²

Så har juni innhentet meg. Varmen og lyset har kommet, og skrivingen er i slutfasen. Det gjør at det er tid for å rette en varm takk til de som har inspirert og oppmuntret på veien. Takk til *Jan-Olav* for at du har gitt meg rom til å lete etter og bruke min egen stemme, for klok veiledning og inspirerende samarbeid.

Takk til *Magne* som både har lest korrektur, og er en stor del av de oppmuntrende skarer.

Takk til studieveiledere og studentprester for påminnelser om å puste underveis.

Takk til *Kirsten* for korrekturlesing og gode pauser.

Jeg er takknemlig for at rom kan åpnes slik at håpet kan bæres.

Oslo, 11. juni 2012

Maria

¹ Øivind Aschjem, epost til undertegnede, 25. november, 2011.

² Finn Skårderud, «Familiekroppen», *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, Vol 49, nr.5, (2012):456.

Innholdsfortegnelse

FORORD	2
<i>Prolog</i>	5
1. Innledning	6
1.1 Om barns sårbarhet	6
1.3 Delproblemstillinger	9
1.4 Begrepsavklaringer	10
1.5 Materiale og valg av perspektiv	12
1.6 Metode	14
1.7 Struktur	18
1.8 Målsetting	19
2. Å ta barns følelser på alvor	20
2.1 Mellom individuasjon og «relatedness»	21
TILKNYTNING	22
Religionspsykologien om tilknytning.....	23
HVORDAN SELVET DANNES	24
Dannelse av selvet i religionspsykologien.....	25
AFFEKTTEORI	26
Affektteori i religionspsykologien.....	28
FRAKOBLING	30
Frakobling i lys av religionspsykologien.....	32
2.2 Oppsummering	32
2.3 Barn forteller	34
FLYTTELASSET	35
DU MÅ RINGE	36
NABOER	37
2.4 Analyse	38
FLYTTELASSET	38
DU MÅ RINGE	42
NABOER	44
2.5 Sårbar kropp: ropet etter beskyttelse	46
2.6 Delkonklusjon	49

3. Om barns meningsdannelse	51
3.1 Å ha en stemme	52
3.2 Når «falske selv» blir nødvendig	53
3.3 Dannelsen av selvet i et kulturelt perspektiv	54
3.4 Dannelse av selvet gjennom narrativer	56
3.5 Erfaringer som grunnlag for mening eller meningsløshet	57
3.6 Analyse	59
DEN MENINGSBEKREFTENDE SPIRALEN	61
DEN MENINGSNEDBRYTENDE SPIRALEN	64
3.7 Sårbar kropp: å finne veien tilbake til sitt sanne selv	67
3.8 Delkonklusjon	68
4. Å være seg selv	70
4.1 Tilstedeværelse	70
4.2 Er det frykten eller opplevelsen av verdi som styrkes?	72
4.3 Å legge til rette for ensomhet eller fellesskap?	75
4.4. Erfaringers affektive dimensjon	78
4.5. Bak maskene	81
4.6 Sårbar kropp: å elskes inn i livet	84
4.7 Delkonklusjon	86
5. Avslutningskapittel	87
<i>Epilog</i>	90
Litteraturliste	91
Bøker	91
Doktorgradsavhandlinger	94
Artikler	94
Rapporter/hefter/magasin	95
Audiovisuelt materiale	96
Offentlige publikasjoner	96
Avisartikler	96

Prolog

Ansiktet var bleikt,
det kom ikkje Ord.
Kroppsholdninga var borte,
Du sett djupe Spor.³

Barn er fullstendig prisgitt omgivelsene sine: på godt og vondt. «*Det er dette myke barnet som tar inn hele verden, som ikke kan lukke seg for noe.*»⁴ Å ta imot en god omfavelse står i sterk kontrast til å bli kastet i veggen. På samme vis står følelsene som skapes i slike «møter» i sterk motsetning til hverandre: glede mot frykt og ro mot kulde og uro. Det er aldri barns skyld at de blir utsatt for vold. Vår oppgave som medmennesker er å stå fast ved at barn har behov for omsorg og beskyttelse fra det som kan skade dem: fysisk, psykisk, sosialt og eksistensielt.

³ Voksne for barn, «Født til å skinne: Tekster av ungdom som vet mye om livet»: 21.

⁴ *Engelen*, DVD, produsent Thomas Robsam, manus og regi Margreth Olin. (Oslo: Sandrew Metronome), 2010.

1. Innledning

1.1 Om barns sårbarhet

De siste årene har jeg latt meg fascinere av begrepet «sårbarhet», forstått som et begrep som forteller noe om menneskets fragile og skjøre væren i verden. Med hud som lengter etter berøring, blikk som søker etter bekreftelse, et behov for å puste, spise og bevege oss, fødes vi inn i livet og legges i våre foreldres armer. Kroppen, vi, kommer inn i verden med hele oss. Kontaktflaten for sosialt samspill hud mot hud begynner. På innsiden av mor hadde vi det varmt, trygt og forutsigbart. I fødselen får livet sin fortsettelse i noe som ved første ytre berøring kan virke som kulde. Vi myser mot verden i et grelt og skarpt lys. Vi lever, tar til oss næring og får erfaringer med hva det vil si å bli tatt imot og avvist. «Nei» forteller oss etter hvert at noen objekt ikke skal tas nærmere i øyesyn. Vi blir kjent med hvordan blikk like gjerne kan handle om manglende tilstedeværelse som det nærmeste av det nære vi trenger for å opprettholde et indre ønske om å være i verden.

For meg er «sårbarhet» det ordet som trekker meg ned på jorda og minner meg på at vi trenger et språk for å snakke om vår fellesmenneskelighet. Livet er i høyeste grad et fellesskapsprosjekt, noe vi alle lever i og forsøker å mestre i alle dets fasetter. Av og til makter vi ikke å håndtere det fordi det overvelder oss fullstendig. Det handler om sårbarhet og oppvekst, i hvilken dose vi får med oss gode eller vonde erfaringer, og hvilke valg vi tar. Det avhenger også av om sykdom rammer, eller om vi holder oss forholdsvis friske livet gjennom. Videre hvilke mennesker vi møter og har rundt oss, og i hvor stor grad vi opplever livet som meningsfullt, godt eller uhåndterlig. Samtidig er livet også i høyeste grad individualistisk på den måten at hver enkelt av oss har sitt eget livslandskap der den fortellingen vi bærer med oss – summen av våre erfaringer – gjør oss til unike mennesker.

I denne avhandlingen ønsker jeg å skrive om barns sårbarhet i møte med vold i nære relasjoner. Barn forteller med brutalitet og ærlighet om hvordan livet smerter når relasjoner er ødeleggende. Hvordan frykten tar tak og regjerer følelser og tanker. På samme tid er barn også gode til å sette ord på hvordan relasjoner gjør godt. Jeg undrer meg over om barnet hegner om en hemmelighet - fortellingen om veien både bort fra og tilbake til et samlet og påkoblet selv. Denne avhandlingen vil handle om begge bevegelsene – både de nedbrytende bevegelsene og de bevegelsene som er livgivende. Mennesket kan kanskje sammenliknes med

en Matrjosjka, den russiske dukken som når den åpnes opp, avdekker flere dukker på innsiden. Dukken er bærer av «sine yngre jeg», har alle aldrene i seg slik vi mennesker bærer med oss våre fortellinger – også barnets. I denne avhandlingen vil jeg undersøke hvordan barnefortellingene formidler ensomhet og fellesskap, tillit og tillitsbrudd, og hvordan dette kan hjelpe oss til i større grad å forstå og bli i stand til å møte barn som utsettes for vold i nære relasjoner.

Oppgavens tittel, «*Hvorfor blir alle mine voksne borte*»⁵, er hentet fra en 12 år gammel gutt som ble flyttet rundt i fem ulike fosterhjem. Spørsmålet han stiller – om det finnes trygge voksne, og om det er noen som blir værende, er såre spørsmål. 12 åringen ønsket seg muligheten til å ha trygge voksne rundt seg, men hvor blir de av? Spørsmålet er berettiget, sårt, og forteller noe om hvordan det er å leve i en verden som er preget av uforutsigbarhet og ustabilitet. Denne gutten hadde vokst opp med vold i familien og hadde ikke fått muligheten til opprette en stabil tilknytning til en voksenperson. Hans utsagn forteller noe om hvor utsatte barn er og hvordan de preges av å bli påført relasjonelle sår. Det er ordene fra denne gutten og andre barn som har vekket både nysgjerrigheten, undringen og engasjementet mitt. Jeg ønsker å undersøke hvordan barns følelser og opplevelse av mening påvirkes av å vokse opp med vold, og herunder – på hvilken måte kropp er relevant for hvordan vi skal møte barn. Et av hovedspørsmålene er hvordan disse barna kan få hjelp til å ta vare på en lengsel etter fellesskap selv om de vonde erfaringene ligger der.

1.2 Hovedproblemstilling og begrunnelse

Inkarnasjonen er sentrum i den kristne tro. Gud har blitt kropp gjennom Kristus for å komme nær enkeltmennesker og menneskeheten på en konkret og fysisk måte. På samme tid som kropp har blitt Guds kontaktpunkt med mennesket, har kristendommen formidlet og uttrykt et ambivalent forhold til kropp på et slikt vis at det er skapt et kunstig skille mellom kropp og sjel. James B. Nelson forstår ikke inkarnasjonen som en engangshendelse, men som en stadig nyskaping – ordet blir stadig og fremdeles kropp. Inkarnasjonen blir slik et tegn på at alle mennesker er bærere av Guds godhet, at kroppen er av det gode og ikke det onde. Kjernen i den kristne tro er ifølge Nelson og hans kroppsteologi først og fremst at Gud har blitt

⁵ Øivind Aschjem, epost til undertegnede, 25. november, 2011.

menneske – i kropp. Kanskje dette kan inspirere oss og gjøre noe med hvordan vi møter barn som utsettes for vold: med et stadig håp om nyskaping og troen på at nye erfaringer kan skape en opplevelse hos barn som er annerledes enn det tidligere erfaringer har gitt dem.⁶

Kjærlighetsbudets sentrum er ifølge Nelson at mennesket skal kunne bli seg selv – «*en bodyself, fri från den dualism som kännetecknas av splittringen mellan kropp och själ.*»⁷ I møte med barns erfaringer med vold, kan det være en utfordring dersom fokus skifter fra å være på barnet selv til å bli på det Nelson kaller «illness narrative» – en historie som vektlegger konsekvensene av det barnet har vært utsatt for i stedet for å bekrefte og anerkjenne barnet i seg selv. Nelson presenterer en narrativ teologi der fortellinger og livshistorie – å lytte til andres historier og få fortelle sin egen fortelling – kan virke helende. Når kroppen skammes, traumatiseres og på ulike måter krenkes, kan mennesket bli frakoblet seg selv. Målet i denne avhandlingen er blant annet å undersøke hvordan barns opplevelse av mening kan styrkes slik at de kan få hjelp til å være seg selv med de erfaringene de har. Hovedproblemstillingen i avhandlingen er som følger:

Den sårbare kroppen: hvordan rammes barns følelser og opplevelse av mening av vold i nære relasjoner, og hvordan kan trosformidling bidra til å styrke barns lengsel etter å bli seg selv?

Bakgrunnen for valg av denne problemstillingen er et ønske fra min side om å løfte frem de stemmene som kan forsvinne i statistikker og overskriftenes fete typer. Det er et ønske om å belyse hvor grunnleggende det er for mennesket å være sårbart, og hvor utsatte barn er i og med at de alltid vil være den parten i forholdet foreldre – barn som har minst makt.⁸ Årsaken til at jeg ønsker å ha fokus på barns følelser og opplevelse av mening, handler både om et behov for å formidle barns følelser, og understreke hvor alvorlig det er dersom barnet mister

⁶ Rikard Friberg Von Sydow, *Att ta skriken på allvar: etiska perspektiv på självdestruktivt beteende* (Uppsala: Uppsala Universitet, 2011), 112.

⁷ Von Sydow, *Att ta skriken på allvar: etiska perspektiv på självdestruktivt beteende*, 118.

⁸ Avhandlingens fokus er på barnestemmene. Av den grunn er det en del litteratur som omhandler rapporter og stortingsmeldinger etter undersøkelser gjort i Norge de siste årene, som kun nevnes i fotnotene. Valget baserer seg på at dette er en avhandling som ikke tar for seg statistikk, hjelpeapparatets muligheter med mer, men hvordan barn selv erfarer det å vokse opp med vold i nære relasjoner. Se Barnas meld. St. 1 (2010-2011). *Om vold og overgrep mot barn*. Oslo: Det kongelige justis- og politidepartement. Denne tar blant annet for seg hvordan barn kan oppsøke hjelp.

troen på at det finnes et godt liv. Det er viktig at barns følelser tas varsomt imot. I møte med barn som utsettes for vold er det i trosformidlingssammenheng naturlig også å trekke inn gudsrelasjonen for å undersøke hvordan det som formidles kan farges av barnets vonde erfaringer. Målet er også å se om det er mulig å tenke at det nettopp i denne relasjonen ligger potensiale for å styrke barnets tro på seg selv, lengselen etter fellesskap, og troen på livet. For på best mulig måte å kunne besvare hovedproblemstillingen, har jeg valgt å konkretisere tre delproblemstillinger.

1.3 Delproblemstillinger

Å være barn er det stadiet i livet hvor mennesket er mest sårbart for påvirkning utenfra. Av den grunn sentrerer den første delproblemstillingen seg rundt barnet, dets følelser og fortellinger i møte med voldserfaringer. De sitatene og henvisningene jeg bruker er ikke et uttrykk for en universell stemme som forteller hvordan alle barn reagerer på de skadene de får av vold, men formidler kun hva det enkelte barn selv opplever. Jeg vil ta i bruk fire psykologiske perspektiv for å belyse og analysere delproblemstilling nummer en i lys av tre barnefortellinger:

Hvilke følelser vektlegger barn når de forteller om sine voldserfaringer?

Mennesket er flettet inn i et mylder av fortellinger: både de som dannes i møte med andre og de fortellingene det forteller om seg selv. Disse kortere eller lengre bruddstykkene av fortellinger er med på å påvirke om barn er i stand til å danne en opplevelse av mening og sammenheng. I møte med barn som har erfaringer med vold fra nære andre blir det viktig å stille spørsmål ved hvilke erfaringer og fortellinger som er med på å styrke barns opplevelse av mening, og hvilke som kan bidra til å bryte ned meningsdannelse. Et narrativt perspektiv blir benyttet for å redegjøre og analysere meningsskapelse i de samme barnefortellingene som i kapittel 2, med utgangspunkt i følgende delproblemstilling:

Hvordan påvirker ulike narrativer barns mulighet til å danne en opplevelse av mening i møte med vanskelige erfaringer?

Med et slikt spørsmål vil det være naturlig både å komme inn på tematikk som tillit,

ensomhet, fellesskap og hvordan voldserfaringer påvirker barns tro på egen evne til å påvirke sitt eget liv. I forlengelsen av dette vil tredje delproblemstilling være utgangspunkt for å undersøke hvordan gudsrelasjonen og trosformidling kan ha betydning for barns opplevelse av sammenheng og mening. Dette vil bli drøftet i lys av den tredje delproblemstillingen:

Hvordan kan trosformidling bidra til å møte barns lengsel etter å få være og bli seg selv?

I denne delen av avhandlingen ønsker jeg å bruke det jeg har funnet i barnefortellingene om hvordan voldserfaringer påvirker barn på et generelt nivå for å undersøke hvordan måten Gud og gudsrelasjon formidles på, kan være både en ressurs og en utfordring for hvordan barn kan finne frem til seg selv. Utfordringen ligger i det at barn som utsettes for vold trekker seg unna andre mennesker fordi tilliten blir forstyrret. Slik blir barn både direkte og indirekte fratatt muligheten til å utfolde seg. Målet er å undersøke om gudsrelasjonen kan bidra til å hjelpe barna å finne veien til seg selv. Fordi materialet ikke sier noe om barns konkrete gudserfaring, vil relasjonen barn – Gud kun bli belyst og drøftet gjennom utfordringer knyttet til barns voldserfaringer generelt. Som voksne kan det være lett å tenke at vi vet bedre enn barn – når barn ønsker å gå ut og leke uten lue og gradestokken viser ti minusgrader, vet vi best. Men når det kommer til tro og gudsrelasjon - de store spørsmålene, undrer jeg meg på om ikke det er verdt å huke seg ned i barnehøyde for å undersøke hva som kan gi bevegelse til fastlåste mønstre som følger av lidelseserfaringer.

1.4 Begrepsavklaringer

I enhver avhandling finnes begreper det kan være behov for å avklare for å danne grunnlag for et felles utgangspunkt å forstå teksten ut ifra. Jeg har valgt å definere begrepene *vold*, *barn*, *sårbar kropp* og *trosformidling* fordi disse er sentrale i avhandlingens tema og problemstilling.

VOLD

Vold er et begrep som kan defineres ut fra ulike underkategorier. *Strukturell vold* avspeiler en struktur av hverdagslivet der livskvaliteten og den enkeltes integritet krenkes av makt gjennom systematisk innarbeidede mønstre. *Fysisk vold* handler både om kroppslig vold, men

også vold mot materielle ting. *Psykisk vold* er psykiske overgrep der den enkeltes psykiske helse rammes negativt. *Sosial vold* inkluderer blant annet ulike former for undertrykkelse, stigmatisering, usynliggjøring og fremmedgjøring. *Symbolsk vold* kan både inkludere verbal vold gjennom kjefting og trusler, nonverbale angrep gjennom mimikk og kroppsspråk, og taus vold der det eneste som merkes er en rungende spenning.⁹ Faren med begrepsavklaringer er at språket kan fremstå som distansert og fungere fremmedgjørende. Jeg velger å definere vold ut fra ulike underkategorier. Samtidig vil jeg understreke at vold først og fremst handler om det enkelte barns opplevelse og liv, og vil i avhandlingen kun bruke begrepet *vold i nære relasjoner og voldserfaringer* fremfor å definere det barn opplever som den ene eller andre underkategorien.

BARN

I denne avhandlingen brukes begrepet *barn* om aldersgruppen 0 til 18 år.

SÅRBAR KROPP

Begrepet *sårbar kropp* er tatt med i denne avhandlingen for å understreke både en side ved barn: deres utsatthet i møte med truende erfaringer. Begrepet er også et uttrykk for barnets *væren*: deres avhengighet av nære andre som tar vare på dem. I tillegg har jeg valgt nettopp dette begrepet fordi det synes så lett å glemme det implisitte: at mennesket erfarer gjennom kropp. Barn *er* kropp. Kroppen er en del av barnets første kontaktpunkt i verden, men begrepet må ikke sammenblandes med at barnet «bare» er kropp. Et barn er alltid hele seg med sine følelser, erfaringer og kognitive kapasitet.

TROSFORMIDLING

Trosformidling er den formidlingen, undervisningen og dialogen som foregår innenfor en kristen sammenheng knyttet til trosspørsmål og livstolkning. Avhandlingen vil ikke ta for seg trosformidling generelt, men undersøke hvilke utfordringer trosformidling kan få med tanke på barns erfaringer med vold i nære relasjoner. Gudsbilde synes å være noe som særlig er knyttet opp til barns tidlige erfaringer med nære andre.

⁹ Hammerlin, «Et liv i vold».

1.5 Materiale og valg av perspektiv

Første del av avhandlingen, kapittel 2, tar utgangspunkt i boken *Spor fra virkeligheten* (2009). Dette er en samling fortellinger fra barn og unge som har erfaringer med vold og overgrep i familien. Redd Barna har anonymisert historiene for å sikre at barna ikke skal bli gjenkjent. Hovedfokus for denne delen av avhandlingen er disse barna og deres følelser. Jeg har valgt tre fortellinger som grunnlag for å undersøke hvordan følelser formidles av barn som har blitt utsatt for vold i nære relasjoner. Fortellingene som er valgt ut er følgende:

«Flyttelasset», Gutt 12 år

«Du må ringe», Jente 12 år

«Naboer», Gutt 15 år

For å kunne analysere disse barnefortellingene har jeg valgt ut fire psykologiske perspektiv som tar for seg temaene tilknytning, affekt, dannelse av selvet og frakobling. Fordi jeg har valgt et vidt teoretisk perspektiv i redegjørelsen, nevnes kun hovedlitteraturen her. Til å belyse tilknytningsteorien brukes primært boken *Vi er våre relasjoner. Om tilknytning, traumer og dissosiasjon* (2011) skrevet av Tor Wennerberg. *Selvpsykologi - utviklingen etter Kohut* (Jon Mosen (red), 1997) vil både danne grunnlaget for redegjørelsen om affektteori, samt være utgangspunktet for redegjørelsen for hvordan selvet dannes. Når det kommer til redegjørelsen for tematikken frakobling og dissosiasjon vil Judith Herman (1995) og boken *I voldens kjølvand Psykiske traumer og deres heling* være hovedlitteraturen.

Fordi kapittel 2 er det kapitlet som i størst grad tar for seg redegjørelsen av teori, har jeg i etterkant av hvert psykologiske perspektiv valgt å trekke inn religionspsykologiske betraktninger. Da ingen av barnefortellingene sier noe om Gud, vil disse perspektivene bli benyttet i kapittel 4 for å drøfte hvordan trosformidlingen kan møte barn generelt som har vært utsatt for vold i nære relasjoner. Ana-Maria Rizzuto og artikkelen «Drømmen om det fullkomne» (2009) benyttes for å belyse tilknytningsperspektivet. Når det gjelder affektteori vil boken *Anknytning i praktiken: tillämpningar av anknytningsteorin* (Anders Broberg et al. 2008) være hovedlitteratur. Teorien som ligger til grunn for dannelse av selvet i lys av et religionspsykologisk perspektiv hentes fra doktoravhandlingen *Vilsenhetens epidemiologi. En religionspsykologisk studie i eksistensiell folkhälsa* (Cecilie Melder, 2011). Boken *Skammens spor. Avtrykk i identitet og relasjoner* (2011) av Marie Farstad vil belyse perspektivet om

frakobling.

Barn som utsettes for vold i nære relasjoner kan beskrive hvordan ansiktet blir blekt, hvor vanskelig det kan være finne ord og hvordan andres handlinger eller mangel på handlinger setter spor hos dem. Dette viser hvordan vold setter spor både i følelseslivet, men også hvordan det i tillegg gir seg kroppslige uttrykk – som ordløshet, blekhet, at kroppsholdningen forsvinner. Til å belyse det kroppslige perspektivet har jeg valgt å hente inn kunstneren Anthony Gormley som på en konkret måte belyser kroppslighetens nødvendighet i et samfunn som i stor grad er preget av ord. Målet med å hente inn et kroppsfokusert blikk i slutten av kapitlet er å belyse hvordan barns følelser gir seg kroppslige uttrykk. Dette viser hvordan følelser kan gi viktig informasjon om hvordan de ulike barna har opplevd de vonde erfaringene, og hvordan de har reagert for å forsvare seg selv.

I avhandlingens kapittel 3 vil jeg fortsette å benytte barnefortellingene som er hentet fra *Spor fra virkeligheten*, men denne gangen ut fra et narrativt perspektiv. Målet i dette kapitlet er å analysere hvordan barns erfaringer er med på å underbygge eller destabilisere deres opplevelse av mening. Dette gjøres ved hjelp av to religionspsykologiske modeller for hvordan mening dannes, hentet fra religionspsykologen Valerie DeMarinis. For å danne grunnlaget for å si noe om hva mening er og hvordan den konstrueres hos barna i fortellingene, har jeg valgt å reflektere rundt hvor viktig det er for barn å få lov til å ha en egen stemme. Refleksjonen har basis i doktoravhandlingen *Reading from the underside of selfhood: Bonhoeffer and spiritual formation* av Lisa Dahill (2009). Denne doktoravhandlingen danner også grunnlaget for å beskrive hvordan det å utvikle «falske selv» er sentralt i møte med disse barna. Fordi barn som utsettes for vold i nære relasjoner aldri står alene i sin kontekst, har jeg valgt å belyse mer samfunnsmessige strukturer med tanke på meningsdannelse og relasjoner ved hjelp av artikkelen «Culture and the Self. Implications for Cognition, Emotion, and Motivation» (Markus og Kitayama, 1991). Til å belyse teori rundt narrativer og dannelse av mening benyttes boken *Mening i handling* av Jerome Bruner (1999).

Ønsket er at dette kapitlet skal tilby kunnskap om hva mening er, og undersøke hvordan det å utsettes for vold fra nære andre påvirker barns opplevelse av sammenheng. To sentrale spørsmål er hva i barnas fortellinger som kan bidra til å svekke barns opplevelse av mening, og hvilke erfaringer bidrar til å holde barnets livskraft og livsgnist i live?

Avhandlingen vil også behandle temaet barn som lever med vold i nære relasjoner i et diakonifaglig perspektiv, og kapittel 4 vil omhandle barns lengsel etter å bli seg selv. Spørsmålet er hvordan trosformidling kan bidra med symbol, språk og erfaring for å gå barns lengsel i møte. Martin Lønnebo har beskrevet det vakkert ved å si at «*mennesket er lengsel.*»¹⁰ I møte med barn som utsettes for vold, kan lengselen etter relasjon rammes nettopp fordi relasjon forbindes med lidelse.¹¹ Fokuset i kapittel 4 vil derfor være på hvordan barns lengsel etter relasjon kan ivaretas gjennom et diakonalt «tre-person-perspektiv» som vektlegger betydningen av å legge til rette for barns kontakt med seg selv, andre og Gud. Med hjelp av de fire religionspsykologiske perspektivene som ble redegjort for i kapittel 2, ønsker jeg å drøfte hvordan trosformidlingen kan legge til rette for og ivareta barn i lys av de voldelige erfaringene. I kapittel 4 vil litteraturen som benyttes primært være hentet fra manuset til boken *God and the self: The interplay Destabilizing religious orthodoxy* skrevet av Jan-Olav Henriksen (2012). Målet er å drøfte hvordan barn skal kunne finne frem til livfullhet og helhet – noe som har blitt fratatt dem. Selv om det kan synes som om lengselen ikke lengre eksisterer i et menneske, er spørsmålet jeg ønsker å ta opp gjennom å hente inn gudsrelasjonen i denne oppgaven: hvordan kan gudsrelasjonen bidra til at barnet finner frem til det som gir liv i stedet for død.

1.6 Metode

Denne avhandlingen er skrevet i skjæringspunktet mellom psykologi og teologi. I en avhandling som omhandler vold mot barn står det enkelte barns livserfaring sentralt, hvordan barnet beskriver seg selv og sine omgivelser. For å forstå og kunne møte barn som vokser opp med vold i nær familie, synes det essensielt å utforske hvordan barn selv beskriver egne følelser knyttet til voldelige erfaringer. Dette er bakgrunnen for valget av boken *Spor fra virkeligheten*, (2009) der jeg har valgt ut tre fortellinger. Fortellingene er bearbeidet og ført i pennen av Monica Borg Fure og Gry Stordahl.¹² Det har vært et mål at materialet skal være

¹⁰ Sitat av Martin Lønnebo i Jan-Olav Henriksen, *Imago Dei: den teologiske konstruksjonen av menneskets identitet* (Oslo: Gyldendal akademisk, 2003), 66.

¹¹ Ånonsen, Maria Stensvold. «Diamant i frossent rom. Relasjonell trosformidling i møte med barn med desorganisert tilknytningsmønster». *Tidsskrift for sjelesorg* 32. årgang, nr. 1, (2012).

¹² Boken har blitt til ved at Redd barna har møtt barn og unge sammen med Alternativ til vold og Landsforeningen for barnevernsbarn. Jeg forstår det slik at barna selv har fortalt eller skrevet ned fortellingene, og at Stordahl og Fure sin bearbeiding kun har innebåret redigering knyttet til anonymisering.

livsnært og berøre. Jeg har derfor valgt å hente frem og gi mye rom for disse stemmene. Erfaringene de tre barna har med vold vil bli generalisert i den religionspsykologiske drøftingen i kapittel 4, og bli benyttet som et uttrykk for hvordan barn generelt kan reagere. Målet er likevel først og fremst å formidle den enkelte stemmen fremfor å beskrive en mal for hvordan barn generelt reagerer. Årsaken til generaliseringen i kapittel 4 handler først og fremst om at de tre fortellingene som er valgt ut ikke sier noe om Gud eller gudsrelasjon, og at jeg derfor ikke har grunnlaget for å dra den spesifikke erfaringen fra barnefortellingen inn i en slik drøfting. Målet i denne avhandlingen er først og fremst å være i dialog med tre historier på en slik måte at den enkeltes fortelling fremstår som unik. Slik ønsker jeg å understreke at det aldri finnes én fortelling, og heller aldri én mal som kan si noe om barn generelt fordi den enkeltes historie spiller seg ut på ulikt vis.

Det psykologiske perspektivet i avhandlingen blir primært redegjort for i kapittel 2, hvor målet er å analysere og forstå hvordan barns følelser påvirkes i møte med vold. I analysedelen av kapitlet danner en hermeneutisk metode grunnlaget for å fortolke barnefortellingene ut fra spørsmål om hvordan det enkelte teoretiske perspektivet kommer til syne i de ulike fortellingene. Kapittel 2 står i tilknytningen og relasjonenes lys. Jeg har valgt å dele inn redegjørelsen i fire deler med overskriftene tilknytningsteori, affektteori, teori om hvordan selvet dannes, og til slutt teori om frakobling. Når det gjelder tilknytningsperspektivet har jeg valgt ikke å redegjøre for det enkelte tilknytningsmønster da det ikke er dette som skal analyseres i avhandlingen. I stedet har jeg forsøkt å tegne opp de store linjene når det gjelder barns behov for tilknytning, og hvilke konsekvenser det kan få for barnet dersom det ikke blir i stand til å knytte seg. Bakgrunnen for valget av boken *Vi er våre relasjoner* som grunnlag for å belyse tilknytningsteori, er en opplevelse av at Wennerberg tilbyr et annerledes og moderne språk som på en god måte formidler John Bowlby's teori om tilknytning.¹³ Selv om teori om hvordan selvet dannes i praksis ikke lar seg løsrive fra tilknytningen, har jeg valgt å

¹³ Litteratur som belyser temaet tilknytning på en god måte, er doktoravhandlingen til Trine Klette. Den er imidlertid ikke tatt i bruk i denne avhandlingen da doktoravhandlingens hovedfokus er på ulike tilknytningsmønstre knyttet opp mot begrepet trøst. Klette, Trine. *Tid for trøst: en undersøkelse av sammenhenger mellom trøst og trygghet over to generasjoner*, Oslo (2007). En av Klette sine gode innspill knytter seg blant annet opp til hennes mening om at tilknytningsmønstre kan endres når mennesker opplever nye store omveltninger i livet. I møte med barn som utsettes for vold er dette viktig nettopp fordi det kan være lett å tenke at barns tilknytning ikke lar seg endre hvis den først er forstyrret. Maria Stensvold Ånonsen, «Diamant i frossent rom Diamant i frossent rom. Relasjonell trosformidling i møte med barn med desorganisert tilknytningsmønster». *Tidsskrift for sjelesorg*, (2012).

ta det med som eget tema nettopp fordi det er en forutsetning at barnet får knytte seg til noen for at selvet skal dannes og utvikles. Boken *Selvpsykologi etter Kohut* utgjør grunnlaget både for redegjørelsen knyttet til dannelsen av selvet og affektteori. Bakgrunnen for valget av denne boken er at den i forhold til selvdannelse tar på alvor barns nødvendige pendelbevegelse mellom behov for selvavgrensning og fellesskap. Fordi målet i kapittel 2 er å undersøke hvordan barns følelser påvirkes i møte med vold i nære relasjoner, har det vært nærliggende også å bruke Jon Monsen sin redegjørelse for affektteori. Teorien belyser på en god måte relasjoners dynamikk, og beskriver hvor prisgitt barn er omsorgspersonene de har rundt seg. Det siste psykologiske perspektivet blir belyst primært gjennom Judith Herman og boken *I voldens kølvand: psykiske traumer og deres heling*. Hun har jobbet mye med voldens konsekvenser. Årsaken til at boken er valgt er at hun alltid har fokus på barnet, noe som er i tråd med avhandlingens mål om å hente frem barnestemmene. Å bruke begrepet «frakobling» som tema handler om behovet for en forståelse av motsatsen til å være påkoblet: at barn er trygge nok til å være i kontakt med seg selv, sine følelser og behov. Dette perspektivet blir særlig viktig å få med da jeg i den religionspsykologiske drøftingen forsøker å undersøke hvordan barns lengsel etter å bli seg selv kan styrkes og møtes.¹⁴

Avhandlingen inntar i tillegg til det psykologiske perspektivet også et eksistensielt perspektiv som tydeliggjøres i møte med den enkelte barnefortellingen. Fortellingene handler i ytterkant om liv og død, om hvilke erfaringer som hjelper barn til å kjenne seg levende og hvilke som i større grad innskrenker livsrommet. Jeg har bevisst valgt å skrive om hvordan den enkelte erfaring påvirker barn, da det å snakke om den enkelte relasjonen som voldelig vil kunne legge grunnlag for en svart/hvit tankegang om relasjoner og det enkelte mennesket.¹⁵ Likevel taler det enkelte barns reaksjoner og de alvorlige konsekvensene av erfaringer med vold for seg selv, og sier noe om hvordan det oppleves for barn å mangle omsorgspersoner som nærer og gir liv til dem som mennesker.

¹⁴ I møte med tema som dissosiasjon og begrepet *frakobling* finnes mye sentral litteratur, men som i hovedsak tar et behandlingsperspektiv, noe som ikke er fokus i denne avhandlingen. Se Marianne Jakobsen (red.), *Dissosiasjon og relasjonstraumer Integrering av det splittede jeg*, (Oslo: Universitetsforlaget, 2006) og Elisabeth Torp (red.), *Fra skam til verdighet Teologisk og psykologisk arbeid med vold og overgrep*, (Oslo: Universitetsforlaget, 2003).

¹⁵ Alice Miller mener at målet fremfor å fordele skyld må vær å lete opp og avdekke sosiale strukturer som bidrar til å fortrenge og gjemme unna barns egentlige selv. Alice Miller, *Thou shalt not be aware Society's Betrayal of the Child*, (New York: Farrar Straus Giroux, 1998).

Boken *Mening i handling* av Jerome S. Bruner belyser narrativets og fortellingens betydning i dannelsesprosessen av selvet. Dette gjøres ut fra en forståelse av mennesket som et relasjonelt vesen som blir seg selv i møte med andre. Fordi barn alltid er en del av en kontekst har det også blitt viktig å belyse hvordan ulike kulturer ser på individet noe artikkelen «Culture and the Self. Implications for Cognition, Emotion, and Motivation» gjør på en oversiktlig og forståelig måte. For å kunne analysere barnefortellingene med tanke på hvordan mening skapes, har det i tillegg vært nyttig å bruke to modeller som bidrar til å kategorisere barns erfaringer som i større eller mindre grad er enten meningsbekreftende eller -nedbrytende. Valerie DeMarinis har forsket på hvilken betydning ulike narrativer har for om mennesker opplever mening eller kaos. Forskningen DeMarinis har gjort er primært knyttet opp til fagfeltet religionspsykologi. Jeg har likevel valgt å kun ta utgangspunkt i de menneskelige erfaringene i kapittel 3 fordi det er disse relasjonene materialet belyser.¹⁶

I denne avhandlingen er barns eksistensgrunnlag viktig, noe som også aktualiserer gudsrelasjon og tro som viktige tema. Dette har jeg valgt å drøfte i et eget kapittel i lys av den korte religionspsykologiske redegjørelsen som ble gjort i kapittel 2. Spørsmålet som utpeker seg er hvordan kirken snakker om Gud med barn, om det som sies er livsnært og om barns erfaringer får slippe frem i lyset. Det har vært naturlig å ta med Ana-Maria Rizzutos sine betraktninger rundt de potensielle sammenhengene mellom menneskelige erfaringer og hvordan mennesket forstår og relaterer seg til Gud. Bakgrunnen for valget av et religionspsykologisk perspektiv er en opplevelse av at dette fagfeltet tar på alvor hvordan erfaringer påvirker menneskers søken etter og relasjon til noe større enn seg selv. Det religionspsykologiske feltet er stort og mangesidig, og kunne med rette fått mer plass i avhandlingen hva gjelder teori. At det psykologiske perspektivet primært vektlegges handler om at dette perspektivet belyser, gir kunnskap og forståelse i møte med den enkelte barnefortellingen. Dette er nødvendig for drøftingen som gjøres av utfordringene i religionspsykologien. Begrunnelsen for at psykologien vektlegges som teori handler også om et behov for å ha noe grunnleggende kunnskap innen dette feltet. Slik kan det legges til rette for gode erfaringer i trosformidling fremfor å gjøre de relasjonelle sårene enda dypere. Den religionspsykologiske drøftingen sentrerer rundt det som synes å bli noe av det mest sentrale i møte med barn som utsettes for vold i nære relasjoner: hvordan møte barns lengsel etter å bli

¹⁶ Gudsrelasjonen blir ikke belyst i dette kapitlet da materialet ikke sier noe om gudsrelasjon.

seg selv.¹⁷ Boken *God and the self: The interplay Destabilizing religious orthodoxy* tar menneskers erfaringer på alvor, og blir en viktig dialogpartner i kapittel 4. Målet er å åpne opp for at barn trenger trygge rom for å våge å lete etter hva de føler, trenger og hvem de er. Drøftingens utgangspunkt vil være det jeg har sett i kapittel 2 og 3 om hvordan barn påvirkes av å vokse opp med vold i nær familie. Jeg har bevisst valgt bort å bruke barnefortellingene konkret, da disse ikke sier noe om Gud eller tro. Likevel bruker jeg erfaringene som grunnlag for å si noe om hvordan barn generelt har behov for å bli møtt, anerkjent og sett i sammenhenger der tro formidles.

1.7 Struktur

I avhandlingen vil fokuset være på å løfte frem psykologisk kunnskap som kan bidra til å belyse barns utsagn om egne følelser og erfaringer, og undersøke hvordan et narrativt perspektiv kan tilby tolkningsnøkler for hvordan mening skapes. I tillegg drøftes hvilke religionspsykologiske implikasjoner det får for trosformidlingen at noen av barna som lytter har vokst opp med vold i nær familie. Slik oversikten over materialet viser, vil denne oppgaven basere seg på en litteraturstudie der det empiriske materialet allerede er innsamlet av Redd barna.¹⁸ Fortellingen som blir brukt underveis er bearbeidet på en slik måte at det ikke skal være mulig å gjenkjenne det enkelte barnet.

Jeg har valgt å dele avhandlingen inn i tre hovedkapitler, slik at det enkelte perspektivet bygger på og belyser hverandre. I hvert kapittel vil den enkelte delproblemstillingen stå sentralt. Kapittel 2 og 3 fokuserer på redegjørelse og analyse, mens kapittel 4 baserer seg på drøfting. Hvert kapittel avrundes med en delkonklusjon der det fremkommer hva jeg har sett, funnet og gjort.

¹⁷ Relasjonelle bilder og metaforer som benyttes i trosformidling i møte med barn: som Gud som beskyttende far eller omsorgsfull mor, er valgt bort som tema i denne avhandlingen med henvisning til at dette var tema i følgende artikkel: Maria Ånonsen, «Diamant i frossent rom. Relasjonell trosformidling i møte med barn med desorganisert tilknytningsmønster».

¹⁸ Min vurdering er at denne avhandlingen på masternivå vanskelig lar seg forene med en empirisk studie basert på egeninnsamlet materiale når det kommer til tematikken barn som utsettes for vold i nære relasjoner. Å skulle gjennomføre intervjuer med barn med slike erfaringer krever trygge rammer, samt at barna følges tett opp. Det forutsettes også at barna får den hjelpen de har behov for dersom intervjuene hadde aktivert ubearbeidet materiale. Av den grunn har jeg valgt å arbeide med allerede innsamlet empirisk materiale.

1.8 Målsetting

Målsettingen med å skrive en avhandling som omhandler barn som utsettes for vold i nære relasjoner, er tredelt. Barns fortellinger kan tilsynelatende ofte være for vanskelige å ta inn over seg eller for vonde å høre om. Ønsket er derfor å løfte frem de historiene som ofte blir glemt og gjemt unna. Valget er også gjort ut fra et behov for å videreformidle kunnskap om barns følelser, reaksjoner og forsvar for å kunne gi hjelp til å se de barna som utsettes for vold fra sine omsorgspersoner. Det er viktig å drive forebyggende arbeid, allmenn opplysning om voldens omfang og konsekvenser, og oppmuntre mennesker til å bry seg – selv om det er vanskelig og utfordrende. Konsekvensene av å la være å se er store for de barna som må fortsette å leve i utrygge og farlige omgivelser. For det tredje er det et ønske om å vektlegge betydningen av at også Kirken får kunnskap om hvordan erfaringer med vold kan farge hvordan barn tar i mot det som formidles. Barn er livfulle og undrende, men også sårbare og utsatte. For at barn skal kunne utfolde seg trenger de at noen ser dem, styrker livsmotet og hjelper dem til å tro at de kan få meningsfulle liv.

2. Å ta barns følelser på alvor

I følge rapporten *Barn i Norge 2011 – om vold og traumer*, er det en dobbelt risiko for at barn som vokser opp med foreldre med alkoholmisbruk eller psykiske lidelser også kan bli utsatt for vold. Undersøkelsen viser at 450 000 barn under 18 år har en eller to foreldre som har en psykisk lidelse eller alkoholmisbruk, og at to til tre prosent av barna i disse familiene utsettes for overgrep. I tillegg til at barna har en økt risiko for tidligere død, er det også fare for at de selv utvikler psykiske lidelser. På samme tid er det ikke en automatikk i at barn som vokser opp med psykisk syke foreldre, selv blir psykisk syke. Barns tilpasningsdyktighet viser at de fleste barna klarer seg godt på tross av de belastningene som foreldrenes utfordringer kan medføre.¹⁹

Hvilke konkrete belastninger det enkelte barn utsettes for blir best beskrevet av barn selv. Selv om statistikken forteller om overgrep og vold, og åpenheten rundt dette er større enn tidligere, er temaet fremdeles tabubelagt: noe vi vegrer oss for å ta inn.²⁰ Faren ved disse tabuiserende prosessene er at det enkelte barns stemme og fortelling blir usynliggjort. Dette medfører at handlingene som rettes mot barn forblir usynlige, noe som igjen medfører at tausheten overtar.²¹ For å understreke viktigheten av avtabuisering og synliggjøring som grunnlag for å varsomt kunne bygge ned barns ensomhetsfølelse, har jeg valgt å bruke tre fortellinger der barn kommer til orde med sine opplevelser. De tre fortellingene understreker viktigheten av å ta barns følelser på alvor, og hjelper til med å utvikle forståelse for hvor viktig det er å ikke la seg fange av tabuiseringsprosessens tre mantra: at vi ikke skal se, høre eller snakke om det disse barna utsettes for.

Dette kapitlet tar for seg hvordan barn selv beskriver egne følelser knyttet til det å vokse opp med vold i nære relasjoner. Videre tar det for seg hvordan dette påvirker barns følelser, evne

¹⁹ Birthe Bratvold, «Ferske tall om barn og vold,» *Barn i Norge 2011: Årsrapport om barn og unges psykiske helse* (Voksne for barn, 2011): 74.

²⁰ Justis – og beredskapsdepartementet har i 2012 utgitt en midlertidig handlingsplan i påvente av melding til Stortinget om vold i nære relasjoner. «Handlingsplan mot vold i nære relasjoner» informerer om hvem som særlig er utsatt for vold, legger frem ulike forslag til tiltak, samt gir oversikt over noe av samarbeidet som eksisterer i dag både lokalt, regionalt og nasjonalt.

²¹ Sjøftestad, Siri. «Rom for barnestemmer? Om barns medvirkning i barnevernets arbeid med overgrepssaker». *Nordisk sosialt arbeid*, Vol 25, Nr 1, (2005).

til å være seg selv og knytte seg til andre. Det psykologfaglige teorigrunnlaget, som danner utgangspunkt for analysen av barnefortellingene, baseres på tilknytningsteori og teori om representasjonsdannelse – hvordan barnet blir seg selv. Videre blir det gjort rede for affektteori og teori knyttet til frakobling. Målet med å redegjøre for disse teoriene er å belyse hva som skjer med barns evne og mulighet til å kjenne, forstå og uttrykke egne følelser når de lever med vold i nær familie og ikke øyner noen mulighet for å unnsnippe trusselen.

I Stortingsmelding nr. 7(2002-2003) vektlegges det at det i trosopplæringen «*må leggjast til rette for opplæring av barn og unge med særskilde behov.*»²² Det sies ingenting eksplisitt om barn som utsettes for vold eller omsorgssvikt i Plan for trosopplæring, men det vektlegges at målet er å utvikle en barneteologi med barnet som subjekt der deres livserfaring blir lyttet til. For å kunne gi god hjelp og møte barn som lever i belastende omgivelser, er det viktig å forstå de potensielle religionspsykologiske konsekvensene en barndom preget av vold kan få. Fordi barns gudsrelasjon og tro påvirkes av barns erfaringer, vil det i etterkant av de psykologiske perspektivene bli skrevet noen korte religionspsykologiske refleksjoner. Dette vil ikke bli benyttet i analysen av barnefortellingene, men i kapittel 4 for å drøfte hvordan trosformidling kan møte og ivareta barn generelt. Målet er at undersøke hvordan trosformidling kan bidra til å møte, forebygge, «*lindre og i beste fall begrense barns psykiske smerte.*»²³

2.1 Mellom individuasjon og «relatedness»

Alle mennesker er relasjonelle og styres av to grunnleggende behov: behovet for å nærme seg andre mennesker – *relatedness*, og for å bli et individ – *self-definition* (individuasjon).²⁴ I dette kapitlet vil fokuset være på å redegjøre for disse to grunnbehovene ved hjelp av psykologiske teorier som kan sies å befinne seg innenfor bevegelsesradiusen til en pendel. I den ene enden av pendelen er barnets primære behov for nærhet og trygg tilknytning til sin(e) omsorgspersoner. I den andre enden av pendelen står barnets behov for å bli selvstendig. Bildet illustrerer både den naturlige bevegelsen det er i en pendelbevegelse, og samtidig også

²² St. meld. nr. 7. (2002- 2003). *Trusopplæring i ei ny tid. Om reform av dåpsopplæringa i Den norske kyrkja* (Oslo: Det kongelege kultur – og kyrkjedepartement), 7.

²³ Inga Harsem og Kari Jordheim. 2011. *Livstolkning og livsmestring: Et hefte til inspirasjon i trosopplæringsarbeid!* (Rapport nr. 7. Oslo: Diakonhjemmet høgskole), 33.

²⁴ Tor Wennerberg, *Vi er våre relasjoner. Om tilknytning, traumer og dissosiasjon* (Oslo: Arneberg, 2011), 15.

hva som skjer når bevegelsen stopper opp. Når den gode bevegelsen forstyrres vil pendelen kunne stoppe opp i ytterpunktene: forsøk på total autonomi og total avhengighet. Dette kan skape utfordringer som både kan gå ut over barnets evne til å sette grenser, forstå og kjenne egne følelser og nærme seg andre og seg selv.

TILKNYTNING

«Menneskelivet begynner med tilknytningen, det livslange båndet av kjærlighet (eller sviktet kjærlighet) som et barn knytter til den eller de personer som finnes i dets nærhet.»²⁵ I møte med andre mennesker blir barnet til. I den andres blick opplever barnet å bli speilet på dypet, eller mangle speiling. Tilknytning forteller noe om menneskets grunnleggende sårbarhet. Samtidig sier det også noe om hvor beskyttende det kan være for barn å ha omsorgspersoner som tar dem i mot og toner seg mot barnets fysiske og følelsesmessige behov. Sårbarheten består i menneskets evne (eller manglende evne) til å søke trøst fra andre mennesker (eller gjennom minner av trøstende opplevelser) for å kunne regulere egne følelser i forbindelse med erfaringer som oppleves tunge.²⁶

Med John Bowlby, barnepsykiater og forsker, startet et paradigmeskifte i psykologien. Han kom frem til at like mye som frykt handler om å løpe *fra* noe, kan det også handle om å løpe *til* noen. Spørsmålet som opptok ham var hvorfor barn knytter så sterke følelsesmessige bånd til mor, og hvorfor barn reagerer på tap og separasjoner med sterke følelser av angst, sinne og fortvilelse. Han fant at ytre faktorer som at barnet får melk fra mor, ikke er det som primært knytter mor og barn sammen, men at tilknytningssystemet og den følelsesmessige tilknytningen er det som er avgjørende. Tilknytningssystemet «består av en rekke instinktive responser, som å le, skrike, gråte, klenge og etter hvert – når barnet begynner å krabbe og gå – følge etter.»²⁷ Målet med slik atferd er å påkalle omsorgspersonens oppmerksomhet og respons når barnet opplever frykt eller ubehag. Tilknytningsatferdens mål er barns overlevelse – barn gjør hva som helst for at aktiveringen skal gå over i hvilemodus – noe som skjer når

²⁵ Wennerberg, *Vi er våre relasjoner. Om tilknytning, traumer og dissosiasjon*, 11.

²⁶ Ibid.

²⁷ Ibid., 40.

omsorgspersonen og beskytteren kommer nær.²⁸

Affekten redsel og redselssystemet er det som ligger tettest opptil tilknytningssystemet. I de fleste situasjonene hvor redselssystemet aktiveres, kan barnet trekke seg unna trusselen og bevege seg mot forelderen. De to systemene kan imidlertid også komme i konflikt med hverandre. Det som vekker frykt er ikke nødvendigvis nærværet av fare og utrygghet, men like mye fraværet av det som kan skape trygghet. Tilknytningsteorien har i særlig grad fokusert på ensomhet knyttet opp til fare fordi separasjon utfordrer barnets grunnleggende instinkt: å overleve. Når tilknytningssystemet er aktivert, og barnet ikke øyner noen mulighet for å oppnå harmoni gjennom nærvær av omsorgspersonen, blir tilknytningssystemet værende aktivert. Da «*ledsaget av følelser som angst, raseri og håpløs fortvilelse, inntil barnet på egen hånd, så godt det lar seg gjøre, stenger av tilknytningssystemet sitt.*»²⁹ Denne fasen og opplevelsen av tap kalte Bowlby *detachment*. Selv om barnet sett utenfra tilsynelatende klarer å roe seg selv ned, foregår det fremdeles en kamp i barnet der et kaos av følelser fortsatt kjemper for å bli tatt imot. Frem til barnet igjen møter omsorgspersonen, kan det spille uberørt. Etter hvert som barnet kommer nær omsorgspersonen igjen, blir det mulig å aktivere tilknytningsatferd inntil ny separasjon kommer opp og angsten blir vekket på nytt. Dette fordi det for barnet er snakk om liv eller død.³⁰

RELIGIONSPSYKOLOGIEN OM TILKNYTNING

Begrepet gudsrepresentasjon sier noe om gudsrelasjon og gudsbilde. Gudsrepresentasjoner skapes i et dynamisk samspill mellom gudsbilde og menneskers egne erfaringer og kjærlighetsfortellinger. Kjærlighetsfortellingene som skapes i møte med egne foreldre, besteforeldre og andre betydningsfulle mennesker i barnets nærhet, er viktige fordi det viser seg å være sammenheng mellom tidlige barndomserfaringer og hvordan gudsbilde utvikler seg.³¹ Kjærlighetsfortellinger er noe som både kan forbindes med det gode: kjærligheten som bygger opp, som skaper mening og sammenheng. Kjærlighetsfortellingene kan også forbindes

²⁸ Wenneberg, *Vi er våre relasjoner. Om tilknytning, traumer og dissosiasjon*.

²⁹ Wenneberg, *Vi er våre relasjoner. Om tilknytning, traumer og dissosiasjon*, 48.

³⁰ *Ibid.*

³¹ Eystein Kaldestad, *Gjennom det menneskelige til det guddommelige: religionspsykologiske perspektiver* (Oslo: Tano Aschehoug, 1997).

med det vonde og smertefulle: kjærligheten som fortellingen om det som aldri var: om svik og vonde erfaringer. «Noen ganger kan kanskje den kjærlighetshistorien som har formet oss mest, være historien om den som ikke viste oss kjærlighet, enda vi lengtet etter det.»³² Barn er prisgitt og avhengig av at det finnes mennesker (som regel mor) som er interessert i å oppdage og forholde seg til barnet som et «jeg». Barnets evne til å være glad i seg selv avhenger av at noen andre har vist ham eller henne kjærlighet og omsorg, og at disse responsene har blitt internalisert i barnet. Uansett hvordan fortellingen ser ut, skaper og former den mennesket og er med på å bygge identitet – også i en eventuell gudsrelasjon.³³

HVORDAN SELVET DANNES

Selvpsykologien har et særlig fokus på mennesket som et selv, hvordan selvet utvikles, og menneskets iboende evne til å nyttiggjøre seg nye relasjonelle erfaringer. Den overordnede motivasjonen i selvpsykologien er muligheten mennesket har fra å gå fra en opplevelse av «et fragmentert selv» til en opplevelse av «et sammenhengende selv». Representasjonsdannelse i selvpsykologien knyttes opp til et spørsmål om hva som er representert mentalt i mennesket, og hvordan. Det spørres etter menneskets evne til å danne modeller eller indre bilder av verden rundt, seg selv og mennesker som står nær. Hvordan disse mentale bildene formes påvirker menneskets evne til å ta inn og bearbeide de erfaringene det får. På dette viset vil det også ha betydning for hvordan mennesket forholder seg til andre. For at barnet skal kunne organisere selvopplevelsen har det behov for «betydningsfulle andre».³⁴

Konstruksjonen av selvbylde, foreldrebilder og bilder av «betydningsfulle andre» antas i stor grad å påvirke den individuelle utformingen av hvordan enkeltindividet organiserer sine egne følelsesmessige opplevelser og erfaringer.³⁵ Kvaliteten på relasjonene, og omsorgsgivers evne til å kunne møte barnets følelsesmessige opplevelser på en emosjonelt tilgjengelig måte, er viktig. Dette fordi det også foregår en strukturering før barnet selv har utviklet evnen til

³² Jan-Olav Henriksen, *På grensen til Den andre. Om teologi og postmodernitet* (Oslo: Ad notam Gyldendal, 1999), 146.

³³ Ana -Maria Rizzuto, «Drømmen om det fullkomne,» *Tidsskrift for sjelesorg* 29.årgang, nr. 4, (2009).

³⁴ Jon Monsen og Sigmund Karterud, *Selvpsykologi: utviklingen etter Kohut* (Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1997).

³⁵ *Ibid.*, 92.

symbolsk representasjon – et selvilde. Når barnet er rundt 12 måneder vil det ha begynt å danne seg «indre arbeidsmodeller» - en modell av relasjonen mellom barnet og omsorgsgiveren. For at barnet skal kunne utvikle en mer stabil selvopplevelse, er det imidlertid avhengig av at signalene han eller hun sender ut møtes med forutsigbarhet, gode gjensvar og sensitivitet. Dersom aktiverte affekter møtes slik, kan det bidra til å styrke og stabilisere barnets selvopplevelse. I det motsatte tilfellet vil affekter som aktiveres kunne virke forstyrrende inn på selvopplevelsen, fordi affektene ikke blir intergrert hos barnet.³⁶

Trygg tilknytning og god selvavgrensning bidrar til at barn eier egne erfaringer, og gir dem en opplevelse av å ha mulighet til å «påvirke, skape mening, forstå relasjoner og kommunisere med andre.»³⁷ Om barn utvikler en trygg tilknytning avhenger av omsorgspersonenes lydhørhet og følelsesmessige innlevelse overfor barnet, i tillegg til om omsorgspersonen har god selvavgrensning. Den naturlige pendlingen mellom menneskets behov for nærhet og fellesskap, og på den andre siden individualisering og avgrensning, kan stoppe opp og svekkes ved utrygg tilknytning. En mor som har vanskelig for å avgrense seg i forhold til barnet, vil primært møte barnets ytre. Hun vil kunne gi barnet mat og legge det ned slik at det får hvile, men uten den emosjonelle innlevelsen vil barnet få problemer med å utvikle en indre verden. Dette skyldes at sinnstilstanden og følelsene barnet får speilet ikke er dets egne, men morens. Dette gjør at barnet får vanskelig for å avgrense seg mot mor. Konsekvensen er at barnets grunnleggende behov for individualisering og relasjon blir tilstander barnet opplever som truende. Dersom barnet forsøker å avgrense seg kommer angsten for å bli overlatt til seg selv. Søker barnet nærhet kommer «angsten for at selvet skal bli overtatt av den andre.»³⁸ Faren er at barnet invaderes på grunn av sammensmelting med den andre, og det oppstår en dyp ambivalens i forhold til andre.

DANNELSE AV SELVET I RELIGIONSPSYKOLOGIEN

Selv om spedbarn ikke er i stand til å tenke symbolsk, er de orientert mot å søke nærhet til tilknytningspersonen. Fra førskolealderen blir barn i stand til lengre separasjoner fordi bildet

³⁶ Monsen og Karterud, *Selvpsykologi: utviklingen etter Kohut*, 95.

³⁷ Anne-Lise Løvlie Schibbye, *Relasjoner: Et dialektisk perspektiv på eksistensiell og psykodynamisk psykoterapi* (Oslo: Universitetsforlaget, 2009), 145.

³⁸ *Ibid.*, 154

av personen kan hentes frem i barnet selv om personen ikke fysisk er tilstede. Dette er også en alder der barn utvikler representasjoner av Gud. Fra førskolealder kan Gud sees på som en trygg havn. I to svenske studier plasserte barn gudssymbolet i nærheten av det fiktive barnet i situasjoner som aktiverte tilknytningsatferd. For noen kan gudsrelasjonen få betydning nettopp av mangel på andre tilknytningspersoner. Særlig for barn som gjentatte ganger opplever manglende lydhørhet og tilgjengelighet fra tilknytningspersonen, kan gudsrelasjonen fungere som en kompensasjon(en betydningsfull annen) der gudsrelasjonens psykologiske funksjon blir å regulere tilknytningsrelatert stress.³⁹ Det er også mulig at gudsrelasjonen blir truende fordi den i for stor grad sammenliknes med foreldrene, men det er ingen automatikk i dette.⁴⁰

AFFEKTTEORI

Silvan Tomkins utarbeidet på 50-tallet en affektteori. Hans påstand var at affektsystemet (i motsetning til driftsystemet) er det «primære motivasjonssystemet.»⁴¹ Følelser som aktiveres gir tilgang på generell informasjon, og kan på samme tid gi spesifikke signaler fra driftsystemet. Når et barn gråter (aktivert affekt) kan det handle om at barnet er trett (drift). Affekter kan både aktiveres samtidig som eller uavhengig av driftsystemet, og aktiveres på mange ulike vis og når som helst både av «*direkte stimuli, hukommelse eller mentale representasjoner.*»⁴² Fordi affekter aktiveres raskt og knyttes opp mot hva som aktiverer dem, blir følelsene forsterket. De gode opplevelsene som mennesker har oppleves bedre, mens opplevelser som er smertefulle blir verre. Affekten forsterker ikke bare det som aktiverte den, men forbinder også affekten med det som skjer i etterkant av reaksjoner, og «limer» sammen erfaringer på en slik måte at det skapes sammenhengende opplevelser.⁴³

Det finnes ni primære affekter hos mennesket: «(...) *interesse, glede, tristhet, overraskelse,*

³⁹ Anders Broberg, Pia Risholm Mothander, Pehr Granqvist og Tord Ivarsson, *Anknytning i praktiken: tillämpningar av anknytningsteorin* (Stockholm: Natur och kultur, 2008).

⁴⁰ Ånonsen, «Diamant i frossent rom. Relasjonell trosformidling i møte med barn med desorganisert tilknytningsmønster».

⁴¹ Monsen og Karterud, *Selvpsykologi: utviklingen etter Kohut*, 108.

⁴² Ibid., 107.

⁴³ Monsen og Karterud, *Selvpsykologi: utviklingen etter Kohut*, 110.

*sinne, frykt, skam, avsky og forakt.»*⁴⁴ Ulike samfunn vil finne forskjellige måter å kontrollere følelser og uttrykk på. Dette kan føre til at enkelte følelser undertrykkes, og gjøre at mennesket i stedet for å oppleve de konkrete følelsene opplever kopier av disse – slik samfunnet den enkelte har vokst opp i har gitt aksept til den konkrete følelsen. På den måten påvirkes følelsene og opplevelsene av disse ikke kun av andre menneskers ansiktsuttrykk, men også av sosialiseringprosessen mennesket er en del av. Tomkins hevder at undertrykkelse, kontroll og temning av affekter svekker opplevelsen av selve affekten, og bidrar til usikkerhet rundt egne følelser. At følelser blir sett på som viktig informasjon, utfordrer modeller som primært har sett på følelser som noe som skal vises bort eller trykkes ned.⁴⁵

For å kunne bli et avgrenset selv er en del av prosessen å kunne romme ulike og motstridende følelser på en gang. Dette krever at omsorgspersonen(e) er tilstede, og hjelper barnet med å akseptere og tåle følelsene, tilby tolkningsrammer og sette følelsene inn i en kontekst slik at barnet blir i stand til å forstå seg selv, sine følelser og omgivelser. Dersom barnet gjentakende opplever at noen følelser er tillatt, mens andre ikke er «lov», kan det ramme barns mulighet til å «holde» de paradoksale følelsene på samme tid. Dette kan «forårsake alvorlige hindringer i utviklingen av et integrert selv, siden følelsesmessige opplevelser med motstridende informasjon vedvarende blir bortgjemt eller utelukket fra hverandre».⁴⁶ Å bli i stand til å kjenne seg som et avgrenset selv forutsetter at barnets omsorgspersoner selv har en god selvavgrensning.

Dersom barnet ikke evner å skille mellom andres og egne følelser, kan barnet ta inn den forvrengte virkeligheten og gjøre den til sin egen. Dersom mor er avvisende, og barnet setter likhetstegn mellom mors opplevelser og uttalelser, kan barnet trekke den slutningen at årsaken til avvisning er barnet selv. «Barnet ser ikke sammenhengen mellom egne uttrykk og omsorgspersonens ansvar,»⁴⁷ og «Morens depresjon blir barnets tilkorkommethet.»⁴⁸

⁴⁴ Monsen og Karterud, *Selvpsykologi: utviklingen etter Kohut*, 111.

⁴⁵ *Ibid.*, 112.

⁴⁶ *Ibid.*, 134.

⁴⁷ Løvlie Schibbye, *Relasjoner: Et dialektisk perspektiv på eksistensiell og psykodynamisk psykoterapi*, 147.

⁴⁸ *Ibid.*, 148.

Dersom selvavgrensingen er god vil barnet ha evne til å se at også andre har meninger, er følende og tenkende. I motsatt fall vil barnet få vanskelig for å skille mellom andre og seg selv, miste opplevelsen av å eie sine egne følelser og bli utrygg i relasjoner. Dette fører til at barnet lettere kan la seg definere av andre, og ikke forstår andres følelser og væremåter. Når forelderens følelser blir viktigere enn barnets, oppstår faren for splitting. Enten blir det barnets eller forelderens opplevelser som gjelder (i barnet). I en situasjon som oppleves som konfliktfylt for barnet, kan vanskeligheten med indre følelsesmessig avgrensning føre til at barn får behov for å distansere seg fra situasjonen. Sinnet barnet opplever kan bli for skremmende for ham eller henne. I tillegg kan ulike følelser sammenblandes slik at barnet ikke vet om det er redd eller sint. Følelser som dissosieres vil, fordi de splittes bort, i stedet påvirke barnet indirekte ved at barnet for eksempel utvikler somatiske symptomer. Barnet vil senere kunne huske situasjonen, men ikke følelsene.⁴⁹

Mangler omsorgspersonen evne til å ta i mot barnet og gi gode «svar» på barnets følelser kan, barnets selvutvikling bli forstyrret slik at det undertrykker egne følelser og tilpasser seg omsorgspersonens «behov for selvobjekter»⁵⁰. Blir ikke barnet tatt imot, vil det kunne miste grunnlaget for å lære seg å bære og regulere sine egne følelser. Får ikke barnet den bekreftelsen det har behov for, kan følelser som «ikke er tillatt» vekke affektive assosiasjoner som skam og selvhat. Dette kan igjen skape «en disorganisering av selvopplevelsen».⁵¹ Dersom manglende bekreftelse og empati er gjentakende, vil barnet gjøre så godt det kan for å øyeblikket ved eksempelvis å trekke seg unna. Frykten for tilknytning blir aktivert samtidig som barnet ikke forventer en empatisk reaksjon fra omsorgspersonen.⁵² Barnet kan bli frakoblet seg selv og miste muligheten til å oppleve erfaringene i en sammenhengene helhet.

AFFEKTTEORI I RELIGIONSPSYKOLOGIEN

Valerie DeMarinis har forsket på hvordan ulike narrativer mennesker har knyttet til meningen med livet, blir synlige gjennom handlingene som gjøres i møte med livets utfordringer. I

⁴⁹ Løvlie Schibbye, *Relasjoner: Et dialektisk perspektiv på eksistensiell og psykodynamisk psykoterapi*.

⁵⁰ Monsen og Karterud, *Selvpsykologi: utviklingen etter Kohut*, 134.

⁵¹ Ibid.,135.

⁵² Ibid.,145.

prosessen der opplevelsen av eksistensielt kaos eller sammenheng utvikles, spiller omgivelsene en avgjørende rolle. Det samme gjør individets mulighet til å påvirke omgivelsene og utvikle meningsskapende system for å møte livets eksistensielle utfordringer. Fraværet av meningsskapende strukturer utgjør en fare for utvikling av psykiske lidelser og mental dysfunksjon.⁵³ Mennesker er relasjonelle. Det enkelte menneskes fortelling skapes i oppveksten både i møte med viktige andre, av mennesker som er en del av den enkeltes sosiale miljø og det som formidles eksempelvis knyttet til tro. Fortellingene mennesket forteller til og om seg selv – og de fortellingene andre forteller om den enkelte, er med på å forme personen til den han eller hun er. Hvilke sentrale narrativer barn blir fortalt om sin verdi og rolle, og narrativer som fortelles om Gud, har betydning. James W. Jones mener at trosformidling som formidler tekster eller gudsbilder som viser Gud som straffende og krevende, kan bli en kilde til opplevd skam, nedverdiggelse og fordømmelse. Dette øker mulighetene for at mennesket skal tendere mot å bruke vold.⁵⁴

Blir et menneske fortalt og speilet på et slikt vis at hun kan være seg selv og få hjelp til å utvikle mestringsstrategier for å møte livet, kan det være med å påvirke hennes selvforståelse og handlemåte. Dersom narrative de sosiale omgivelsene forteller går på at personen ikke har betydning, og han eller hun heller ikke får fortolkningshjelp, vil dette kunne gjøre at det oppstår eksistensielt kaos. Meningssystemene og gode måter å håndtere de ulike utfordringene livet byr på, bli færre. Språk kan gi mennesket en mulig fortolkningshjelp i møte med egne og andres følelser. På samme vis kan det også fungere som undertrykkende: enten ved at språket er fraværende og tausheten nærværende, eller ved at følelser og behov bevisst blir ignorert. Språk kan også bli brukt for å fremkalle følelser som skam og forakt. Jones etterlyser «an ethic of relatedness» der det sentrale er mellommenneskelige relasjoner fremfor påbud om regler der det enkelte mennesket mister betydning som skapt og verdifullt fordi det overveidende fokus er på Guds plan, lydighet, overgivelse og renselse.⁵⁵

⁵³ Melder, Cecilia, *Vilshetens epidemiologi. En religionspsykologisk studie i eksistensiell folkehälsa* (Uppsala: Uppsala universitet, 2011), 91.

⁵⁴ James W. Jones, *Blood that cries out from the earth: the psychology of religious terrorism* (Oxford: Oxford University Press, 2008).

⁵⁵ Jones 1996 i James W. Jones, *Blood that cries out from the earth: the psychology of religious terrorism*, 125.

FRAKOBLING

Judith Herman beskriver hvordan barn som lever med overgrep gjerne forsøker å skape en forklaringsmodell som kan gi mening til det meningsløse. Noen barn legger skylden på seg selv for å kunne leve med det som skjer. Barnet ser på seg selv som problemet – som feil, noe som bidrar til ytterligere fremmedgjøring ved at barnet kan utvikle et frakoblet selv. «*Den dybe følelse av at være et slet menneske bliver den kerne omkring hvilken det misbrugte barns identitet formes(...).*»⁵⁶ Barn med trygg tilknytning er i stand til å danne indre bilder av omsorgspersonene som kan hentes frem i vanskelige situasjoner og fungere trøstende og regulerende.⁵⁷ For barn som vokser opp i utrygghet og med uforutsigbare omsorgspersoner, bidrar det at barnet påtar seg skylden til å opprettholde tilknytningsforholdet til foreldrene. Konsekvensen ved at barn idealiserer foreldrene er at mye informasjon forblir uintegrert i barnet, og han/hun blir ikke i stand til å se for seg at det finnes forutsigbare og trygge omsorgspersoner. Dette fører til at barna ikke «bor i seg selv».

Å mangle hjelp til å fortolke og forstå erfaringer kan, ifølge Ann Belford Ulanov, føre til et gap der mennesket blir frakoblet seg selv. Barn opplever det truende dersom de ikke får hjelp til å forstå det de frykter mest. Dette medfører frakobling som gjør at følelsene flater ut. Personen kan da sitte igjen med en opplevelse av kaos, og at livet settes på vent. At «det subjektive selvet» ikke er deltakende i erfaringene som skjer, innebærer at mennesket ikke er i stand til å reagere eller respondere på det som skjer. Erfaringen blir borte i dissosiasjon – en tilstand der mennesket eksisterer, men ikke makter å være til stede. Derfor kobler personen unna følelser eller opplevelser. Det blir et gap mellom mennesket og «den andre» – om det er foreldre, Gud eller venner – og erfaringer og relasjoner kollapser «*(...) into a gap, a trauma of dissociation or absence, a blotting out, a blank.*»⁵⁸

Dissosiasjon handler om menneskets iboende evne til å redde seg selv. Når noen blir behandlet som et objekt av mennesker han eller hun er avhengige av, men ikke kan flykte fra, blir det avgjørende å kunne koble fra deler av seg selv for å redusere smerten. Gjentatte

⁵⁶ Judith Herman, *I voldens kjølvand: psykiske traumer og deres heling* (København: Hans Reitzels Forlag, 1995), 132.

⁵⁷ Ibid., 134.

⁵⁸ Ann Belford Ulanov, *The unshuttered heart: opening to aliveness/deadness in the self* (Nashville, Tenn.: Abingdon Press, 2007), 13.

traumer som pågår over tid gjør det nødvendig å «*go dead.*»⁵⁹ Volden og overgrepet begraves i underbevisstheten fordi det er for vondt å huske. Å fortrenge dette handler om beskyttelse samtidig som det – dersom det pågår over tid – blir noe mennesket ikke er i stand til å gi slipp på når forsvaret ikke lenger er nødvendig.⁶⁰ Selv om erfaringene barnet har blir skjøvet bort, kan kroppslige signaler være til stede. Konstant aktivering fører til at barnets evne til regulering av grunnleggende funksjoner som inntak av mat, søvn osv. blir forstyrret. Fordi evnen til å regulere følelsesmessige tilstander også blir ødelagt, kan barnet oppleve det som å være hudløs, kald og få panikk eller bli fryktelig fortvilet og rasende.⁶¹ Ulanov beskriver hvordan det å være frakoblet seg selv kan gi mennesket en opplevelse av stillstand, der deler av mennesket har gått i eksil til et sted der erfaringer blir vanskelig å sette ord på – der noe er frosset til.⁶²

I overgangen mellom dette frosne og bevegelighet siteres det fra diktet «Requiem» der poeten Akhmatova står utenfor en russisk fangeleir og venter på å få høre nytt om brødre, fedre og sønner:

Then a woman with bluish lips... woke up from the stupor to which everyone had succumbed and whispered in my ear (everyone spoke in whispers there): Can you describe this? And I answered, 'Yes I can.' Then something that looked like a smile passed over what had once been her face.⁶³

Dette sitatet understreker hvor viktig det er for mennesket å få hjelp til fortolkning, og hvordan frakoblethet både handler om mangel på interaksjon og reaksjon. Personen vil ha vanskelig for å forstå hva erfaringer betyr for ham eller henne. «*If the space between us and the other does not hold, all our perceptions and felt meanings drift off, vaporize, fragment like confetti,*»⁶⁴ men i rommet der fortolkeren er til stede, kan påkoblethet bli en mulighet, og bevegelsen i pendelen igjen settes i gang.

⁵⁹ Ann Belford Ulanov, *The unshuttered heart: opening to aliveness/deadness in the self*, 39.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Herman, *I voldens kjølvand: psykiske traumer og deres heling*.

⁶² Ulanov, *The unshuttered heart: opening to aliveness/deadness in the self*.

⁶³ Akhmatova 1992:384 i Ann Belford Ulanov, *The unshuttered heart: opening to aliveness/deadness in the self*, 38.

⁶⁴ Ulanov, *The unshuttered heart: opening to aliveness/deadness in the self*, 11.

Dissosiative symptomer og tilstander kan sees hos barn som lever i situasjoner der tilknytningspersonen er kilde til både fare og beskyttelse. Barn som er avhengig av en slik ambivalent relasjon kan «miste tilgangen til sitt eget hjerte»⁶⁵ og utvikle et «falskt selv» for å tilpasse seg omgivelsene. Dette innebærer at deres egentlige opplevelser og følelser kobles bort. Barnet må gjemme unna sitt egentlige selv og opprette en fasade eller maske for å overleve under forhold som utgjør en trussel mot barnets overlevelse. Med vissheten om at det ikke kan være seg selv, lever barnet i et konstant strev etter anerkjennelse og bekreftelse. Ambivalensen og uforutsigbarheten som kan være til stede i barnets oppvekstomgivelser, gjør at barnet mister kontakten med seg selv og bruker enormt med energi for å tilpasse seg.⁶⁶ Dette gjør noe med barns utgangspunkt i relasjoner. Barn vet ikke hva de skal eller kan forvente, og kanskje forventer de ikke noe fordi det ikke har kontakt med egne følelser og behov. Dette kan også være utfordrende med tanke på gudsrelasjonen.

2.2 Oppsummering

I redegjørelsen av de fire psykologiske teoriene og de religionspsykologiske perspektivene, har målet vært å legge grunnlag for analysen som følger videre. De fire teoriene er langt fra enkeltstående, noe de kanskje kan synes å være slik de er fremstilt her. I møte med enkeltmenneskers liv og erfaring blir det tydelig at de psykologiske teoriene er vevd inn i hverandre, og ikke lar seg strukturere og rendyrke. På samme tid er utbyttet av redegjørelsen og inndelingen å registrere hvor innfløkt det relasjonelle samspillet er. Det er fire begrep som er viktige å ta med seg etter redegjørelsen av teorien: kjærlighetsfortellinger, selvavgrensning, følelser og «falske selv».

Begrepet *kjærlighetsfortellinger* representerer både de relasjonelle erfaringene som bidrar til at barn opplever å kunne være seg selv, og de erfaringene der barnet i større grad trekker seg unna, lager «falske selv» og må beskytte seg selv fra farene som relasjonen kan utgjøre. Begrepet er dekkende og nødvendig å ta med videre i møte med barnefortellingene, fordi kjærlighetsfortellinger like mye er med på å formidle fortellingene om savn som fortellingene

⁶⁵ Marie Farstad, *Skammens spor: Avtrykk i identitet og relasjoner* (Oslo: Conflux forlag, 2011), 70.

⁶⁶ Ibid.

om nærvær. Den enkeltes livshistorie er vevd sammen av ulike tråder. Fordi det er disse fortellingene som gjør personen til den han eller hun er, blir det viktig å lytte etter hvilke fortellinger som fortelles gjennom det mennesker uttrykker og sier om seg selv. Fortellingene danner grunnlag for at vi som lesere eller lyttere også lytter etter det som ikke blir sagt. Noe vil det kanskje være mulig å finne språk for. Annet forblir språkløst: en opplevelse eller følelse som bare merkes. Utfordringen med tekstfortolkning er at vi som lesere ikke får muligheten til å gå inn i en dialog med barnet. Vi danner oss våre egne fortolkninger ut fra de perspektivene som teksten belyses gjennom, kunnskapen vi allerede sitter inne med, egne fordommer og blinde flekker.

Selvavgrensning handler om viktigheten av at barn får kjenne på avhengighet til en nær annen, noe som gir muligheten til å utvikle seg til et selvstendig individ. Selvavgrensning bidrar til at mennesker er i stand til å forstå og inngå i relasjoner, skape mening og sammenheng. Gjennom dette får mennesket verktøy til å forsøke å håndtere de utfordringene livet har å by på. For barn som vokser opp med vold i nære relasjoner, der lydhørheten til deres behov og følelser kan være fraværende eller borte, kan barnet bli nødt til både å ta vare på seg selv og den voksnes følelser og behov. Når barn blir følelsesmessige «containere» for den voksne, blir rommet barnet skal utvikle og utforske selvavgrensning i, borte. Barnet har fremdeles behov for en tilknytningsperson, men dersom denne ikke er til stede slik barnet har behov for, kan barnet utvikle et ambivalent forhold til relasjoner. Barnet vil både søke seg nærmere samtidig som det frykter sammensmelting og avvisning.

Følelser er en konkretisering av hva det innebærer å være menneske. Å forstå sine egne følelser, kjenne og kunne uttrykke hva en føler, å søke trøst hos andre, er noe alle mennesker trenger å lære. Til dette trengs fortolkningshjelp: et «holding environment»⁶⁷. Når barn blir møtt av en voksen som er i stand til å tone seg inn og respondere på de følelsene og behovene

⁶⁷ Begrepet ble innført av D. Winnicott i objektreasjonsteorien. Barn trenger psykisk næring, å bli elsket inn i livet, for å utvikle seg. De trenger foreldre som er følelsesmessig til stede og oppmerksomme. Det handler om at foreldrene holder barnet – med varme, støtte og nærhet slik at barnets behov blir møtt med innlevelse. Samtidig handler «et holdende miljø» også om å alltid ha barnets perspektiv med i tankene for å unngå at barnet får for mange inntrykk å forholde seg til på en gang. Gerd Abrahamsen, *Det nødvendige samspillet* (Oslo: Tano Aschehoug, 1997). Det kan om mulig også sammenliknes med Anthony Giddens sitt begrep «the protective cocoon» som han definerer som «the mantle of trust that makes possible the sustaining of a viable Umwelt». Se Anthony Giddens, *Modernity and Self-Identity Self and Society in the Late Modern Age* (Cambridge: Polity Press, 1991), 129.

barnet har, blir barnet etter hvert i stand til å romme og regulere egne følelser. Dersom det ikke finnes noe «holding environment» tilgjengelig for barnet, kan barnet splitte bort egne følelser. Barnet gjør dette fordi følelsene blir for sterke å kjenne på, og for vanskelige å forstå. Barn som vokser opp med vold i nære relasjoner kan ha vanskelig for å uttrykke, kjenne og sette ord på egne følelser. De har ikke fått hjelp til å fortolke og skape et språk for å sette ord på følelser. Faren med dette er at barnet ikke opplever å være et sammenhengende selv eller å eie egne følelser.

«Falske selv», og utviklingen av disse, er en konsekvens og et resultat av at barnet ikke opplever å kunne være seg selv. Det er alvorlig når barn «fryses fast i seg selv» slik at de konstant er i alarmberedskap. Barn kan da beskytte seg ved å utvikle «falske selv». At barn opplever at det ikke er rom for dem er med på å fremmedgjøre barnet fra seg selv. Fordi fokuset er på å overleve, går barnet på et vis inn i et slags eksil for å beskytte seg.

2.3 Barn forteller

Jeg har nå redegjort for teori knyttet til fire psykologiske perspektiv, samt oppsummert hva som er viktig å ha som utgangspunkt for å gå inn og lese barnefortellingene som er valgt ut som analysemateriale til denne avhandlingen. De tre fortellingene er hentet fra boken *Spor fra virkeligheten*, der Redd Barna har samlet sammen og anonymisert barns fortellinger om hvordan det er å bli utsatt for vold og overgrep fra sine nærmeste. Selv om fortellingene har voldserfaringer som fellesnevner, formidler de tre ulike stemmer som på ulikt vis belyser hvordan volden er synlig eller usynlig utad. De beskriver også hvordan volden oppleves innenfra: noe som både kan oppleves ulikt og på samme tid ha en rekke fellesnevner. Før fortellingene gjengis og analyseres, vil jeg kort gjøre rede for bakgrunnen for utvalget av de tre fortellingene.

Forellingen «Flyttelasset» er valgt ut fordi den både belyser temaet tilknytning, barns behov for nære omsorgspersoner og hva som skjer dersom barn ikke får den omsorgen de trenger. Samtidig som fortellingen på en god måte får frem belastningen som dette barnet blir utsatt for, henter den også frem det gode ved at noen ser. Dette synes avgjørende for at han kunne få hjelp.

Den andre fortellingen, «Du må ringe», er valgt ut på bakgrunn av denne jentas inngående beskrivelse av voldserfaringer. Fars grove vold mot mor blir også skildret. Hun beskriver et vidt spekter av følelser, men kanskje ikke på den måten som forventes. Fortellingen får tydelig frem hvordan tilknytningssystemet og redselssystemet blir satt opp mot hverandre og aktivert på samme tid.

«Naboer», den tredje fortellingen, beskriver en ung gutt som har trådt inn i en rolle som er flere nummer for stor for ham. Han påtar seg en rolle som omsorgsperson for sin lillesøster, og tilpasser seg og tar hensyn for å unngå juling fra stefar. Denne fortellingen er valgt ut fordi den beskriver hvordan volden oppleves innenfra, og samtidig hvordan et barn opplever å «se inn i» andre familier. Måten fortellingen er lagt frem på belyser godt hvordan gutten ikke får lov til å være seg selv, og hvordan hans følelser ikke blir tatt hensyn til av personen som skal ta vare på ham.

FLYTTELASSET

Vi stod utenfor gården, det var midt på vinteren. Det var ganske kaldt. Torunn som eide gården vi bodde på stod sammen med oss og ventet på flyttebilen. Jeg stod ved siden av henne. Vi hadde bodd i det lille røde huset som tilhørte gården i fire år. Det hadde vært fire fine år. Torunn og mannen hennes passet alltid på meg og på søndagene spiste vi middag sammen. Jeg tror hun merket at det var godt for meg å være sammen med henne. Jeg husker jeg var redd for å flytte sammen med mamma og pappa alene og at ikke Torunn skulle være der. Jeg hørte Torunn si at vi kunne bo på gården så lenge vi ville. Jeg torde ikke si noe, men håpet på at mamma og pappa skulle ombestemme seg. Det gjorde de ikke. Da vi satt i flyttebilen så gråt jeg, mamma ble sint, veldig sint og jeg merket at mannen som kjørte bilen ikke likte det så godt. Bilen stoppet utenfor en blokk i byen. Den så ikke så pen ut, lignet ikke noe på gården vi kom fra. På gården hadde det vært masse plass rundt oss og jeg kunne leke alene utenfor uten å være redd. Også var Torunn der hele tiden.

Vi bar opp flyttelasset. I trappeoppgaven var det søppel og det var ikke en eneste lyspære som virket. Det var mørkt og ekkelt. I begynnelsen kom Torunn og mannen hennes på besøk, men en dag sa mamma at de ikke skulle komme mer.

- Torunn er ikke god og hun blander seg for mye i hvordan vi lever, sa mamma. Jeg ble skikkelig lei meg; det kunne ikke være sant at hun ikke skulle komme mer. Hun hadde alltid sagt at jeg var hennes beste gutt og at hun alltid ville være der for meg. Jeg kledde på meg og sprang ut. Den natta var jeg lenge ute. Sånn gikk jeg gatelangs en stund. Til slutt måtte jeg dra hjem. Det var helt stille hjemme, ikke en lyd. Mamma og pappa hadde lagt seg. Dagen etter sto jeg opp. Jeg merket at senga var våt igjen. Den siste tiden hadde jeg begynt å tisse på meg hver natt.

Jeg skiftet fort på sengen, la sengetøyet nederst i skittentøykurven, laget matpakke og gikk på skolen. Mamma og pappa sov ennå så jeg gikk uten å si ha det.

På skolen kunne jeg være den stilleste personen, jeg likte ikke så godt de andre. Hvis jeg ikke ble kjent med så mange så ville de sikkert ikke spørre om å bli med meg hjem. Så det beste var å være helst stille. En gang satt jeg i skoletimen og plutselig bare tisset jeg på meg. Jeg klarte ikke å holde meg. Per på pulten bak meg begynte å le. Jeg ble så sinna at jeg gikk opp i fjeset på han:

- Tror du at du er så jævlig mye bedre enn andre?

Læreren tok meg til siden og spurte meg hvordan jeg hadde det hjemme. Først ble jeg helt stum, jeg tenkte; visste hun hvordan vi hadde det? Hadde hun sett det på meg? Jeg bestemte meg for å fortelle alt til henne og jeg fortalte også om Torunn og mannen hennes. Læreren min var veldig grei; hun ringte Torunn med en gang og sammen ringte de barnevernet.

Jeg skjønnte ganske tidlig at det ikke var min skyld at ting var som det var. Det kan jeg takke de fire årene jeg bodde på gården for. Torunn og mannen hennes var jo en normal familie og da så jeg hvordan det egentlig skulle være.⁶⁸

DU MÅ RINGE

Jeg står på kjøkkenet og lager meg sånn god 1-2-3 kakao. Jeg hører mamma og pappa begynner å krangle. Jeg tar med meg kakaoen, henter telefonen og setter meg i skapet. Lukten av kakao hjelper meg alltid til å tenke på fine ting. Jeg prøver å tenke på gode minner selv om jeg hører at mamma skriker og pappa roper.

Det er alltid så vanskelig å vite hva jeg skal gjøre. Jeg lytter etter lyder som er høyere eller annerledes. Hvis jeg ringer til politiet blir pappa sint fordi jeg sladrer, og hvis jeg ikke ringer kan mamma bli drept. Jeg hører pappa rope til henne at hun er en hore, at hun ikke bryr seg om pappa og meg. Pappa har kanskje rett, mamma smiler alltid når hun treffer andre menn.

Kakaoen er fremdeles varm og jeg skulle ønske jeg kunne gå ut på kjøkkenet å hente litt melk. Jeg lytter – de krangler fortsatt. Jeg hører mamma rope til pappa at barnevernet har sagt at hvis han ikke slutter må jeg flytte. Hvorfor er det jeg som må flytte når det er han som bråker? Det skjønner jeg ikke. Kakaoen lukter godt og jeg prøver å presse fram minner om hytteturen som vi hadde i fjor da pappa og jeg var ute og fisket og vi fikk en kjempestor fisk. Pappa smilte, vi satt og drakk kakaoen som han hadde laget. Så hører jeg mamma skrike.

- Marianne! Du må ringe politiet, vi må få han ut!

Telefonen kjennes klam, det er mørkt inne i skapet og jeg klarer ikke å se nummeret på tastene. Jeg åpner skapdøren på gløtt for å få inn litt lys. Da ser jeg mamma komme løpende forbi med pappa etter seg. Jeg hører at hun låser seg inn på badet. Pappa blir rasende og står og skriker utenfor. Jeg må ringe, men klarer det ikke. Fingrene mine må ha tastet det lagrede nødnummeret for fra rører hører jeg – Hallo? – Er det noen der? Jeg blir helt stiv. Pappa må ikke høre at jeg har ringt. Jeg svarer damen i telefonen og hvisker så stille jeg kan: - Mamma og pappa krangler, jeg sitter i skapet og dere må komme. Så legger jeg på.

Det er stille i huset. Jeg kjenner at jeg blir kvalm. Jeg tror jeg må kaste opp. Jeg kan jo ikke kaste opp, det lager så høy og stygg lyd. Så går døra til skapet opp. Pappa står der, han må ha hørt meg, han river telefonen ut av hånden min.

- Hva er det du sitter her og gjør? Vil du sende meg i fengsel?

Jeg kjenner det brenner på kroppen – jeg har mistet kakaoen ned i fanget. Det brenner og brenner, men jeg sitter bare helt stille. Pappa tar tak i meg og river meg ut av skapet og kaster meg i veggen. – Det skulle du aldri ha gjort, din drittunge! Jeg kjenner tårene presse på, alt gjør skikkelig vondt, men jeg får ikke fram en lyd. Jeg ligger bare stille, jeg må være helt stille, ikke lage en lyd, da går han kanskje vekk. Jeg ser mamma komme ut fra badet; hun har blod i ansiktet og håret står til alle kanter.

Pappa fyker mot henne, hun løper ut i stua og pappa etter, og langt borte hører jeg at det ringer på døra. Nå dreper han mamma. Jeg vil ikke se hva han gjør mot henne. Hvis jeg ikke ser det så skjer det kanskje ikke. Jeg hører at det ringer på døra igjen. Kanskje naboen har hørt oss? Kanskje det er politiet? Jeg vet ikke om jeg skal lukke opp, politiet setter jo folk i fengsel og jeg vil jo ikke at pappa skal i fengsel! Det ringer på døra for tredje gang. Nå må jeg svare. Jeg går bort og åpner.

Det er politiet. De kommer inn i gangen og det er kakao og blod på gulvet. Jeg henter papir for å tørke opp. Jeg vil ikke at det skal se så ille ut. Politiet går inn i stua, der sitter mamma i sofaen med kjøkkenkniven kjørt inn i sofaryggen ved siden av seg. Den ene politimannen tar pappa med seg inn på et rom for å snakke med han. Den andre blir igjen med mamma og meg i stua. Han har snille øyne.

Han vil vite hva som har skjedd, men det er ikke så lett å prate når pappa er i rommet ved siden av. Det er ganske lytt hjemme hos oss og jeg er redd for at pappa skal bli lei seg. Så kommer den andre politimannen ut med pappa og sier at de skal ta han med seg og at det er viktig for mamma og meg at vi får oss litt søvn. Jeg skal jo på skolen dagen etter.

Når de tar pappa med seg blir jeg redd for at han skal komme i fengsel, og at jeg aldri skal få se han mer.

⁶⁸ *Gutt 12 år*, Monica Borg Fure og Gry Stordahl, *Spor fra virkeligheten* (Oslo: Redd Barna, 2009), 11.

Den natta gråter jeg meg i søvn for det jeg har gjort mot pappa. Men hadde jeg ikke ringt så hadde jeg ikke passet på mamma.⁶⁹

NABOER

Utenfor står Torbjørn og Mads.

- Blir du med ut, eller?

- Kan ikke, svarer jeg.

- Du blir jo aldri med ut, bli med da.

Eg vet at de lurar på hvorfor jeg ikke kommer ut oftere. Jeg pleier å svare at jeg ikke kan, eller at jeg ikke får lov. Hvis jeg skal ut så må søstra mi bli med og hun er bare fire. Hvis jeg sier at jeg ikke har lyst til å ha henne med, så blir det juling.

Torbjørn og Mads bor rett oppi gata og stikker ofte innom. Det er jeg glad for. Hvis man ikke har noen venner, så er det ikke bra. Ikke det at jeg har turt å fortelle dem noe. Men faren til Mads er død, så vi har på en måte noe felles. Vi lå noen ganger på trampolinen hans og prata sammen da vi var små, om alvorlige ting. En gang vi hoppa ble vi svette og Mads tok av seg genseren. Det ville ikke jeg gjøre. Jeg går med høyhalsa genser selv om det er midt på sommeren for å skjule blåmerkene på halsen.

- Jeg skal høre om jeg kan bli med en liten tur, sier jeg og lukker døra. Jeg går opp i andre, til stefaren min. Så spør jeg forsiktig om jeg kan bli med ut. Han er stille en stund før han bestemmer seg for at jeg kan få gå.

Den dagen hadde jeg stått opp ekstra tidlig, hadde vaska opp, rydda og passa småsøsken. Det har jeg gjort i alle år. Men det pleier ikke å ha noe å si hva jeg har gjort eller ikke, om jeg får gå ut og sånn. Han sa sikkert ja fordi han ikke orker å ha meg i huset akkurat nå.

Jeg henter lillesøstra mi og vi går hjem til Torbjørn. Han har et skikkelig fint rom. Med eget skap til alle pokalene og så en seng som faren har laget. Den er bygget som en bil. Vi går inn i stua for å spille Risk. Lillesøstra mi får se på, men hun er stille og fornøyd.

Mammaen til Torbjørn kommer inn med saft til alle, og så spør hun:

- Har dere lyst til å spise middag sammen med oss? Foreldrene til Torbjørn er så åpne! Skikkelig åpne, tenk å be andres barn på middag. Det ville aldri ha skjedd hjemme hos oss.

Hvis jeg tar med kompisene mine hjem så er det:

- Hvem er de? Jeg vil ikke ha dem her. Stefaren min liker ikke å ha fremmede i huset. Men de er jo ikke fremmede for meg.

Vi spiller en stund og så spiser vi middag sammen.

- Lillesøsteren din kan godt få gå fra bordet, hvis hun har lyst til å se Barne-tv, sier faren til Torbjørn. Shit! Vi må jo være hjemme før Barne-tv!

- Takk for maten, men vi må gå nå. Jeg henter jakkene våre. Lillesøster har ikke lyst til å ha på jakka si, men jeg får den på henne og sier at vi må skynde oss.

Jeg er redd, så jeg ber henne om å gå litt kjappere. Hun ville sikkert se på TV, men vi har vært borte for lenge. Når vi kommer hjem ber jeg henne gå inn på rommet sitt. Hva gjør jeg nå? Han er i stua, jeg vet jeg må opp dit. Går ned på knærne, kneler ned foran han.

- Beklager, det var ikke meningen å komme så sent. Tenker at kanskje det ordner seg, men så sparker han meg i trynet.

- Du er sen!

Den natta tenker jeg at dette her orker jeg ikke mer. Jeg har og vondt i hodet og dopapir i nesa for at det ikke skal blø. Jeg vil bare rømme. Torbjørn eller Mads har det ikke sånn hjemme. Jeg stoler på dem, i morgen skal jeg fortelle.⁷⁰

⁶⁹ Jente 12 år, Fure og Stordahl, *Spor fra virkeligheten*, 28-29.

⁷⁰ Gutt 15 år, Monica Borg Fure og Gry Stordahl, *Spor fra virkeligheten*, 19.

2.4 Analyse

For å bli kjent med andre mennesker trenger vi å vite noe om hvem denne personen er. For å få vite dette må personen fortelle om seg selv. Den enkeltes historie er også den fortellingen som har gjort personen til den han eller hun er.⁷¹ Bakgrunnen for å velge tre barnefortellinger, er den unike muligheten dette gir til et lite innblikk i de tre barnas enkelte historie: hva som har vært med på å forme deres livsfortelling. Å innta et barneperspektiv vil tradisjonelt innebære å sette barnet i fokus. I denne avhandlingen handler det om å la barn komme til orde, å undersøke hva som er deres opplevelser, erfaringer og refleksjoner. Kun i møte med den enkelte fortellingen, og barnas forståelse av seg selv og sine omgivelser, er det mulig å fortolke hvordan vold i nære relasjoner påvirker barns liv. Målet med analysen er å belyse barnas fortelling ved hjelp av de fire teoretiske perspektivene redegjort for i dette kapitlet ut fra dets underproblemstilling: Hvilke følelser vektlegger barn når de forteller om sine voldserfaringer?

Analysen er delt opp i fire. Formålet er å sortere og utforske materialet med utgangspunkt i de psykologiske perspektivene, og fortolke det barna forteller i lys av dette. Både av praktiske og relasjonelle hensyn, har jeg valgt å gi barna navn da det oppleves mer distansert å henvise til ham eller henne. Jeg har valgt å kalle den 12 år gamle gutten i «Flyttelasset» for Ole, jenta i «Du må ringe» blir kalt Marianne i fortellingen, og gutten i «Naboer» velger jeg å gi navnet Per.

FLYTTELASSET

Når vi vet hvor viktig følelsesmessig tilknytning er, blir historien «Flyttelasset» et eksempel både på trygg og utrygg tilknytning. Vi hører lite om far i Oles fortelling. Han nevnes kun i forbifarten og er en person som virker lite synlig til stede i Oles liv. Indirekte får vi likevel vite at far ikke utgjør en trygg base for Ole når han sier at han er redd for å flytte sammen med mor og far. Ole ønsker ikke å flytte fra Torunn og mannen. Dette understreker Bowlby's tanke om tilknytning: hvordan det like mye kan handle om barns behov for å løpe *til* noen når de søker trygghet, som å løpe *fra* noen når faren truer. Relasjonen til Torunn virker stabil og

⁷¹ Jan-Olav Henriksen og Arne Johan Vetlesen, *Nærhet og distanse: Grunnlag, verdier og etiske teorier i arbeid med mennesker* (Oslo: Gyldendal akademisk, 2000).

trygg, mens forholdet til moren synes å være preget av at Ole i liten grad opplever henne som en tilknytningsperson han henvender seg til. I teksten fremstår hun både som fraværende og uforutsigbar med sitt voldsomme sinne. Ut fra teori om tilknytning kan det likevel være slik at den største trusselen ikke er det å bo sammen med mor og far, men fraværet av trygghet som oppstår når Torunn og mannen ikke lenger er i nærheten.

Når Ole begynner i ny klasse, starter sengevætingen starter opp igjen. Han opplever at ting blir vanskelig, og det kan tenkes at Oles erfaring med Torunn gjør at han forteller hvordan han har det når læreren spør ham hvordan det går hjemme. I situasjonen der Ole blir sint fordi klassekameratene ler av ham når han tisser på seg, kommer skammen tydelig frem. Det blir synlig at det ikke er greit å være Ole, og at han ikke har det bra. Samtidig flettes det inn en opplevelse av å bli sett og lyttet til. Dette får ham til å lure på om læreren har sett på ham hvordan han har det hjemme.

Vi vet ikke så mye om hvordan Ole har det hjemme. Vi hører om fraværende foreldre som i liten grad evner å være lydhøre overfor Ole og hans behov. Ole beskriver også hvordan foreldrene overser ham og hans behov for å ha de menneskene rundt seg som han trenger. Sviket i å ta fra Ole hans viktigste tilknytningsperson blir ekstra tydelig når han minner seg selv på at Torunn alltid sa at han var hennes beste gutt, og at hun alltid ville være der for ham. Selv om Ole blir ute hele natten, reagerer ikke foreldrene med bekymring eller leting. De går i stedet og legger seg. Vi vet at Ole er mye redd. Han kan være vanskelig å få øye på i skolesammenheng fordi han prøvde å være stille og usynlig slik at ingen skal spørre om å få bli med ham hjem. Det er tydelig at han ikke ønsker at jevnaldrende skal få vite hvordan han har det hjemme. Aller helst vil Ole være hos de menneskene han kjenner seg trygg på, hans trygge base hvor han fritt kan utforske verden og livet. Torunn og mannen er mennesker som vil ham vel, er i stand til å vare på ham, og gir uttrykk for at han er viktig. I teksten uttrykker Ole følgende: *«Jeg skjønnte ganske tidlig at det ikke var min skyld at ting var som de var. Det kan jeg takke de fire årene jeg bodde på gården for. Torunn og mannen hennes var jo en normal familie, og da så jeg hvordan det egentlig skulle være.»*⁷² Ut fra dette utsagnet forstår vi at hverdagen og hjemmesituasjonen er ensom og vanskelig for Ole. Samtidig kan det tenkes

⁷² Borg Fure og Stordahl, *Spor fra virkeligheten*, 11.

at relasjonen til Torunn har vært avgjørende for at Ole ikke har kjent mye på skyldfølelse for situasjonen han lever i hver dag. Han har opplevd kontrasten i det han kaller «en normal familie», og har trukket den konklusjonen at han lever under andre forhold enn andre. Disse forholdene innser han at er ulevelige.

Relasjonen til Torunn er en beskyttende relasjon for Ole. Den gjør det mulig for ham å konstruere et bilde av seg selv som innebærer at han plasserer ansvaret for hvordan han har det i større grad på omgivelsene enn seg selv. Ole ser ikke på seg selv som feil, og har en rekke gode setninger han repeterer inni seg. Dette er kanskje en måte å forsikre og minne seg selv på at det finnes mennesker som synes han er god. Eksempelvis når han skriver: «*Hun hadde alltid sagt at jeg var hennes beste gutt og at hun alltid ville være der for meg.*»⁷³ Det kan virke som om Ole ikke er der at han har utviklet et frakoblet selv, men at han strever med å leve i en verden der han ikke blir sett, møtt og bekreftet. I hans hverdagsliv er det ingen voksne som møter ham og gir ham hjelp til å fortolke følelsene han har. Han blir i stor grad avvist og oversett av foreldrene, noe det virker som om han er klar over, men har lite språk for. Selv om de primære tilknytningspersonene er fraværende og i liten grad evner å bry seg om ham, virker det som om Torunn i stor grad fungerer som en «betydningsfull annen». Hun er en avgjørende voksenperson for Ole. Fordi hun gjentatte ganger har vært til stede for Ole, synes det som han kan bruke henne som en internalisert mor. Hun blir en som kan gi ham anerkjennelse, trøst og trygghet også når hun ikke er fysisk tilstede.

Det er særlig to situasjoner i «Flyttelasset» der vi kan tenke oss at Oles affekter forsterkes av situasjonen han er i. Den ene situasjonen er når Ole sitter i flyttebilen og begynner å gråte fordi han hadde håpet at foreldrene skulle ombestemme seg om flyttingen. Responsen han får er en veldig sint mor. Det er tydelig at det å være trist, ikke er en godtatt følelse. Det virker ikke som om mor tåler eller orker å se Ole slik. Når tilknytningsatferd som gråt ikke utløser omsorg og trøst fra Oles mor, men i stedet møtes med et veldig sinne, kan vi forstå at Ole tenker på Torunn. Han må mestre gråten selv, noe han ikke skal behøve å gjøre. Det er mors følelser som blir gjenstand for oppmerksomhet i situasjonen – hennes sinne, ikke Oles sorg. Mor tar slik bort den plassen som Ole og hans følelser trenger for at han skal oppleve at det er rom for å være ham.

⁷³ Borg Fure og Stordahl, *Spor fra virkeligheten*, 11.

Gjennom de ulike beskrivelsene Ole gir av relasjonen mellom ham og Torunn, er det tydelig at han opplever henne nettopp som et «holding environment». Han forsøker å hjelpe seg selv fordi han ikke øyner og kanskje heller ikke forventer å få trøst fra mor. I stedet tenker han tilbake på hvordan det var der han bodde før: når Torunn alltid var der. Han tenker på at han aldri var redd når hun var i nærheten. Tilknytningsteorien har to begrep, «trygg base» (som sier noe om barns behov til å utforske, leke og bevege seg ut av den trygge sonen) og «trygg havn» (som er et sted å komme tilbake og søke trygghet når noe blir truende).⁷⁴ Dette er begrep som det kan synes som om Ole primært knytter til Torunn og ikke mor. Han sier: «Torunn og mannen hennes passet alltid på meg (...) Jeg tror hun merket at det var godt for meg å være sammen med henne.»⁷⁵ Relasjonen til Torunn gir også Ole en mulighet til å anerkjenne at han har behov for å ha det godt.

Den andre situasjonen der Oles affekter kan tenkes å forsterkes av situasjonen, er når mor gir beskjed om at Torunn og mannen ikke får lov til å besøke dem mer fordi de blander seg for mye. Ole skriver: «Jeg ble skikkelig lei meg; det kunne ikke være sant at hun ikke skulle komme mer.»⁷⁶ Begge situasjonene som er beskrevet her antas å være vonde situasjoner i utgangspunktet. Smerten Ole opplever blir forsterket av at følelsene ikke tas i mot, men ignoreres. Sviket fra mor ligger både i at Ole sitt behov for trygghet ikke anerkjennes i det daglige, men kanskje like mye i det at det tryggeste han kjenner til – det som er godt for ham, aktivt tas fra ham. Et kort innblikk som «Flyttelasset» er i Ole sitt liv, gir lite grunnlag for å si noe om hvordan Ole generelt viser og uttrykker følelser. Ut fra fortellingen går det likevel an å registrere at Ole, i den første situasjonen i flyttebilen, trekker seg unna mor ved å gå inn i seg selv og tenke på gården. Det synes viktig for ham å tenke på stedet der Torunn alltid var og han kunne leke uten å være redd. Når mor sier at Torunn ikke får komme mer, er det tydelig at affektene som aktiveres er sterke når han beskriver hva som skjer: «Jeg kledde på meg og sprang ut. Den natta var jeg lenge ute. Sånn gikk jeg gatelangs en stund.»⁷⁷ Vi leser hvordan Oles driftssystem blir aktivert, og hvordan behovet for å fjerne seg fra situasjonen blir

⁷⁴ Ånonsen, «Diamant i frossent rom. Relasjonell trosformidling i møte med barn med desorganisert tilknytningmønster».

⁷⁵ Borg Fure og Stordahl, *Spor fra virkeligheten*, 11.

⁷⁶ Ibid., 11.

⁷⁷ Ibid., 11.

noe han handler på rent instinktivt. Han trenger å komme seg vekk og ut. Han flykter på et vis fra en tilværelse som oppleves som et «non-holding environment». Han søker seg ikke mot noen av foreldrene. Dette kan tyde på at han etter gjentatte erfaringer ikke lenger forventer å møte støtte og omsorg der. Det kan tenkes at han likevel «flykter» mer fra opplevelsen av mangelen på trygghet hjemme, enn fra tilstedeværelsen av en fare. Iallfall akkurat der og da.

DU MÅ RINGE

Marianne i «Du må ringe» har et ambivalent forhold til begge sine foreldre. Marianne og mor er et «vi», og Marianne og far er et «vi». Hun ønsker å beskytte begge to. Mor fra å bli drept, og far fra å komme i fengsel. Hun hører far rope til mor at mor ikke bryr seg, og at hun er en hore. Marianne stiller spørsmål ved om det kanskje er sant det far sier fordi hun registrerer at mor alltid smiler til andre menn. Marianne er innkapslet i en stor lojalitetskonflikt. Hun opplever å være midtpunktet fordi hun brukes i kranglene mellom foreldrene slik det kommer til uttrykk her: «Jeg hører mamma rope til pappa at barnevernet har sagt at hvis han ikke slutter må jeg flytte. Hvorfor er det jeg som må flytte når det er han som bråker?»⁷⁸

Historien om Marianne beskriver et barn som har et skrikende behov for trygge tilknytningspersoner. Mor er en nesten usynlig skikkelse som lever med en voldelig ektemann. Hun har kanskje verken evner eller krefter til å beskytte Marianne og ta seg av henne følelsesmessig. Det synes som om Marianne har lite å speile seg i. Naturlig tilknytningsatferd, som gråt, synes å ha forsvunnet hos henne. Hun har måttet stenge igjen og koble fra følelsene for å overleve. Koppen med kakao som hun har tatt med seg inn i gjemmededet i skapet, er kanskje koblet opp med far. Hun forsøker å presse frem gode minner fra fisketuren sammen med ham der de drakk kakao:

Kakaoen lukter godt og jeg prøver å presse fram minner om hytteturen som vi hadde i fjor da pappa og jeg var ute og fisket og vi fikk en kjempestor fisk. Pappa smilte, vi satt og drakk kakaoen som han hadde laget. Så hører jeg mamma skrike. Marianne! Du må ringe politiet, vi må få han ut!⁷⁹

Denne turen er et eksempel på at det ble skapt et (skjørt) følelsesmessig bånd mellom Marianne og far, og hun ønsker å hente frem en trygg følelse. Affektens tendens til å forsterkes av situasjonen gjør det imidlertid vanskelig for Marianne å fremkalle en slik følelse, fordi den strider fullstendig med situasjonen hun befinner seg i her og nå. Situasjonen

⁷⁸ Borg Fure og Stordahl, *Spor fra virkeligheten*, 28-29.

⁷⁹ *Ibid.*, 28-29.

er ikke trygg, far er farlig og uforutsigbar – ikke slik han var på fisketuren. Stemningen rundt henne er truende. Tilknytningssystemet er aktivert, men det er ingen som kan hjelpe henne til å finne ro.

Som utenforstående og lesere vet vi at hun er redd. Det at hun i situasjonen er fullstendig alene med følelsene sine – at ingen er der for å hjelpe henne med å speile og fortolke følelsene – gjør at det blir for store kontraster. Hun klarer ikke å kjenne følelsene. Miljøet er så langt fra trygt og «holdende» som det er mulig, og Marianne prøver så godt hun kan å overleve. Måten hun beskriver situasjonen på får det til å virke som om hun ikke klarer å sette ord på følelsene. Hun har gått inn i en ordløshet der alt i stedet for fryser til. Marianne blir først og fremst sittende igjen med mange kroppslige reaksjoner og dissosierer bort følelsene. At følelser splittes bort fører til at det også blir vanskelig for Marianne å lime sammen erfaringer. At det ikke finnes fortolkningshjelp mellom Marianne og det hun der og da frykter mest, farens raseri, fører til at følelsene flates ut og kobles bort. Det er ingen der til å romme og trøste henne, og følelsene blir for overveldende å håndtere alene.

Det massive i opplevelsene som hun er vitne til og kjenner, gir seg utslag i kroppslige reaksjoner og gir et beskrivende bilde av hva som skjer. Hun ønsker å ringe, varsle at noen må hjelpe henne med å beskytte moren hennes, men klarer det ikke med en gang. I stedet reagerer hun med kroppslige reaksjoner: «*Telefonen kjennes klam.*», «*Jeg blir helt stiv.*», «*Jeg kjenner at jeg blir kvalm.*»⁸⁰ På tross av at hun opplever at hun er helt stiv, klarer hun å ringe og få sagt fra til politiet. Når far plutselig står der og oppdager hva hun har gjort, mister hun kakaoen i fanget og kjenner at det brenner i kroppen. Plutselig er Marianne selv gjenstand for fars voldelige atferd. Han tar tak i henne, river henne ut av skapet og kaster henne i veggen. Utdrag fra fortellingen viser hvor redd hun er, hvordan hun går inn i en frysposisjon der hun prøver å spille død. Der og da finnes det ingen annen måte å overleve på. Hun prøver å redde seg selv og skriver: «*Jeg får ikke fram en lyd. Jeg ligger bare stille, jeg må være helt stille, ikke lage en lyd, da går han kanskje vekk.*»⁸¹

Tilknytningssystemet og redselssystemet aktiveres i Marianne samtidig, og vi ser at de kommer i konflikt med hverandre. Hun kan ikke trekke seg unna trusselen, men prøver i

⁸⁰ Borg Fure og Stordahl, *Spor fra virkeligheten*, 28-29.

⁸¹ *Ibid.*, 28-29

stedet å gjøre seg usynlig og håper at trusselen skal forsvinne. Dissosiasjonen fører til at «det subjektive selvet» ikke er til stede i erfaringen, og Marianne settes ute av stand til å reagere og respondere på det som skjer.

At det er Marianne som i denne fortellingen får den voksne rollen, at det er hun som blir ansvarlig for å ringe hvis ting blir for voldelig, er en grov rolleforskyving. Det er *hun* som tørker opp kakaoen og blodet på gulvet. Det er *hun* som gjør det slik at det ikke skal se så ille ut når politiet er der. Det er ingen som tar fra henne det ansvaret. Hun registrerer at den ene politimannen har snille øyne. Ut fra fortellingen kan vi tenke oss at Marianne har behov for å fortelle, men som hun skriver selv: «*Det er ikke så lett å prate når pappa er i rommet ved siden av. Det er ganske lytt hjemme hos oss og jeg er redd for at pappa skal bli lei seg.*»⁸²

Marianne beskriver i liten grad sine egne følelser, men først og fremst kroppslige reaksjoner og signaler. Når hun er redd for å snakke fordi hun ikke vil at far skal bli lei seg, endrer imidlertid noe seg. Vi kan se for oss at det indre blikket hennes er vendt mot far. Hun uttrykker at hun er redd for at pappa skal bli lei seg. Hun er redd for at han skal komme i fengsel og gråter seg i søvn. De to gangene hvor Marianne uttrykker frykt, er det hun selv som definerer følelsene. Samtidig er nok følelsene knyttet opp mot at hun opplever å ha sviktet ham fordi hun ringte. Hun tar på seg ansvaret for hvordan han må ha det nå. Det er fars følelser som fyller henne. Dette understreker hvordan barn som utsettes for vold undertrykker egne følelser og tilpasser seg omsorgspersonen – noe som gjør selvavgrensning så å si umulig.

NABOER

I fortellingen med Per får vi kun vite at han har en stefar og en lillesøster på fire år. Stefaren ønsker ikke at Per tar med venner hjem. Han vil ikke ha fremmede i huset. Per vegrer seg litt for å gå ut fordi han alltid må ha med lillesøsteren. Relasjonen til stefaren er preget av både frykt og kontroll, noe som kommer frem i holdningen til Per når han nærmer seg stefaren. Han nærmer seg ham forsiktig, og vet ikke hva han skal forvente når han kommer for sent hjem senere på kvelden. Han ber søsteren å gå inn på rommet, og skriver: «*Hva gjør jeg nå? Han er i stua, jeg vet jeg må opp dit. Går ned på knærne, kneler ned foran ham.*»⁸³

⁸² Borg Fure og Stordahl, *Spor fra virkeligheten*, 28-29.

⁸³ Borg Fure og Stordahl, *Spor fra virkeligheten*, 19.

Det at Per kneler er et sterkt bilde på hva slags relasjon han har til stefaren. Han får juling dersom han ikke tar med lillesøsteren ut for å leke, han går med høyhalset genser om sommeren for å skjule blåmerkene. Han beskriver at han i alle år har vasket, ryddet og passet småsøsken, men at det sjelden har noe å si for om han får lov til å gå ut. Per forsøker å tilpasse seg utholdelige hjemmeforhold, og prøver å unngå at stefaren skal bli sint. Per har behov for å bli likt, godkjent og få bekreftelse, men forventer ikke å møte dette fra stefaren. Per er god til å tolke sosiale koder, ansiktsuttrykk og stemninger, og «føler seg frem» når han kommer hjem. Det virker som om hans følelsesmessige kunnskap primært er rettet mot andre. Dette er nok avgjørende dersom han i en viss grad skal beskytte seg selv og forsøke å forutse trusselen før den kommer, slik at den kanskje kan unngås.

Når han kneler foran stefaren og beklager at de har kommet for sent, håper han at det skal gå greit, noe det ikke gjør. «*Tenker at kanskje det ordner seg, men så sparker han meg i trynet.*»⁸⁴ Pers agenda synes å være knyttet mot å overleve, og hans bevissthet om egne følelser virker i stor grad fraværende. Han sier en gang at han er redd når han er på vei hjem og frykter det som kanskje kan komme. At følelsene flater ut når det ikke er noen der til å gi hjelp til å møte følelsene, er ikke underlig. Det kan virke som om Per opplever at livet er satt på vent, at han lever i livet uten å forvente noe annet. Han kan ikke trekke seg unna det som utgjør trusselen i livet. Måten han blir møtt på av stefaren, og fraværet av tilknytning, gjør at Per primært knytter hjemmesituasjonen til frykt. Han bærer på en hemmelighet han ikke kan fortelle noen om. Dette vet vi at barn som utsettes for vold gjør. De holder hemmelig det som skjer hjemme, både av frykt for hva som skal skje, men kanskje også fordi de håper at noe skal endre seg. Det at volden holdes skjult gjør at Per utsettes for et dobbelt traume: først volden, deretter det tabuiserte traumet over å ikke kunne fortelle.⁸⁵

Selv om følelsene til Per flates ut, synes det ikke som om alle relasjoner kollapser, som om han opplever å miste helt kontakt med seg selv. Opplevelsen av å kjenne et visst fellesskap med Mads fordi hans far er død, og det å oppleve hvordan familien til Torbjørn er en helt annerledes familie, synes å gjøre Per godt. Per og lillesøsteren inviteres inn i et fellesskap og blir sett av andre voksne. Dette gir dem en liten smak av hvordan det er å være i dette

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Ingeborg Wiese, «Vold er farlig, » *Magasinet Voksne for barn* nr. 5 (2010): 21.

«annerledeslandet». Det synes som om opplevelsen av «et annerledesland» – en familie der barna har det helt annerledes enn det Per og lillesøsteren har hjemme, er avgjørende for at Per tenker at nå orker han ikke mer etter at stefaren har sparket han. Han vil fortelle.

2. 5 Sårbar kropp: ropet etter beskyttelse

I utstillingen *Still* har kunstneren Antony Gormley tatt utgangspunkt i sin egen datter i arbeidet med materialet. Han har plassert skulpturen – datteren som spedbarn – alene i et stort rom. Hun er forlatt, og dersom hun ikke tas opp og møtes, dømt til fysisk og psykisk død. Skulpturen er en påstand og et utgangspunkt for å utforske menneskets leting etter balansen mellom å stå alene og å relatere seg til andre.⁸⁶ I analysen av de tre barnefortellingene har pendlingen mellom disse to grunnbehovene blitt belyst. Samtidig har det kommet frem hvordan barn er manifestasjonen av sårbar kropp. En sårbar kropp har behov for beskyttelse fordi sårbarhet er «en tilstand uten forsvar eller panser, og dermed det nærmeste vi kommer den opprinnelige kjernen i oss selv.»⁸⁷ Når beskyttelsen som Ole, Marianne og Per trenger ikke er tilstede, og den tilstedeværende faren og trusselen mot sikkerheten er mor eller far, blir barna enda mer sårbare.

Menneskets sansning skjer gjennom kroppen. Deretter kommer refleksjonen og tanken. Maurice Merleau-Pontys utsagn: «Jeg har en kropp, derfor er jeg»⁸⁸ understreker dette som gjør mennesket – og særlig barnet, så uendelig sårbart. At mennesket er kropp, og at kroppen sier like mye om begrensningene et menneske har, som mulighetene. Vi «både har en kropp, og er våre kropp.»⁸⁹ Dette danner grunnlaget for å fokusere på kropp i møte med Ole, Marianne og Per: på deres «levde kropp», og hvordan de interagerer med omverdenen. At barn blir krenket, medfører skader på mange nivåer fordi kroppene deres blir invadert. Nettopp derfor er det alvorlig å se hvordan de vonde relasjonelle erfaringene fører til at de krøker seg sammen, billedlig og bokstavlig talt. Samtidig blir det også tydelig hvordan de gode relasjonene åpner dem utover mot omverdenen og seg selv i større grad enn det som er

⁸⁶ Finn Skårderud, «Den fenomenale kroppen» *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, Vol 48, nr. 7 (2011).

⁸⁷ Susan Schwartz Senstad «Smertens verdi» i *Omsorg* 1/2002 i Torborg Aalen Leenderts, *Når glassflaten brister: Om brytningen mellom livet og troen* (Oslo: Verbum, 2007), 18.

⁸⁸ Skårerud, «Den fenomenale kroppen»: 646.

⁸⁹ *Ibid.*, 647.

mulig i et miljø preget av vold.

Pendelens bevegelse stopper i ulik grad opp hos Ole, Marianne og Per. Hos Ole stopper den opp i møte med hans egne foreldre. Der er det ikke rom til å utvikles, bli møtt og få hjelp til å bli seg selv. Klimaet i familien, mors voldsomme sinne, skaper heller ikke rom for Ole til noen form for god avhengighet. Klimaet legger i større grad «til rette for» at Ole blir utsatt og henvist til omgivelsenes forgodtbefinnende til en hver tid. I møte med Torunn settes pendelen imidlertid i gang igjen. Han får lov til å kjenne på avhengighet, godhet og selvavgrensning. I denne relasjonen gis han rom til å utforske lekeplassen. Både bokstavelig i form av lekeplassen ute, men også billedlig i betydningen sine egne barnlige sider. Dette oppnås fordi han opplever relasjonen som trygg. Hjemme hos foreldrene står pendelen i stor grad stille. Han får et for stort ansvar for å ta vare på seg selv, det er liten grad av «relatedness» og stor grad av «self-definition.»

Hos Marianne synes det i større grad som om pendelen stopper helt opp. Behovet for beskyttelse er enormt. Det samme kan vi tenke om hennes behov for å bli ivaretatt og møtt – for å føle avhengighet til noen som makter å ta vare på henne fremfor å skade. Marianne blir, billedlig og bokstavelig talt, stående stille. Hun mister kontakten med følelsene: det som skal gi informasjon og danne grunnlaget for gode relasjonelle erfaringer. Hun rammes i veldig konkret forstand kroppslig. På et vis kan vi kanskje stille ved siden av hverandre Gormley sin skulptur av sin egen datter som spedbarn og Marianne der hun sitter i skapet. De ber begge om beskyttelse: om at noen skal reagere på at de utsettes for faren for utslettelse. Marianne er livredd, men det hun kjenner er i første rekke kroppslige fornemmelser og sansninger. Følselen som vi kan tenke oss hun kjenner, frykt, er spaltet bort, og hun sanser kun at hun er stiv, kald, kvalm og klam. Instinktivt forstår hun at det ikke er noe poeng å forsøke å flykte unna.⁹⁰ De voldelige episodene mot moren og henne selv er antakeligvis ikke enkeltstående hendelser. Forsvarsmekanismene gjør at hun, i stedet for å flykte, fryser til og håper på at det smertefulle – det som gjør at hun forsvinner for seg selv – skal bli borte. Samtidig står hun også fastlåst i en vanskelig posisjon. Hun er i et avhengighetsforhold til far fordi hun også

⁹⁰ Reaksjonene Marianne har her kan sammenliknes med den reaksjonen dyr får i møte med farer. Enten reagerer de ved å forsøke å flykte – dersom det fremstår som en mulighet, eller de fryser fast og forsøker å spille død. Dersom barns fryktrespons stadig aktiveres kan dette bli barns måte å møte fare på. Dette utgjør en av faktorene for å stå i fare for å utvikle psykiske lidelser. Skogli og Øie 2010 i Maria Ånonsen, «Diamant i frossent rom. Relasjonell trosformidling i møte med barn med desorganisert tilknytningsmønster».

knytter gode opplevelser til ham. Det blir vanskelig for henne å holde begge disse virkelighetene side om side.⁹¹ Hos Marianne stopper pendelbevegelsen nærmere individuasjon. Hun tvinges til å være selvstendig, ta på seg et stort ansvar og forsøke å beskytte familien. Denne posisjonen blir kunstig fordi hun ikke tilføres det hun har behov for, og kanskje ikke en gang selv vet at hun trenger. Det viktige her er imidlertid å registrere konsekvensene det har for Marianne å leve i et voldelig miljø. Hun forsvinner for seg selv, relasjonene rundt henne er i «kollaps-tilstand». Hun er uten en naturlig flyt og utvikling der hun blir ivaretatt av de voksne. I tillegg spalter hun bort følelsene. Ordene forsvinner ikke helt for henne. Samtidig er det tydelig at hun ikke ønsker å huske følelsene, smertene og opplevelsene fordi faren som utøver vold, trår langt over hennes grenser. Det vi ser er en sårbar kropp som er fullstendig prisgitt det den tar imot.

I fortellingen om Per blir pendelen vekselvis satt i gang og frosset. Hjemme er Per den voksne som rydder, vasker og passer på lillesøsteren. Den store frykten han har for stefaren gir seg særlig uttrykk i Per sin kneling. Knelingen forteller noe om at Per i denne relasjonen ikke kan være seg selv – et individ, men i større grad blir et objekt for stefaren. Per sin kropp blir en gjenstand som stefaren tar ut sinnet sitt på, og Pers identitet rammes hardt. Han forsøker å tilpasse seg, og kan gi inntrykk av å forsøke å «gå i ett med veggen» når han er hjemme. Fordi Per verken kan være seg selv eller nærme seg stefaren emosjonelt og relasjonelt, fryses pendelen fullstendig fast hjemme. Han kan verken være avhengig eller selvstendig. Han må stort sett «gå på tå», og utvikler en oversensitivitet for stemninger, ansiktsuttrykk og tonefall.

I møte med Mads, Torbjørn og hans familie settes pendelen så smått i bevegelse. Her trer han inn i en rolle som kan synes ganske ukjent for ham. Han holder fortsatt fast i ansvaret for lillesøsteren, samtidig som han også får være barn. Han inviteres inn til middag og fellesskap, leker og kjenner på at det er noe godt som skjer i møte med disse menneskene. Det virker som om pendelen svinger mot behovet for relasjoner og fellesskap hos Per. Dette «annerledeslandet» gir ham smaken på at livet og relasjoner kan fortone seg med andre farger

⁹¹ Marie Farstad beskriver hvordan barns bilde av foreldrene splittes slik at barnet skal kunne klare å forholde seg til de ambivalente relasjonene det har til sine omsorgspersoner. Selv om barn erfarer lidelse, undertrykkes smerten og bildet av foreldrene som god opprettholdes. Dette handler om at barnet er avhengig av forelderen som omsorgsperson. Se Marie Farstad, *Skammens spor Avtrykk i identitet og relasjoner*.

enn han er vant til. Når han fra før har kjent på et gryende fellesskap til Mads, synes det som om dette er nok til å sette noe i bevegelse hos Per. Han vil ikke tie lenger, og tenker at han vil fortelle Mads og Torbjørn hvordan han har det hjemme. Det er et stort steg å ta – å bestemme seg for å fortelle om erfaringer som er så taushetsbelagt, tabuisert og skamfulle. Det er som om «grunnen» i den sårbare kroppen – den opprinnelige kjernen i Per – blir ivaretatt nok ved disse møtene utenfor hjemmet til at han får tro på at noe kan endre seg. Pendelen har vært fryst fast i en altfor høy grad av «self-definition» der Pers stefar har vært den som har definert Per. Han har levd under livsinnskrenkende rammer. Over hvor lang tid vet vi ikke, men det synes som om det ikke skal så mange annerledes erfaringer til før pendlen settes i bevegelse mot «relatedness». Pers behov for fellesskap blir sterkere fordi han møter noen som vil ham vel.

2. 6 Delkonklusjon

I kapittel 2 har jeg satt fokus på barns følelser. Både hvordan Ole, Marianne og Per selv beskriver egne følelser, og hvordan følelsene påvirkes av å utsettes for vold i nære relasjoner. Målet har vært å redegjøre for psykologisk teori som er relevant for å forstå hva barn har behov for. Det har også vært viktig å belyse hva som skjer når klimaet de vokser opp i er preget av erfaringer som styrker barnas utsatthet og ensomhet fremfor fellesskapsfølelse og samhørighet. Hovedfokuset har vært på tilknytning og hvordan selvet dannes, da mennesket hele tiden er i prosesser med å bli seg selv. Mennesket er aldri ferdig konstruert, og barn er særlig avhengig av at det er nære andre rundt dem som ser, bekrefter, lytter og beskytter.

I møte med barnefortellingene i dette kapitlet har det blitt synlig og tydelig hvordan barna på hver sine vis strever med å gjenkjenne og sette ord på følelser hos seg selv. Følelser er noen av menneskets viktigste informasjonskilder i møte med det selv og andre. At Ole, Marianne og Per verken opplever ivaretagende eller imøtekommende omgivelser hjemme, er derfor alvorlig. De må alle i større eller mindre grad undertrykke følelsene sine. For Marianne innebærer det at følelsene «går i dekning» slik at hun ikke får kontakt med dem. Hun kjenner i stedet for konkrete kroppslige utslag. Hun blir stiv, klam og kvalm fremfor å kjenne at hun blir redd. Noe av det som utfordrer mest med analysen, er å forstå hvilke kjerneoppfatninger barn som utsettes for vold kan utvikle om seg selv. Slike kjerneoppfatninger kan bli fastlåste,

og det er derfor viktig at barn får mulighet til å konstruere nye oppfatninger.⁹² Voldserfaringer skaper frykt som kan bunne i at barna opplever at ingen er der for dem. De kan kjenne seg alene, og som hovedtittelen på avhandlingen speiler – at alle de voksne som barna trenger, forsvinner. Vold kan også skape en følelse av skam og skyld der barn blir sittende igjen med en opplevelse av å være feil. Barn trenger at noen forteller dem at vold aldri er deres feil. Hvis ikke kan de bli sittende igjen med en opplevelse av å ikke være verd å elske, og en følelse av ansvar for hendelsene som skjer.

En av de største utfordringene når det kommer til barns følelser, er å tilby barn nye erfaringer – slik Torunn gjør for Ole. Annerledes erfaringer kan bidra til at de kjerneoppfatningene barn utvikler om seg selv, får muligheter til å omkonstrueres. For selv om følelser alltid gir informasjon, er ikke alltid informasjonen følelsene uttrykker, sann.⁹³ Som voksne vet vi at opplevelsen av å være ensom ikke nødvendigvis trenger å bety at vi alltid vil føle oss ensomme. Vi vet at det er mulig å be om støtte og invitere til fellesskap. Barn som utsettes for vold i nære relasjoner vet ikke nødvendigvis at det finnes «flere sannheter der ute». At det finnes andre fortellinger om dem enn de fortellingene de får høre hjemme, er ikke noe som det alltid er så lett å finne ut av selv. Relasjoner er slik et utgangspunkt for å skape utallige fortellinger, som hver på sitt vis både kan bidra til å konstruere eller bryte ned en opplevelse av mening. Derfor vil neste kapittel handle om hvordan erfaringene Ole, Marianne og Per gjør seg i større eller mindre grad bidrar til opplevelse av mening eller meningsløshet.

⁹² Aschjem, Øivind 2011 i Ånonsen, «Diamant i frossent rom. Relasjonell trosformidling i møte med barn med desorganisert tilknytningsmønster».

⁹³ Per-Einar Binder, *Et oppmerksomt liv. Om relasjon, kropp og nærvær i eksistensens psykologi* (Bergen: Fagbokforlaget, 2011).

3. Om barns meningsdannelse

Mennesker har behov for en opplevelse av mening og sammenheng i tilværelsen.⁹⁴ Som en 16 år gammel jente skriver: «*Når jeg valgte hånda di å holde i kan du være sikker på at jeg mente det.*»⁹⁵ Relasjoner er noe av det som kan være med å bidra til at barn opplever mening. I dette kapitlet vil jeg derfor undersøke hvilke utfordringer og muligheter det ligger i meningsdannelse for barn som lever med vold i nære relasjoner. For å belyse betydningen av barns kroppslighet i møte med vold, vil jeg kort si noe om hvordan stemmen har betydning for at barn skal ha mulighet til å uttrykke erfaringer. Deretter vil jeg peke på noen utfordringer knyttet til at noen barn blir nødt til å utvikle «falske selv» for å forholde seg til at de lever i konstant fare. Å forstå barns situasjon handler ikke kun om å se på barnet som et individ. Dette er en utfordring i et postmoderne samfunn som i stor grad har fokus på utviklingen av selvet som en individuasjonsprosess. Jeg vil derfor peke på det gode ved å ta med seg forståelse for betydningen av «de andre» i barns selv- og meningsdannelse. Dette synliggjør samtidig noen utfordringer knyttet til i å ha for stort fokus på individet i kollektivistiske prosesser.

Fortellingene til Ole, Marianne og Per vil være grunnlaget for å analysere hvordan noen av deres erfaringer kan være meningsbærende, mens andre erfaringer i større grad kan være meningsnedbrytende. Jeg vil bruke et narrativt perspektiv for å analysere de enkelte erfaringene. Et slikt perspektiv har i seg en forståelse av mennesket som handler om at vi blir oss selv gjennom mange fortellinger: både de narrative som vi forteller om oss selv og de vi blir fortalt av andre. Modellene som brukes som analyseverktøy er utarbeidet ut fra religionspsykologen Valerie DeMarinis forståelse av hvordan menneskers narrativer har betydning i møte med livets utfordringer.

⁹⁴ Mening skapes både sammen med andre og alene. For å avgrense vil fokus i dette kapitlet kun handle om opplevelse av mening i relasjon.

⁹⁵ Øivind Aschjem, epost til undertegnede, 25. november, 2011.

3. 1 Å ha en stemme

Alle mennesker har en opplevelse av hvordan verden føles og oppleves som tilhører dem. Fratas mennesket muligheten til denne subjektive opplevelsen, blir hans eller hennes opplevelse utelukket, og personen blir skjøvet utenfor seg selv. «*Den franske forfatteren og filosofen Camus har sagt at all vold stammer fra denne type krenkelse.*»⁹⁶ Kanskje nettopp derfor er poeten Gunvor Hofmo sin undring på sin plass. Hun spør hvorfor vi så sjelden reagerer på krenkelsen og smerten det ligger i at et menneske fratas sin egen opplevelse: at andre gjør seg til ekspert over andres liv. Anthony Gormleys skulptur av datteren som spedbarn, og fortellingene til Ole, Marianne og Per, berører fordi de blir fortalt og vist oss. Og det er slik: at «*noen fortellinger kan det være livsviktig å få fortalt frem, slik at livet ikke stopper opp, eller slik at livet kan få stoppe opp.*»⁹⁷ I fortellingene som brukes i denne avhandlingen er det den etiske fordring som møter oss, og spørsmålet Hofmo stiller er høyst relevant. Kan vi la være å reagere på krenkelser av barn? Underforstått: at barn fratas sin stemme, blir utsatt for vold fra sine nærmeste og invadert. At barn blir fratatt stemme er grunnleggende å bli fratatt muligheten til å koble sammen kropp og psyke:

Voice is central to our way of working – our channel of connection, a pathway that brings the inner psychic world of feeling and thoughts out into the open air of relationship where it can be heard by oneself and by other people... Voice, because it is embodied, connects rather than separates psyche and body; because voice is in language, it also joins psyche and culture.⁹⁸

Hvis vi forstår stemmen som en kroppsliggjøring av mennesket, blir Hofmos spørsmål straks mer alvorlig. Skal vi ikke reagere på at noen fortellinger aldri bæres frem? At noen mennesker ikke næres og bæres frem? Noen fortellinger er stemmeløse på det viset at vi kun ser kroppslige uttrykk, som «*Redselen i et barns øyne, arrete arbeidshender, strekkmerker på en mage, en krokete, sliten kropp, spor av levd liv.*»⁹⁹ Dersom noen fortellinger ikke når ut blir subjektet, mennesket, utvasket og fylt av andres meninger om seg selv. Da handler den etiske fordring om å forsøke å forstå hvordan usynliggjørende prosesser fungerer for å bli bedre i stand til å ta vare på barnet og sørge for at fortellinger blir fortalt. Spørsmålet som blir aktualisert er: Hvorfor utvikler barn «falske selv» som gjør at deres egen stemme forsvinner?

⁹⁶ Løvlie Schibbye, *Relasjoner: Et dialektisk perspektiv på eksistensiell og psykodynamisk psykoterapi*, 36.

⁹⁷ Rolf Thorsen, *Å skrive livet frem* (Bergen: Fagbokforlaget, 2012), 23.

⁹⁸ Brown and Gilligan «Meeting at the Crossroads: Women's Psychology and Girls' Development» 1992 i Lisa Dahill, *Reading from the underside of selfhood: Bonhoeffer and spiritual formation* (Eugene, Or.: Pickwick Publications, 2009): 123.

⁹⁹ Thorsen, *Å skrive livet frem*, 24 .

3. 2 Når «falske selv» blir nødvendig

I kapittel 2 henviser jeg til hvordan James W. Jones etterlyser «an ethic of relatedness». Dersom voksnens påbud og vilje – et patriarkalsk oppdragersystem og voldelig atferd – blir påtvunget barn, blir barns spontanitet og lek skadet. Barnet mister sin egen kreative kjerne og utvikler «falske selv». Når dette skjer fokuseres alle barnets krefter på å utvikle en føyelig maske, og barnets «sanne jeg», gjemmes unna. I møte med fortellingene til Per, Ole og Marianne i kapittel 2, er det tydelig at fokus er på foreldrenes behov. Per underkues og kneler foran stefaren, Ole får ikke plass til å kjenne på egne følelser i møte med morens sinne, og Marianne er fullstendig prisgitt situasjonen hun befinner seg i. Dette fører til at barnas egne behov overskygges. Forskning gjort om kvinner og jenter som utsettes for vold beskriver utfordringen med et overveiende fokus på barnas (og kvinnenes) relasjonelle egenskaper, fordi behovene deres overskygges¹⁰⁰:

The problem is that these very valuable (relational) strengths have not developed in a context of mutuality, and they have not been complemented by the full right and necessity to attend to one's own development as well.¹⁰¹

For at maskene skal kunne legges bort og vekst skal være mulig, må det «falske selvet» tre til side slik at det «sanne jeg» kan komme frem. Emmanuel Ghent mener at barn har en lengsel etter å overgi «det falske selvet». At barn lengter etter å oppdage seg selv og sin egen identitet: «*one's sense of self, one's sense of wholeness, even one's sense of unity with other living beings.*»¹⁰² Dersom det er umulig for barnet å overgi «det falske selvet», kan det som en beskyttelsesmekanisme undertrykke og fornekte egne behov og i stedet la den voksne overmanne seg. Dermed kan barnet bli den voksnens marionett. Veien tilbake til det sanne selv går ifølge Ghent gjennom overgivelsen. Den kan kanskje sammenstilles med Jones etterlysning av «an ethic of relatedness»: der helingen ligger i relasjoner fremfor i påbudene. For at overgivelsen skal skje er det en forutsetning at det finnes trygge omgivelser å overgi

¹⁰⁰ Per er eksempel på et barn som utvikler en sensitivitet og evne til å plukke opp særlig stefarens signaler, behov, tonefall og ansiktsuttrykk. Dersom Per sin sensitivitet skulle vektlegges som viktig og godt i den situasjonen han lever i, er det fare for at hans egne behov ville bli oversett.

¹⁰¹ Kaplan, «The 'Self-in-Relation': Implications for Depression in Women», 1991: 207 i Lisa Dahill, *Reading from the underside of selfhood: Bonhoeffer and spiritual formation*, 121.

¹⁰² Ghent, E. (1990) «Masochism, Submission, and Surrender: Masochism as a Perversion of Surrender» *Contemporary Psychoanalysis*, 24: 111 i James W. Jones, *Blood that cries out from the earth: the psychology of religious terrorism*, 127.

seg til, og at det finnes et sted der barn kan lete etter stemmen sin.¹⁰³ For det som skjer når stemmen forsvinner er at de ikke kommer videre i relasjoner. I stedet kan de føle seg trengt opp mot en vegg. Ambivalensen, frykten og forvirringen kan føre til at barn i ulik grad går «*from flesh to image*»¹⁰⁴. Slik går barn fra å være i stand til spontant å uttrykke seg om sin opplevelse, til å bli stemmeløse barn som kun forsøker å tilpasse seg omverdenen og andres behov. Overgivelse innebærer at «det falske selv» kan legges til side, og «det sanne selv» vekkes til live. Konsekvensene av at barn blir utsatt for vold blir i dette kapitlet belyst gjennom å utforske begrepet «mening» ut fra hvilke narrativer Ole, Marianne og Per blir fortalt. Spørsmålet er hvordan opplevelse av mening dannes, eller hindres fra å dannes, sett i sammenheng med de konkrete erfaringene Ole, Marianne og Per har. Før analysen vil fokus imidlertid først være på hvordan selvet dannes i lys av et kulturelt perspektiv. Deretter rettes fokus mot det narrative perspektivet for dannelse av selvet, og for dannelse av mening.

3.3 Dannelsen av selvet i et kulturelt perspektiv

Hermeneutikkens mål: å fortolke delene i lys av helheten og vice versa, kan være en mal for å forstå hvordan barn som lever med vold i nære relasjoner skaper mening. Da blir det essensielt å forstå barns erfaringer (delene) i lys av barns sosiale kontekst (helheten). Den postmoderne kulturen retter fokus mot utviklingen av selvet som et individuasjonsprosjekt der målet er å bli autonom og selvstendig. Ikke-vestlige og kollektivistiske kulturer har i større grad fokus på dannelse av selvet som et gjensidighetsprosjekt. I kollektivistiske kulturer anses mennesket å utvikle seg i relasjon og i møtet med *de andre*. Mennesket sees i større grad på som en del av sin sosiale kontekst enn det et selvstendig menneskesyn legger til rette for. En individualistisk kultur kan se på menneskets avhengighet av andres bekreftelse og anerkjennelse som lite konstruktivt og avhengig. Gjensidighetsprosjektet og fellesskapets betydning for konstruksjonen av selvet, innebærer imidlertid at mennesket ikke kan sees som

¹⁰³ I møte med barn som utsettes for vold blir det viktig å ikke ta begrepet overgivelse bokstavelig. Disse barna har behov for å bli møtt med varsomhet og en «sakte varme» slik at de ikke overveldes og kontrastene blir for store. Det er ikke snakk om at barnet på nytt skal overgi seg til relasjoner der makten er skjevt fordelt. Målet må i stedet være å danne en trygg base der barnet etter hvert og i sitt tempo selv kan velge når det våger å komme frem med sine egne behov og følelser. Det handler om gradvis varme slik at noe kan få komme i bevegelse. Maria Ånonsen, «Diamant i frossent rom. Relasjonell trosformidling for barn med desorganisert tilknytning».

¹⁰⁴ Brown and Gilligan, «Meeting at the Crossroads: Women's Psychology and Girls' Development» 1992:168 i Lisa Dahill *Reading from the underside of selfhood: Bonhoeffer and spiritual formation*, 129.

«*a hedged closure, but as an open field.*»¹⁰⁵ Dette betyr at mennesket trenger å være påkoblet sin sosiale kontekst. Der blir individets oppgave og mål å skape tilhørighet. Det blir sett på som verdifullt at mennesket «bebor» den plassen i verden som er hans eller hennes, og har en evne til å tilpasse seg andre.

Det ligger en verdi i å utvide fokuset fra vesten, som i stor grad betrakter mennesket som et individ som først og fremst blir bekreftet i mellommenneskelige relasjoner. Dersom målet er å danne en forståelse av barn som vokser opp med vold i nære relasjoner, er det behov for å ta med seg «det beste fra begge leire». Vi trenger både å betrakte et barn som et autonomt og unikt individ samtidig som det har behov for å relatere seg - noe barnet ikke kan imøtekomme i ensomhet. En individualistisk kultur ser på mennesket som en aktør som har kontroll over omgivelsene og er i stand til å uttrykke følelser og tanker. Dette kan skape vanskeligheter for barn som vokser opp med vold i nære relasjoner fordi pendelbevegelsen stopper opp. Individualiteten og autonomien kan få en overvurdert betydning og gjøre skade, fordi barns behov for en sosial kontekst bestående av trygge omsorgspersoner ikke er tilstede. Følelser og mening skapes i relasjoner som er en del av en større kontekst. Dette danner et grunnlag for å forstå at barn som utsettes for vold i nære relasjoner, i ulik grad vokser opp i et narrativt miljø som er giftig for dem.

Følelsesmessig mening skapes i sosialt samspill, aldri i et tomrom. «*Emotional meaning is then a social rather than an individual achievement – an emergent product of social life.*»¹⁰⁶ Fordi målet er å undersøke hva som skaper mening eller meningsløshet, kan ikke målet være å skape splittelse mellom ulike kulturelle måter å forstå individet på. Det individualistiske fokuset i vesten har noe viktig å tilby med tanke på å vektlegge barns betydning i samfunnet som aktører med konkrete fysiske, psykiske og sosiale behov for beskyttelse. Barn har behov for omsorg: for å utfolde seg i trygt samspill. På samme vis har fokuset på fellesskapet et viktig moment når det gjelder hvordan barns sosiale miljø påvirker på godt og vondt, og hvordan vi alltid må se barn i lys av en større sammenheng. Lisa Dahill påpeker i sin doktorgradsavhandling hvordan verdien av relasjonalitet – å forholde seg til andres følelser og

¹⁰⁵ Hazel Markus og Shinobu Kitayama, «Culture and the Self. Implications for Cognition, Emotion, and Motivation,» *Psychological Review* Vol. 98, nr. 2, (1991): 228.

¹⁰⁶ Lutz, 1988, p. 5 i Markus og Shinobu Kitayama, «Culture and the Self. Implications for Cognition, Emotion, and Motivation»: 235.

behov – gis en høy og positiv verdi i møte med kvinner som har vært utsatt for vold. Behovet som da blir undertrykt er kvinnenes behov for å være i kontakt med seg selv.¹⁰⁷ Faren synes å kunne være parallell med et overveiende fokus på det relasjonelle i sammenheng med barn og vold, hvor barn er dem med minst makt.¹⁰⁸ I møte med et kollektivistisk fokus er det fare for et potensielt selvutslettende fokus der foreldres behov alltid er viktigere enn barnets. Faren er da at barnets behov ikke får noen betydning. I møte med vold i nære relasjoner vil et slikt fokus utgjøre en stor trussel for barnet. Målet bør derfor, fremfor å splitte ulike forståelser av selvdannelse, være å undersøke hva som er livgivende for barn. Barn trenger både å være autonome og selvstendige, samtidig som de også har behov for fellesskap.¹⁰⁹

3.4 Dannelsen av selvet gjennom narrativer

Et *narrativ* er ifølge psykologen Jerome Bruner en fortelling der fokus er på det enkelte menneskets subjektive tid. Der skapes mening først og fremst når helheten trer frem i fortellingens fullstendige skikkelse: ikke i enkeltdelene av seg selv. Det tematiske fokuset der de enkelte erfaringene blir belyst gjennom narrativets helhet og vice versa, gir målet med narrativet en klar likhet med hermeneutikkens kjerne. Der er formålet å fortolke delene i lys av helheten, og helheten i lys av delene. Kjærlighetsnarrativer kan sies å være basis for erfaringer på både godt og vondt. De narrative som er livsforstørrende og forsterker gode bevegelser i relasjoner, er like mye kjærlighetsnarrativer som de narrative som i større grad formidler fraværet av godhet og nærværet av vold. Hver på sin måte er de med på å fortelle noe om hvilke erfaringer som danner grunnlaget for det enkelte barns væren i verden. Barns behov for å bli selvstendige individer, og behovet for å være avhengige av og relatere til andre mennesker, befinner seg innenfor rammen av hva det vil si å være menneske. Det handler

¹⁰⁷ Dahill, *Reading from the underside of selfhood: Bonhoeffer and spiritual formation*, 118.

¹⁰⁸ Å redegjøre for begrepet makt, maktbruk og misbruk av makt i barn-foreldrerelasjoner er valgt bort i denne avhandlingen. Dette handler om behovet for avgrensning på tross av at temaet gjentatte ganger i møte med barnefortellingene trer frem som aktuelt. Når det gjelder trosformidling er dette også et aktuelt tema som gjerne skulle vært med i avhandlingen særlig med tanke på makten som ligger i den asymmetriske relasjonen som det er mellom barn og trosformidler. Utgangspunktet i denne avhandlingen er imidlertid uansett å innta et barneperspektiv. Barn er alltid den mest sårbare part fordi barnet alltid har minst makt.

¹⁰⁹ I sin doktoravhandling beskriver Lisa Dahill hvordan forskning knyttet til kvinner som utsettes for vold kan vektlegge evnen til å forholde seg til andre som en høyere og mer positiv verdi enn menneskets behov for å være i kontakt med seg selv. Faren med dette er et potensielt selvutslettende fokus der «de andre» alltid er viktigere enn individet. Dette vil kunne utgjøre en fare for barnet i denne sammenhengen. Se Lisa Dahill, *Reading from the underside of selfhood: Bonhoeffer and spiritual formation*.

både om individualiseringsprosessen og avhengigheten av fellesskap. Nettopp fordi mennesket og selvet dannes i møte med andre, blir fortellingene (*narrativene*) som barnet forteller til seg selv, og narrative barnet blir fortalt om seg selv, avgjørende i formingen av selvet. I denne delen av avhandlingen er fokuset på hvilke narrative barnet blir fortalt, og hvordan disse er med på å legge til rette for barns opplevelse av mening eller fravær av mening.

Ifølge Bruner er det som kjennetegner en levedyktig kultur «*at være bundet i et system af indbyrdes sammenhængende historier.*»¹¹⁰ Selv om historiene kan være ulike og i liten grad være preget av konsensus, er erfaringsgjengivelse i form av fortellinger med på å skape mening. Dette fordi fortellinger om selvet ikke har som mål å finne frem til én virkelighet, men å skape sammenheng. Slik blir narrativisering også en måte å konstruere selvet på:

Vi fortæller hele tiden historier om os selv. I et store og hele kan man sige, at ved at fortælle *andre* disse selv-historier udfører vi simple narrative handlinger. Ved at sige, at vi også fortæller *oss selv* dem, lægger vi én historie inden i en anden. Den sidste er historien om, at der findes et selv at fortælle noget til, en eller anden, der fungerer som publikum, og som er én selv eller ens eget selv.¹¹¹

Selv om mennesket forteller sin egen opplevelse av verden, påvirkes det også av konteksten: menneskene og omgivelsenes fortellinger. Hvilke fortellinger som råder i konteksten er også preget av kulturens forståelse av mennesket som individ.¹¹²

3.5 Erfaringer som grunnlag for mening eller meningsløshet

Å fortelle om eget liv kan bidra til å integrere tanker og følelser rundt vanskelige hendelser, og også bidra til å skape mening og mestring for barn. Dette kan imidlertid synes vanskeligere for barn med traumatiske erfaringer, fordi narrative blir mer fragmenterte. Bakgrunnen for dette er at det er vanskelig å skape mening og forståelse ut fra erfaringer som er så komplekse. For barn med traumeerfaringer vil det være behov for å skape ny mening, fordi erfaringene er så overveldende at den kunnskapen de har ikke strekker til for å forstå erfaringene.

Utfordringen knyttet til å fortelle om de vonde erfaringene er at hendelsene, eksempelvis

¹¹⁰ Jerome S. Bruner, *Mening i handling* (Århus: Klim, 1999), 92-93.

¹¹¹ Shafer, Roy, «Narration in the Psychoanalytic Dialogue», i W.J.T Mitchell (red.), *On Narrative*, Chicago: University of Chicago Press 1981:31 i Jerome Bruner, *Mening i handling*, 105.

¹¹² *Ibid.*

voldelige erfaringer, kan bære preg av å være tabubelagt og vanskelig å snakke om.¹¹³

«*In the last resort we must begin to love in order not to fall ill; and we are bound to fall ill if, in consequence of frustration, we are unable to love.*»¹¹⁴ Kjærligheten og dens konkrete handlinger som å gi barn mat, klær og fysisk nærhet, er noe av det som gjør at barn overlever. Barn er avhengig av et miljø der de blir bekreftet, verdsatt og sett, og der deres egne følelser og narrativer om seg selv blir anerkjent. Indirekte kan det derfor kanskje sies at kjærligheten er noe av det som gir mennesket en opplevelse av mening. Kjærlighet bærer også i seg muligheten for å bevege det som er taust og fastlåst, slik at det kan tines opp.¹¹⁵ Vigdis Hjorth skriver i Aftenposten 24.12.2011: «*Å se det umulige formulert lindrer. Å se håpløsheten formulert gir håp. Å få de store spørsmålene presist stilt trøster, fordriver lammelsen, ansporer til handling.*»¹¹⁶ Ord, nærvær og varme – som alle er biter av kjærlighetens vesen – har i seg en kraft til å fordrive det som ikke er livsbekreftende, og i stedet vise mennesket veien tilbake til seg selv dersom dette er en vei som er tapt. Barn som lever med vold i nære relasjoner, kan nettopp tape denne veien av syne fordi de ikke har fått hjelp til å finne den. Evnen til å finne frem til seg selv alene blir umulig fordi veien mot å skjule det sårbare selvet har vært så kronglete. Å være i stand til å bevare livsmotet og en tro på egen rett og mulighet til å skape mening i eget liv midt i en faretruende hverdag, kan være vanskelig. Dette blir særlig utfordrende når barnet ikke har noen viktige andre i nærheten som gir dem påfyll av det gode. I det videre vil fokuset være på hvordan denne meningsdannelsen nettopp utfordres og legges til rette for i de erfaringene som Ole, Marianne og Per forteller om.

¹¹³ Tove Iglebæk, og Tine K. Jensen, «Barns meningsdannelse under flodbølgekatastrofen i Sørøst-Asia,» *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, Vol 45, nr. 12, (2008).

¹¹⁴ Sigmund Freud, 1914:85 i James W. Jones, *Terror and transformation: the ambiguity of religion in psychoanalytic perspectives* (Hove: Brunner-Routledge, 2002).

¹¹⁵ Ånonsen, «Diamant i frossent rom. Relasjonell trosformidling i møte med barn med desorganisert tilknytningsmønster».

¹¹⁶ Vigdis Hjorth, «Les, elsk, lev!,» *Aftenposten*, 24. desember, 2011.

3.6 Analyse

I pendelbevegelsene som er i gang eller stopper opp – når Ole trenger noen, og Torunn er der, når Marianne trenger det samme, men ingen er der, trer særlig meningsbegrepet frem. Hva skaper og er med på å bekrefte barns opplevelse av mening, og hva bryter ned og leder til meningsløshet? Spørsmål som dette er viktige å stille i møte med barnefortellingene, for å gå inn og utforske hva som gir barn en opplevelse av sammenheng og mening.

Victor Frankl skriver at det å søke etter mening er en del av menneskets urkraft.¹¹⁷ Mennesket søker både etter mening gjennom holdninger og handlinger, samtidig som mennesket er et *meningsskapende* vesen som strekker seg ut over seg selv for å finne mening i noe eller noen som er større. Sentralt i dette står menneskets forståelse av hvem han eller hun er. Mogens Pahuus beskriver mennesket som *verdensåbne væsener*, og bruker barnet som eksempel: hvordan barn har behov for å utfolde seg, og hvor viktig det er at omgivelsene rundt legger til rette for utfoldelse fremfor å hindre den.¹¹⁸ Når mennesket er åpent og «*selvforglemmende optaget af verden(...) opstår det virkelig levende i os, dette at vi er i vækst, i forvandling, i tilblivelse.*»¹¹⁹ I livsfilosofisk tankegang handler livsutfoldelse nettopp om menneskets vitalitet og evne til livsglede. Mennesket er et «klarende vesen» – i betydningen *at det handler*, men det er også åpent og spontant. Når det vitale inkluderes med «det klarende» – det i mennesket som tar ansvar, får mennesket «*adgang til en bærende og drivende kraft i sig selv, noget man kan forlade sig på og hvile i.*»¹²⁰ Spørsmålet er om denne sammensmeltningen også har noe med meningsdannelse å gjøre. Kan dette fremtre i motsatt rekkefølge, slik at livsutfoldelsen og spontaniteten er en forutsetning for å handle i tråd med seg selv?

I fortellingene til Ole ser vi hvordan han søker utover seg selv for å finne mening, noe han synes å møte i sin relasjon til Torunn. Når alt har kjørt seg fast etter at moren har sagt at

¹¹⁷ Torborg Aalen Leenderts, *Person og profesjon: om menneskesyn og livsverdier i offentlig omsorg* (Oslo: Universitetsforlaget, 1997).

¹¹⁸ Mogens Pahuus, *Distance og involverethed: et tema i eksistenstænkning og eksistensdigting* (Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 2008).

¹¹⁹ *Ibid.*, 23.

¹²⁰ *Ibid.*, 25-26.

Torunn ikke får lov til å komme lenger, og meningsløsheten synes å ta ham, viser handlingen hans at han vil noe annet. Han er selv med på å skape mening ved å fortelle til læreren hvordan han har det. Gjennom dette forteller han seg selv inn i den fortellingen han ønsker å være en del av: den konteksten og sammenhengen der han opplever seg trygg nok til å være seg selv. I fortellingen til Marianne synes det som om pendelen har satt seg fast. Både på grunn av volden fra far, men også fordi kjærlighetsfortellingen som Marianne sin mor kunne fortalt henne om nærvær, i stedet formidler fastfrosset frykt. Med dette mister Marianne en potensiell omsorgsperson som kunne vært til stede for henne. Marianne forsøker å skape og søke etter mening, men når ikke utover seg selv. Det synes som om volden hun opplever, setter i gang en spiral som gjør at hun ikke makter å nå ut. Hun har først og fremst behov for at noen skal nå inn til henne slik at hun har noen å søke seg mot. I slutten av Pers fortelling ser vi hvordan han bestemmer seg for at han skal fortelle Torbjørn og Mads hvordan han har det hjemme. Selv om hjemmesituasjonen er fastlåst og det er lite mening å hente i omgivelsene Per er en del av (hos Per sin stefar), er det likevel et lite rom igjen for Per å handle i for å søke etter mening utenfor seg selv.

I møte med barnefortellingene kan det gi mening å trekke inn igjen religionspsykologen Valerie DeMarinis som ble nevnt i kapittel 2. I denne delen av avhandlingen vil jeg basere meg på hennes definisjon av eksistensielt verdensbilde som utgangspunkt for å sette opp to modeller for hvordan mening dannes. Målet er at disse to modellene kan benyttes for å synliggjøre prosessen med meningsdannelse hos Ole, Marianne og Per. DeMarinis definerer begrepet *eksistensielt verdensbilde* på følgende vis:

the narratives about life's meaning and the actions associated with the lived expressions of these narratives in the stories of ordinary persons confronted with life's choices, hopes dilemmas, and decisions(...).¹²¹

Innholdet i modellene er hentet fra DeMarinis, mens oppsettet er mitt eget. Den ene modellen har jeg valgt å kalle for *den meningsbekreftende spiralen*, og den andre for *den meningsnedbrytende spiralen* (egne begrep). I det videre ønsker jeg å legge frem disse to modellene, for så å drøfte dem i møte med barnefortellingene. Formålet med modellene er å analysere fortellingene og de enkelte erfaringene som *i større grad meningsbekreftende eller nedbrytende*. En av styrkene ved DeMarinis utgangspunkt er at hun ikke kun forholder seg til

¹²¹ DeMarinis 2008:64 i Cecilia Melder, *Vilshetens epidemiologi. En religionspsykologisk studie i eksistensiell folkhälsa* (Uppsala: Uppsala universitet, 2011), 88.

«en-til-en relasjonen». Hun ser i stedet på hvordan individet påvirkes av den større konteksten det står i, forstått som fokus både på gruppe, samfunnsnivå, helse og religion.¹²² DeMarinis utgangspunkt er en styrke i møte med tematikken barn og vold. Barn som lever med vold i nære relasjoner kan ikke kun betraktes på individnivå, men også på samfunnsnivå. Analysen vil gjøres ut fra de relasjonene Ole, Marianne og Per forteller om.

DEN MENINGSBEKREFTENDE SPIRALEN

Det er av avgjørende betydning at mennesket opplever at det finnes meningsskapende narrativer å fortolke verden ut fra. Dette kan avgjøre om livet oppleves som meningsfylt eller meningsløst. Det meningsskapende mennesket strekker seg utover seg selv – mot noe annet, eller noen andre som kan være med på å bekrefte ham eller henne. Årsaken til at jeg kaller modellene for spiraler, er at gode erfaringer ser ut til å kunne sette i gang en spiraleffekt der det følger flere gode møter og erfaringer. Hos Ole og Per virker det som om dette skjer, mens det hos Marianne synes å være motsatt: de vonde erfaringene setter henne fast i en vond tilværelse.

Valerie DeMarinis har skrevet om betydningen av omgivelser for prosessene rundt det å utvikle en opplevelse av sammenheng eller kaos. Jeg har valgt å beskrive hennes teori gjennom det jeg kaller *den meningsbekreftende spiralen*, som er satt sammen av DeMarinis teori og egne refleksjoner på følgende måte:

- Det enkelte menneskets narrativ om livets mening
- viser seg gjennom individets handlinger i møte med livets utfordringer:
- Dersom bærende meningssystem skapes i møte med omgivelsene,
- styrkes individets opplevelse av å eie sine egne følelser, og å vite noe om hvordan livets utfordringer kan møtes.

For Oles del ser det ut til at det som gir ham et narrativ om livets mening – det som gir ham redskaper til å håndtere livet og handle, er at Torunn har tro på ham som menneske. Det

¹²² Melder, *Vilsenhetens epidemiologi. En religionspsykologisk studie i eksistensiell folkhälsa*. Fokus i denne avhandlingen vil være på erfaringer Ole, Marianne og Per gjør i «-til-en-relasjon», men analysen kunne – dersom fortellingene var mer omfattende og tok med seg en større grad av barnas omgivelser, vært utvidet .

Torunn forteller Ole – hennes narrativ om ham – er med på å forme hans selvforståelse og bygge hans identitet. Ole skriver: «*Hun hadde alltid sagt at jeg var hennes beste gutt og at hun alltid ville være der for meg.*»¹²³ Dette er en setning som har «limt» seg fast hos Ole. Det kan synes som om denne opplevelsen av å være Torunns «beste gutt», av å være så viktig for henne at hun sier at hun alltid vil være der for ham, er med på å speile Ole. Denne speilingen gir ham en opplevelse av å være verdifull – en person som det er verdt å bry seg om. Å få høre at noen ønsker å bruke tid på ham synes å bidra til å styrke Ole sin opplevelse av mening. I denne relasjonen opplever å møte et medmenneske som er medskaper av gode narrativer han trenger.

For Ole er det meningsbærende systemet at noen har tro på ham og bryr seg om ham og hans følelser. Gjennom dette vises nettopp at noen mener han er viktig. Narrativer som dannes i møtet mellom Ole og Torunn er med på å påvirke hvilke narrativer Ole forteller seg selv. Møtene med Torunn bekrefter Oles behov for kjærlighet, og bidrar til å styrke hans forståelse av at han i møte med livets ulike utfordringer kan søke hjelp hos andre. Hans kjerneoppfatninger i møte med andre mennesker kunne vært: «Jeg er ensom, ingen vil hjelpe meg, jeg kan ikke få trøst». Dette hadde vært tilfelle dersom de eneste narrative han hadde blitt fortalt om seg selv, var de som ble dannet i relasjon til moren og det veldige sinnet hun uttrykker i flyttebilen. Men fordi Ole har erfaringer med at det finnes noen der for ham, synes det som han også får bekreftelse på at han klarer å håndtere livet så lenge han er sammen med noen. I utfordringene han møter, eksempelvis i klasserommet når gutten på pulten bak ham ler av at han tisser på seg, gjenspeiler reaksjonen og handlingen at han ikke klarer å møte «alt dette» alene. Han vet ikke hvordan han skal håndtere livet uten Torunn. Det gode med Oles møter med Torunn, er kanskje først og fremst at det har skapt en forståelse og opplevelse i ham om at han ikke trenger å stå alene i møte med livets utfordringer. I tillegg vet han at det finnes noen som ønsker å støtte og være der for ham. Følgende sitat bekrefter noen av de gode narrative som Ole har om seg selv og møtet med Torunn: «*Det hadde vært fire fine år. Torunn og mannen hennes passet alltid på meg og på søndagene spiste vi middag sammen. Jeg tror hun merket at det var godt for meg å være sammen med henne.*»¹²⁴

¹²³ Fure Borge og Stordahl, *Spor fra virkeligheten*, 11.

¹²⁴ Ibid.

Bakgrunnen for å sette opp den meningsbekreftende spiralen er nettopp å vise hvordan de gode møtene Ole forteller om, er med på å bekrefte for ham at han har en plass i verden. Det er også viktig å få påpekt hvor viktig det er for barns opplevelse av verdi, og for deres opplevelse av mening, at det finnes noen rundt som gjør at de opplever seg ønsket. Selv om Oles fortelling også er en kjærlighetsfortelling som formidler mye om savn og frykt som fort kunne ført til at spiralen hadde gått motsatt vei, har han fått med seg tilstrekkelig med meningsbærende narrativer i møte med Torunn. Dette har istandsatt ham til å strekke ut en hånd og si ifra når han trenger hjelp. Slik preges Oles handlinger av de narrative som bidrar til å bekrefte det som gjør ham godt. På denne måten tar han egne følelser på alvor.

Erfaringene Per har synes å bevege seg på en tynn line mellom meningsbærende og - nedbrytende erfaringer. I møte med fortellingen hans blir spørsmålet fort: Er det nok gode erfaringer her til at han vil klare seg? De meningsbærende erfaringene som har potensiale til å skape gode ringvirkninger, er samtalene med Mads på trampolinen. Møtene med Mads skapte en fellesskapsfølelse – et bånd mellom Per og Mads som ble forsterket av at faren til Mads var død. Per kjente igjen noe av seg selv i kameraten. Kanskje var det en gjenkjennelse i et slags utenforskap? Selv om Per i stor grad er underkuet av sin stefar, har ikke volden underkuet ham fullstendig. Han klarer likevel å ta inn over seg at måten å være familie på hjemme hos ham, er veldig forskjellig fra å være på besøk hos Torbjørn og hans familie. I etterkant av besøket skriver han følgende: «*Den natta tenker jeg at dette her orker jeg ikke mer. Jeg har og vondt i hodet og dopapir i nesa for at det ikke skal blø. Jeg vil bare rømme. Torbjørn eller Mads har det ikke sånn hjemme. Jeg stoler på dem, i morgen skal jeg fortelle.*»¹²⁵

At Per møter en annen familie der han opplever at det er godt å være, synes å være det som bidrar til at han tar en beslutning om at han nå ønsker å fortelle. Frem til da har han hatt noen korte glimt av noe som er annerledes gjennom møtene med Mads. Besøket hos familien til Torbjørn den kvelden, synes å være avgjørende for at han tror det kan være noen der som hører ham. Han vet ikke hva han vil møte når han forteller om det som skjer hjemme, men velger likevel å si noe om at han vil fortelle. Slik synes det som om de narrative som skapes i møtet mellom Per, Mads, og familien til Torbjørn er med på å hjelpe Per til å bestemme seg for å handle ut fra et annerledes narrativ enn det stefaren forsøker å innprente i ham.

¹²⁵ Borg Fure og Stordahl, *Spor fra virkeligheten*, 19.

Meningsbekreftende erfaringer synes på det viset også å være meningsbærende. De holder oppe muligheten for å skape bevegelser som gjør at Per får nok gode erfaringer med omgivelser som vil ham vel. Dette gjør at han tenker at han ikke orker å bli sittende fast i volden som stefaren utøver mot ham.¹²⁶

DEN MENINGSNEDBRYTENDE SPIRALEN

På samme måte som den meningsbærende spiralen viser de gode bevegelsene, kan den meningsnedbrytende vise andre bevegelser som er med på å fragmentere opplevelsen av mening. Dette kan også bidra til å fremme tilstedeværelse av kaos og mangel på bevegelse. Selv om modellene er satt opp slik at de kan fremstå som motsetninger, er det selvsagt ikke tilfelle at noen livsfortellinger kun handler om de livsbekreftende bevegelsene og vice versa. Hensikten er i større grad å kunne kategorisere enkelterfaringer barna gjør som livsbekreftende eller meningsnedbrytende. Nettopp fordi avhandlingen handler om barn som lever med vold i nære relasjoner er det viktig å si noe om hva slags erfaringer de trenger mer av. Samtidig er det sentralt å ha med en modell som viser hvordan barns opplevelse av kaos og meningsløshet forsterkes, og der de gode bevegelsene uteblir. I møte med teorien til Valerie DeMarinis har jeg satt opp følgende modell:

- Det enkelte menneskets fraværende narrativer om livets mening,
- viser seg gjennom manglende handlingsrom for å utvikle måter å møte livet på:
- Dersom bærende meningssystem er fraværende, skapes kaos og meningsløshet, og
- styrker individets opplevelse av fremmedgjøring i forhold til egne følelser, og manglende opplevelse av å være i stand til å møte livets utfordringer.

For Ole er den erfaringen som kanskje i størst grad oppleves som meningsnedbrytende, at hans egen mor formidler et narrativ som forteller ham at hans behov og følelser ikke er viktige å lytte til. Eksempelet fra flyttebilen sier noe om det: *«Da vi satt i flyttebilen så gråt jeg, mamma ble sint, veldig sint og jeg merket at mannen som kjørte bilen ikke likte det så*

¹²⁶ At Per søker seg mot andre erfaringer, og ved hjelp av de gode møtene han har kanskje blir istandsatt til å fortelle handler ikke om at det er Per sin oppgave å bryte ut av volden. Per er et barn, og det er alltid de voksne som har ansvaret for å sørge for at barn blir ivaretatt. Likevel utelukker ikke dette at Per kan bidra til at andre ser han, men dette legger verken skyld eller ansvaret for volden på Per.

godt.»¹²⁷ Erfaringer og narrativer som gir Ole en opplevelse av å ikke ha verdi, er med på å bryte ned hans opplevelse av mening. Når barn av ulike grunner må undertrykke følelsene sine slik Ole må, kan dette i ytterste konsekvens føre til at de utvikler «falske selv». Dette blir en måte å beskytte seg mot å leve med vissheten om at de ikke blir møtt slik de har behov for.

I møte med Mariannes fortelling synes det som om hennes «konto» er fylt med meningsnedbrytende erfaringer. Her er det ingen fortolkningshjelp, ingen som kan bidra til å hjelpe henne til å nå ut, ingen trøst og beskyttelse. Dersom bildet med pendelbevegelsen skal hentes frem igjen, kan det synes som at pendelbevegelsen har stoppet opp for henne. Handlingsrommet for å utvikles som menneske blir lite. Marianne får ikke muligheten til å bli et selv, og mulige verktøy å møte livet med blir få. Dersom vi henter inn Mariannes fortelling, og hennes handlingsrepertoar i møte med den kaotiske tilværelsen hun er en del av, er det tydelig hvordan denne handlingen straffes. Hun har ringt politiet på tross av ambivalensen hun har. Hun vil ikke at faren skal i fengsel samtidig som hun vil beskytte mor. Hun trenger, ønsker og vil nå ut.

Så går døra til skapet opp. Pappa står der, han må ha hørt meg, han river telefonen ut av hånden min. - Hva er det du sitter her og gjør? Vil du sende meg i fengsel? Jeg kjenner det brenner på kroppen – jeg har mistet kakaoen ned i fanget. Det brenner og brenner, men jeg sitter bare helt stille. Pappa tar tak i meg og river meg ut av skapet og kaster meg i veggen. – Det skulle du aldri ha gjort, din drittunge!¹²⁸

Mariannes far, som skal hjelpe henne til å skape mening i tilværelsen, er nettopp den som er med på å skape kaos og fravær av meningsbærende narrativer. Ut fra det vi kan lese av Mariannes fortelling vet vi at hun og far har vært på fisketur. Det virker som om de har hatt det hyggelig sammen. Det er en situasjon Marianne forsøker å hente frem når hun sitter i skapet og er utrygg, men det synes som det er vanskelig å hente den frem. På samme tid synes det som om Marianne har få narrativer om seg selv. Hun fremstår i større grad som en usynlig jente som ikke helt vet hvem hun er. Hun har ikke helt mistet det indre kompasset som forteller henne at hun er i fare, men kroppen reagerer instinktivt fremfor at Marianne reflekterer over hva som skjer. Det er ingen som forteller henne at hun er god, som trøster og tar vare på henne. Særlig alvorlig blir det i forlengelsen av situasjonen der faren kaster henne i

¹²⁷ Fure Borge og Stordahl, *Spor fra virkeligheten*, 11.

¹²⁸ *Ibid.*, 28-29.

veggen. Vi ser hvordan Marianne kobler vekk egne følelser, både for å overleve og fordi hun håper det skal bli mindre smertefullt. Hun skriver:

Jeg kjenner tårene presse på, alt gjør skikkelig vondt, men jeg får ikke fram en lyd. Jeg ligger bare stille, jeg må være helt stille, ikke lage en lyd, da går han kanskje vekk. Jeg ser mamma komme ut fra badet; hun har blod i ansiktet og håret står til alle kanter.¹²⁹

Like sterkt som det kommer frem i Oles fortelling om hvor viktig Torunn er for de gode bevegelsene i hans liv, ser vi hvor meningsnedbrytende det er for Marianne å oppleve at tilværelsen bryter sammen. Det vonde som skjer – at far kaster henne i veggen, at hun opplever at han prøver å drepe mor – gjør at hun forsvinner inn i seg selv. Gjemt unna i seg selv finnes det ingen handlingsrom. Hun blir avhengig av at noen ser henne. Hun klarer ikke, og vet kanskje heller ikke hvordan hun skal rekke ut en hånd for sin egen del – ikke bare for mor. Hun trenger at noen strekker seg mot henne. Å være frakoblet seg selv, å dissosiere som Marianne gjør, vanskeliggjør prosessen med å finne mening fordi opplevelsen blir overveldende.

Marianne som meningsskapende menneske blir oversett og nærmest kvalt i den tilværelsen hun lever i. Det er tilnærmet lik null pusterom for at hun skal få være seg selv. Hennes måte å møte utfordringene i livet på – å leve med vold i de helt nære relasjonene – er å rømme unna følelsesmessig. Hun har ikke omgivelser som gir henne muligheter for å gjøre noe annet. Dette er hennes overlevelsesmekanisme. Bildet med spiralen blir forsterket slik som i de gode bevegelsene. Hun mangler meningsbærende system og fortellinger om seg selv i møte med andre. Dette gjør at hun mangler handlingsalternativ, hun utvikler «falske selv», opplever at hun ikke er til stede i sitt eget liv, og har ingen mulighet til å påvirke det. Konsekvensen blir at hun må tilpasse seg. Om hun har mistet drømmen om fremtiden vet vi ikke, men «*Man kan bli fratatt framtida. Det er vondt å være redd. Det er forferdelig å miste troen på at noe vidunderlig skal skje.*»¹³⁰

I boken som Mariannes fortelling er hentet fra, *Spor fra virkeligheten*, står det eksplisitt at alle barna i boken har fått hjelp. Der vi møter Marianne i fortellingen har hun ikke fått den hjelpen hun trenger. For de barna som ikke får hjelp gjelder dessverre at de kan oppleve å miste

¹²⁹ Fure Borge og Stordahl, *Spor fra virkeligheten*, 28-29.

¹³⁰ Sturla Sagberg, *Barn trenger håp: dimensjoner av håp i barns hverdag* (Oslo: IKO-forlag, 2012), 8.

fremtidstroen. Å miste håp og fremtidstro kan gjøre det utfordrende å finne tilbake til sitt sanne selv.

3.7 Sårbar kropp: å finne veien tilbake til sitt sanne selv

Anthony Gormleys skulptur av datteren i et tomt rom er med på å formidle kunstnerens ønske om å nå forbi språket. Han vil berøre i de møtene som skapes av hans kunst på en annerledes måte. Gormley mener at vi har nok ord og språk, og velger kroppen som utgangspunktet for møtet med betrakteren. Han ser på kroppen som «*et åsted for sansning, emosjonelle møter og påfølgende refleksjon*». ¹³¹ Spørsmålet i møte med Ole, Marianne og Per sine fortellinger er ikke om språket er overflødig, noe det ikke er. Faren i møte med deres fortellinger er at de drukner i et annet språk enn sitt eget: at det er andre som tar fra dem stemmen, og også at vi som samfunn og kultur ikke lar dem få komme frem med sine fortellinger. Å frata barn stemmen innebærer også å frata dem sitt erfaringsgrunnlag, og dermed muligheten for å gi uttrykk for hva ulike erfaringer gjør med dem. Når erfaringer som er meningsnedbrytende får størst plass, blir barn som Ole, Marianne og Per fanget i et relasjonelt kollaps. Relasjonene som utgjør deres sosiale kontekst, er med på å skape meningsløshet fremfor mening. Nærværet av meningsnedbrytende narrativer vanskeliggjør Mariannes muligheter for å søke etter sitt sanne jeg: et sted der hun ikke trenger å leve i skjul og gjemme unna egne behov og følelser, av frykt for enda mer smerte og lidelse.

I innledningskapitlet skrev jeg om Matrjosjkaen, dukken som skjuler «sine yngre jeg» og bærer alle aldrene i seg. At barn er bærere av sine aldre betyr at de også er bærere av de kjærlighetsnarrativene som har utspilt og fremdeles utspiller seg i deres kropp, på godt og vondt. Ole, Marianne og Per forsøker på hvert sitt vis å finne et grunnlag å handle ut fra for å forsøke å forholde seg til den vanskelige livssituasjonen de lever i. Erfaringene som er meningsnedbrytende er med på å vanskeliggjøre relasjoner. Dannelsen av selvet - det som skulle vært en utvikling og oppdagelsesferd – blir til et stillestående individuasjonsprosjekt hvor det er trangt og på kanten til umulig å bevege seg. Marianne har, så vidt vi vet, få erfaringer med andre relasjoner enn de underkuende. Hun har vanskelig for å gripe tak i det som gir mening fordi verken helheten eller delene fremstår som forståelige. ¹³² Hun kan ikke

¹³¹ Skårerud, «Den fenomenale kroppen», 635.

¹³² Henriksen, *På grensen til Den andre: Om teologi og postmodernitet*.

søke etter mening alene. Ordene og språket for hva hun trenger kommer ikke av seg selv. Hun trenger noen som hjelper henne til å finne frem til språket som kroppen så tydelig uttrykker. Utfordringen er at hun, der vi møter henne, ikke har noen tilgjengelig som kan lytte til henne. Dette kan kanskje også være med å bidra til at Mariannes stemme forsvinner.

Å søke etter mening ved å bevege seg utenfor seg selv – mot *de andre* – kan indirekte være en måte å forsøke «reconnection» med seg selv og andre på. Ole og Per har fortsatt handlingsmuligheter, og har fått korrigerende erfaringer som forteller dem at det finnes annerledes typer relasjoner som gir gode erfaringer. For Ole og Per synes veien å gå gjennom de meningsbekreftende erfaringene. Å lytte til, kjenne og erfare kjærlighetsnarrativer som bekrefter deres verdi som mennesker, gjør dem godt. Dette er narrativer som understreker deres behov for å være seg selv, kjenne etter hva de har og ikke har behov for, og som samtidig understreker deres behov for «relatedness». Slik kan det kanskje gå an å si at både Ole og Per fremdeles har kontakt med, eller har fått hjelp til å komme i kontakt med, «sitt sanne selv». De har fått en begynnende kontakt med barnet i seg og det som trenger og ønsker å bli møtt. I tillegg til å være bærere av kjærlighetsnarrativer om savn, svik og vold, er de også bærere av narrativer om godhet og lydhørhet. Dette gjør letingen for å finne veien frem til sitt sanne selv noe enklere enn for Marianne.

3. 8 Delkonklusjon

I dette kapitlet har jeg hatt meningsdannelse som perspektiv i møte med barnefortellingene. Jeg har undersøkt hvordan deres erfaringer er med på å bekrefte deres opplevelse og søken etter mening, eller i større grad hindrer at ny mening kan skapes. De erfaringene Ole, Marianne og Per har i møte med andre rundt seg (en lærer, naboer og kamerater), synes i større grad å være meningsbekreftende enn de erfaringene de får fra sine nærmeste. Dette må selvsagt sees i lys av at fortellingene som er gjengitt kun gjenspeiler et lite utsnitt av barnas livshistorie. Likevel synes en av utfordringene som blir tydelig i møte med disse barna, at de blir værende i situasjonen og indirekte blir «sittende fast» i en krisesituasjon slik Marianne gjør. For at ny mening kan skapes, synes det helt avgjørende – som hos Ole og Per – at de får hjelp til å skape ny mening og se på seg selv og sin historie med nye blikk som kommer utenfra. For Marianne, som ikke forteller noe om «viktige andre», synes det som om hun blir eksempelet på det barnet som blir sittende fast og hindret i sin meningsskapelse. Hennes

behov for andre erfaringer enn det hennes livssituasjon gir muligheter for der og da, blir ikke møtt.

I fortellingene møter vi både modige barn og voksne som ser. Dette kan betraktes som «vellykkede» historier med en tilsynelatende god avslutning, siden iallfall Ole og Per blir møtt. Jeg ser likevel at det er en utfordring som blir ekstra tydelig i møte med alle de tre fortellingene: å oppdage disse barna. Nettopp fordi en konsekvens av å utsettes for vold kan være å miste stemmen – både forstått som ikke å ha språk for erfaringene, men også at barnet ikke vet hva det ønsker eller trenger – blir det utfordrende å se. Jeg tror det krever mye tålmodighet. Det vil være behov for voksne som tåler flere avvisninger fordi ikke alle barn våger å fortelle om det som foregår hjemme. Det vil være behov for både fantasi og varsomhet for å finne veier å nå på. Dette kan eksempelvis handle om å lese opp fortellinger som disse i klasser, konfirmantgrupper eller hjemme, og stille spørsmål til barn om hva de ville gjort hvis dette var venner av dem. Det kan både gi mulighet for å oppdage barn, og samtidig invitere til dialog om tema som er tabubelagt. Samtidig kan det også bidra til at vi som voksne og «potensielt viktige andre», blir mer mottakelige for det barna har å si fordi vi stilles inn på deres frekvens.

4. Å være seg selv

I de to foregående hovedkapitlene har fokus vært på Ole, Marianne -og Pers følelser og mulighet for å konstruere en opplevelse av mening. Vi har sett hvordan de har blitt påvirket av å vokse opp med vold i nære relasjoner. I det videre vil jeg legge til side fortellingene som personlige beretninger, forsøke å nyttiggjøre meg det jeg har sett og funnet i disse fortellingene og trekke det opp på et metanivå. Dette kapitlet vil ikke belyse barns konkrete gudserfaring eller si noe om barns forhold til Gud, da materialet ikke lar seg benytte på denne måten. Målet her er å bruke de fire religionspsykologiske teoriene, som er redegjort for i kapittel 2, til å utforske hvordan trosformidlingen utfordres på å møte, fortolke og ivareta barn som har erfaringer med vold, og deres lengsel etter å få være og bli seg selv.¹³³ Kapitlet innledes med en kort refleksjon rundt tilstedeværelse, samt det jeg har valgt å kalle diakoniens «tre-person-perspektiv». Drøftingsdelene begynner med en kort oppsummering av det viktigste fra redegjørelsen for religionspsykologi i kapittel 2, for deretter å drøfte spørsmålene som aktualiseres i møte med disse. Jeg har valgt å fokusere på ett spørsmål i hvert underkapittel:

- Hvordan kan trosformidlingen bidra til å åpne opp for barns opplevelse av verdi fremfor å styrke opplevelsen av frykt?
- Hvordan kan trosformidling gi barn rom til å være seg selv?
- På hvilken måte kan trosformidlingen ivareta barns følelser slik at barn kan nærme seg tro både affektivt og kognitivt?
- På hvilken måte kan trosformidling gi hjelp til at barn kan legge bort «falske selv»?

4. 1 Tilstedeværelse

Kroppen er menneskets møtepunkt med verden. Dette gjelder både fysisk og som utgangspunkt for å sanse mellommenneskelige relasjoner, samt den psykiske virkeligheten mennesket er en del av. Å være til stede i seg selv handler om å være til stede i kroppen. *«Det er som kroppslige vesener vi har mulighet til å føle oss levende. Vi trenger derfor å arbeide*

¹³³ Avhandlingen vil ikke ta for seg trosformidlingen som konkret instrument i Den norske kirke.

med å «lande» i kroppen igjen dersom vi har kommet til sveve ut av den.»¹³⁴ Barn som vokser opp med vold i nære relasjoner står nettopp i fare for å «sveve» ut av kroppen – å ikke være til stede i seg selv. I stedet bygger de opp et beskyttelses- og forsvarssystem som gjør at de frakobler kroppen og ikke lenger føler seg levende. De to foregående kapitlene, om følelser og narrativers betydning for å «lande» i seg selv, vil danne grunnlaget for å undersøke hvordan vi kan møte barn med voldserfaringer i kristen trosformidling. Betydningen av følelser og narrativer i skjæringspunktet mellom selvet og letingen etter noe større, kan oppsummeres i to sitat av henholdsvis Heinz Kohut og Paul Ricoeur. «*The self emerges out of feeling (Kohut). The symbol gives rise to thought – and thought returns to the symbol (Ricoeur)*».¹³⁵

Ricoeur understreker betydningen av evnen til å gi uttrykk for ulike narrativer om seg selv for å kunne være og bli seg selv¹³⁶, mens Kohut vektlegger følelsenes betydning for å bli et selv. Grunnlaget for å drøfte religionspsykologiske utfordringer i møte med barn som har blitt utsatt for vold, er diakoniens «tre-person-perspektiv» som alltid fokuserer på menneskets forhold til seg selv, andre og Gud. Disse tre relasjonene kommer særlig til uttrykk hos Eivind Skeie i hans blikk på fortellingen om Den barmhjertige samaritan. Han beskriver hvordan det sårede mennesket har et stort behov for å bryte ut av isolasjon og fortvilelse, og komme inn i et annerledes menneskelig fellesskap enn det som sviktet på dypet:

jeg har møtt noe som er større enn min egen fortvilelse, noen har kommet til meg og tatt meg ut av isolasjonen, jeg er ikke lenger alene, jeg er sett, og jeg er elsket, jeg har møtt barmhjertigheten, og dette har ikke skjedd ved at en engel åpenbarte seg, for det var et medmenneske som stanset og tok seg av meg (...) og jeg er ikke lenger alene, for et menneske er hos meg og i dette menneskets milde ansikt ser jeg spor av Gud.¹³⁷

Grunnlaget for å gå inn og drøfte hvordan trosformidlingen kan bidra til å styrke barns lengsel etter å bli seg selv, handler om en forståelse av at barn først og fremst har behov for nye relasjonelle erfaringer. Disse kan gi hjelp til å bygge en trygghet for dem som har vokst opp

¹³⁴ Binder, *Et oppmerksomt liv. Om relasjon, kropp og nærvær i eksistensens psykologi*, 30-31.

¹³⁵ Jan-Olav Henriksen, *God and the self: The interplay Destabilizing religious orthodoxy*, upublisert manuskript, 8.

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Elisabeth Fougner Rø, Holme, Idar Magne Holme, Eivind Skeie og Peder Austrup, *Diakonale spor: Slik jeg har gjort mot dere* (Oslo: Snorre, 2009), 110-114.

med mye utrygghet.¹³⁸ Ut fra dette grunnlaget kan det kanskje være mulig også å nærme seg gudsrelasjonen som tema.

4. 2 Er det frykten eller opplevelsen av verdi som styrkes?

I kapittel 2 beskrev jeg hvordan menneskets gudsrelasjon tar utgangspunkt i en gudsrepresentasjon (menneskets indre bilde av Gud). Denne er blant annet påvirket av menneskets mellommenneskelige erfaringer. Gudsrepresentasjonen kan være farget av betydningsfulle andre og erfaringer som gjøres i disse relasjonene. Det kan være kjærlighetserfaringer som bekrefter barnets følelser, opplevelser og behov, eller erfaringer som i større grad handler om savn og fravær av det barnet har behov for. I møtet med dette religionspsykologiske perspektivet, blir det essensielle å forsøke å skjelne mellom hva i trosformidlingen som bidrar til å forsterke barns frykt, og hva som kan åpne opp for barns opplevelse av verdi.

Dersom vi forstår Ricoeurs utsagn slik at de narrative som barn får formidlet om Gud, har potensiale i seg til å gi næring til deres egen erfaring og tanke slik at de trekkes mot Gud, peker Ricoeur på et potensielt og spennende samspill. Dette gjelder ikke bare i relasjonene barn - voksen, barn - trosformidler, men like mye i relasjonen barn – Gud. Det peker på viktigheten av å ha et bevisst forhold til hvordan tro formidles, fordi formidlingen kan treffe mennesket på ulikt vis ut fra de livserfaringene det har. Hvilke gudsrepresentasjoner barn som vokser opp med vold i nære relasjoner har, er umulig å forutsi. Vi vet ikke hvilke erfaringer og narrativer som får «best» feste i barna, og hvilke av disse erfaringene som «limer» seg fast og preger deres potensielle relasjon til Gud. Det vi vet er noe om hva slags erfaringer de har med seg. Vi vet også hvor avhengige barn er av nære andre som bekrefter deres følelser og ser dem, for at de i størst mulig grad skal oppleve sammenheng og kunne bli seg selv. Dersom Gud blir et symbol for noe større, er det avgjørende for barn med erfaringer av «autoritative, nære andre», hvordan Gud blir formidlet. Hvilket språk benyttes for å beskrive Gud? Dersom han formidles som «større» i betydningen «uopnåelig» eller «utenfor rekkevidde», blir Gud fraværende og utilgjengelig. En slik formidling tar ikke utgangspunkt i barns erfaringer og opplevelser. Å ta barns erfaringer på alvor innebærer å ha en grunnforståelse der «*the self is*

¹³⁸ Ånonsen, «Diamant i frossent rom. Relasjonell trosformidling i møte med barn med desorganisert tilknytningsmønster».

*part of the other, as the other is also part of the self.»*¹³⁹ Relasjon innebærer alltid et dialektisk samspill hvor det vanskelig lar seg gjøre å kun beskrive den ene siden. Man må alltid ta med konteksten og erfaringene som dannes i relasjon.

Selv om vi ikke vet *hvilke* erfaringer som «setter seg mest» i barn, kan det barn forteller likevel gi en pekepinn på potensielle utfordringer med å ha med seg slike erfaringer. Slik Ana-Maria Rizutto beskriver det, vil erfaringer med viktige andre være med å sette dype spor også i en potensiell gudsrelasjon og i barns gudsbilde. Språket som benyttes for å beskrive Gud vil kunne ha stor påvirkningskraft gjennom å forsterke barns opplevelse av skam, fornedrelse og frykt. For barn som vokser opp med vold i nære relasjoner, kan en av kjerneoppfatningene være at verden er et utrygt sted å være. Dette er barn som ikke har fått utforske med utgangspunkt i en trygg base, og heller ikke har hatt noen trygg havn å trekke seg tilbake til når situasjoner har blitt utrygge. Barna bærer med seg erfaringer og narrativer om seg selv i relasjon til andre, som i stor grad innebærer ikke å bli sett, møtt og anerkjent som mennesker. Dette kan også prege deres bilde av Gud:

The self will then experience itself in relation to a God that mirrors its parents' lack of competence in caring, with the result that the self, when engaging with religious symbols on these terms, may be stalled or impeded in its future personal development – even to the extent that, as we have seen, may imply an inability to develop any sound religious belief at all.¹⁴⁰

For å kunne møte barn med erfaringer med vold, synes det essensielt å ha kunnskap om hvordan erfaringene kan være med å sette farge på narrative om Gud som blir formidlet. Erfaringene vil kunne være med på å forsterke barns negative tanker om seg selv. Dersom trosformidlingen bærer preg av å tegne et bilde av en streng Gud som ser på mennesket primært som syndig og full av feil, kan det å ha med seg erfaringer med en forelder som utøver vold, føre til at barnet i formidlingen får speilet en uforutsigbar Gud. En slik formidling gir ikke rom for at barnet kan få være seg selv. Et gudsbilde som formidles slik vil potensielt kun bidra til å forsterke barns frykt og opplevelse av at det er «enda noen» de skal underordne seg i forhold til. Dersom barn med slike erfaringer får forsterket skamfølelsen, kan dette bidra til større isolasjon og til at kjerneoppfatningene deres blir bekreftet. De vil få forsterket opplevelsen av at de ikke har verdi, at det ikke finnes noen som ønsker dem og at

¹³⁹ Henriksen, *God and the self: The interplay Destabilizing religious orthodoxy*, 135.

¹⁴⁰ *Ibid.*, 219.

manglende omsorg og strenghet synes å være verdens og Guds måte å møte dem på. Slike narrativer kan bidra til en fastfrossethet som barna allerede er godt kjent med. Dette er barn som sitter med mange erfaringer av å være i relasjoner der det ikke er rom for at de kan være seg selv. Barn som har erfaringer med nære andre som utøver vold, vil selvsagt ikke ha behov for flere kjærlighetsfortellinger om savn og svik. De trenger helt andre fortellinger som kan bidra til å belyse barnet, både i relasjon til seg selv og andre, på en annerledes måte enn de har vært vant til. Hvilke narrativer barnet bærer med seg om seg selv, vil være essensielle å undersøke. Dette kan bidra til å forstå hvilke narrativer om Gud som kan virke retraumatiserende og forsterkende på ensomhet og isolasjon, og hvilke som kan virke livgivende og utviklende for barnet med tanke på å få være seg selv.¹⁴¹

Dersom narrativer eller språk som formidler Gud bekrefter barns behov for å kunne være seg selv, kan det åpne opp for noe annerledes eller bekrefte annerledes erfaringer hos barn som har blitt utsatt for vold. Narrativer om Gud som bekrefter barns verdi, kan sette dem i stand til å bli mer seg selv og være til stede i sitt eget liv. Dersom det finnes rom der det er plass for barnas kontrastfylte erfaringer og følelser, kan de kanskje lettere få tak i sine egne ressurser. Dersom de formidlede narrativene i større grad speiler de tidligere voldelige erfaringene, kan barns ressurser i større grad holdes nede. Å formidle til barn at Gud skapte dem med et godt blikk fordi han ønsket dem, kan bidra til at barns forståelse av seg selv skapt gjennom undertrykkende maktbruk nyskapes, slik at barna i større grad settes i stand til å se på seg selv med et annet blikk. «*At its best, religious imagery of the self may help the self to experience itself in new ways, and therefore to be liberated from manipulative, restricting, delimiting or clearly oppressive modes of being in the world.*»¹⁴²

¹⁴¹ Benjamin J. Abelow beskriver hvordan den kristne teologiske lære kan tas til inntekt for fysisk avstraffelse i barneoppdragelsen. I lys av bibelske utsagn som blant annet «å vende det andre kinnet til» viser han hvordan underkuelse blir legitimert fordi straff ut fra et slikt utsagn som ovenfor, er noe som barn skal godta og ikke motsette seg. Forfatteren ønsker ikke å si at psykologiske traumer spiller en rolle når det gjelder religiøs atferd på grunn av lite forskning på området, men oppfordrer til nærmere undersøkelse og belysning av temaet. Abelow har kun tatt for seg den kristne tradisjonen. Se Benjamin J. Abelow, «Religious Behavior as a Reflection of Childhood Corporal Punishment» i Jay R. Feierman (red.), *The Biology of Religious Behavior: The Evolutionary Origins of Faith and Religion* (Santa Barbara, Greenwood Publishing Group, 2009). I lys av religionspsykologisk teori der det fremkommer at erfaringer med nære andre og tilknytning også har en påvirkning på gudsrelasjonen er det verdt å merke seg hvordan underkuelse av barn har vidtrekkende effekter i psykologisk forstand.

¹⁴² Henriksen, *God and the self: The interplay Destabilizing religious orthodoxy*, 221.

For å ta barn generelt på alvor, er det viktig at språket og narrativene gir rom både til erfaringer, følelser og tanker som skaper en nødvendig trygghet hos barn. Samtidig er det også viktig å gi rom til de erfaringene, følelsene og tankene som er vonde og vanskelige. For barn som vokser opp med vold i nære relasjoner kan de primære narrativene de har om seg selv være preget av å være oppfatninger som fungerer isolerende. Barn kan ha levd eller leve i hjem der de opplever å være feil fordi ansvaret de føler for å ivareta begge foreldrene er umulig å nå. Andre barn kan oppleve at de gjentatte ganger blir oversett. De får ikke den trøsten de har behov for, og får høre og kjenne at de er verdiløse. Dette er narrativer som binder dem fast i forståelsen av at de ikke er elskverdige, og ikke verd å bruke tid på. Å møte en trosformidling som bekrefter at barn er skapt i Guds bilde, ønsket og villet, kan åpne opp for andre narrativer enn de som er «innprentet i kroppen». Barn trenger narrativer som åpner opp fremfor å lukke igjen, som ikke isolerer, men muliggjør samspill og lek. Et språk som bekrefter barns verdighet kan gjøre at barn får mulighet til å skifte ut noen av kjerneoppfatningene de har av seg selv, og bli mer seg selv slik at de kommer i kontakt med «det skapte selv» fremfor kun «et avstengt selv.» Et språk som lar barn få møte seg selv både som bærere av vanskelige erfaringer og samtidig som et barn som det er verdt å bruke tid på, kan kanskje føre til at barnet søker relasjon og kontakt med seg selv, andre og Gud. Disse barna trenger narrativer som bekrefter deres verdi og rett til et liv med nærende relasjoner fremfor narrativer som understreker og opprettholder et liv i underkastelse og tilpasning.¹⁴³

4.3 Å legge til rette for ensomhet eller fellesskap?

Barn har et stort behov for mennesker å knytte seg til for å kunne bli seg selv. I kapittel 2 ble det derfor viktig å understreke barns behov for en trygg base å utforske verden ut ifra, og en trygg havn å komme tilbake til når det oppstår truende situasjoner. Gudsrelasjonen kan avkrefte menneskets erfaring med lite bekreftelse og lydhørhet i mellommenneskelige relasjoner, men kan også bekrefte disse erfaringene og forsterke dem. Drøftings spørsmålet i dette delkapitlet er hvordan trosformidlingen kan gi rom for barn til å være seg selv?

Med utgangspunkt i at barn som utsettes for vold i nære relasjoner har et sterkt behov for å knytte seg til andre for å kunne bli seg selv, blir det viktig å undersøke hvordan de opplever å

¹⁴³ Henriksen, *God and the self: The interplay Destabilizing religious orthodoxy.*

møte «Gud» slik han blir formidlet i trosformidling. Vil gudsbildet de får formidlet være av en autoritativ skikkelse som skal hindre dem i å bli seg selv? Blir Gud et symbol på mennesker som overser og ikke evner å bry seg om barnet, eller blir han en som ivaretar barnets egenskaper, behov og følelser, og ønsker utfoldelse og kreativitet? Som nevnt ovenfor kan erfaringer med ulike former for både tilknytning og erfaringer føre til at trosformidling tas imot på ulikt vis. Dette synliggjør et viktig spørsmål: om gudsbildet barn får formidlet kan bidra til at barn får rom til å bli seg selv? Spørsmålet er om Gud – slik han formidles – bidrar til prosessen med å bli seg selv på en slik måte at «*“God” actually creates (or fails to create) a human being shaped by creativity, love and the dynamics of growth.*»¹⁴⁴ Dette blir viktig å undersøke, nettopp fordi barn trenger en basis av trygghet for å kunne utvikle seg. Utfoldelse og undring er grunnleggende barnlige egenskaper, noe barnet har i seg på samme måte som leken og fantasien. Barn som utsettes for vold over tid får ikke rom til å utfolde seg, og må gjemme unna følelser og behov bak masker av «falske selv». Å forsøke å finne svar på spørsmålet hvordan «Gud virker godt» i barns liv, er vanskelig uten empirisk materiale som underbygger svar fra barn som handler om gudsrelasjon. Samtidig er det viktig å utforske barns relasjonelle erfaringer, fordi disse kan danne grunnlaget for å si noe hva barn legger i det å være seg selv. Ut fra en forståelse av at Gud «gjør godt» i møter mellom mennesker, mener jeg det likevel er belegg for å si noe i denne avhandlingen om hvilke erfaringer barn trenger mer av, og hvilken forståelse av Gud i møte med selvet som det kan gi mening å si noe om i møte med barn og vold.

For barn som har vokst opp med vold i nære relasjoner, er det ikke bare essensielt å møte et formidlet gudsbilde som forteller om kjærlighet, men også å få erfaringer av hva det innebærer å erfare kjærlighet. Å vokse opp med foreldre som av ulike grunner ikke evner å møte barns behov, bidrar til å gi barn en overvekt av kjærlighetsfortellinger som kan handle mer om sviktet kjærlighet enn kjærlighet som åpner for utfoldelse og gode møter. Barn er utsatte når de vokser opp i miljø der de ser seg nødt til å koble unna erfaringer og følelser. Å møte disse barna handler derfor like mye om å formidle en Gud som tåler også de vonde erfaringene, samtidig som barn får bekreftet at relasjoner også er noe som kan gi og bekrefte liv. Å formidle et bilde av en Gud som møter barns erfaringer med et kjærlig og oppmerksomt blikk, kan inneha muligheten for å skape et «holding environment» også i møte med tro. Barn

¹⁴⁴ Henriksen, *God and the self: The interplay Destabilizing religious orthodoxy*, 222.

trenger rom der det er takhøyde for alle erfaringer, og dybde nok til å ta imot barn fremfor å skulle fordømme og disiplinere dem til taushet. Derfor blir det viktig å snakke om relasjoner og gudsrelasjon på en slik måte at det «åpner opp» barns erfaringsverden.

Å formidle et bilde av en Gud som fordømmer og disiplinere, vil kunne gjøre at barns grunnlag for å bli til i gudsrelasjon vanskeliggjøres. Dette handler om at den samme formidlingen – taust eller uttalt – har blitt formidlet i barns oppvekstmiljø. Det handler om å gi barn mulighet til å danne en relasjon annerledes enn de relasjonene eller måtene å formidle Gud på, som kan destruere selvet. Spørsmålet om det er mulig å danne en ny base for tilknytning i relasjonen til Gud, vil kunne avhenge av spørsmålet ovenfor. Danner formidlingen av Gud grunnlaget for en ny måte barn kan forholde seg til seg selv, andre og Gud på? Dersom det som stenger er det barn gjenkjenner, kan muligheten for å finne tilbake til seg selv bli vanskelig. Å søke kontrastene, å gå mot de erfaringene som er annerledes enn de erfaringene barn allerede har, kan også virke utfordrende. Det som synes avgjørende, er hvilke språk og symboler trosformidlingen tilbyr som grunnlag for å skape kontaktpunkter mellom barnets forhold til seg selv, andre og Gud.

Formidles Gud som «en som er glad for å ha skapt mennesket», «som står på de utsattes side», eller «som en som ønsker at mennesket skal ha det godt», kan kanskje undring og nysgjerrighet vekkes. Det kan også være viktig å bruke andre metaforiske bilder av Gud enn eksempelvis «mor» eller «far», slik at gudsrelasjonen ikke sammenliknes med det barnet kan oppleve som utrygt og farlig.¹⁴⁵ Å fremheve Gud som den som skaper, vil godt, beveger og gir liv, kan tegne et annerledes bilde enn det barns primærrelasjoner kan ha gitt. Sammenliknes Guds kjærlighet med menneskers kjærlighet, er muligheten der for at barn med voldelige erfaringer kan komme til å oppleve eller sammenlikne Gud med den forelderen som har utøvet vold. Måten Gud formidles på kan bidra til en fortsettende undertrykkelse av selvet der kjerneoppfatningene av å være «feil», «ensom» og «fylt av erfaringer som ikke kan snakkes om», blir forsterket og forsteinet fremfor å løses varsomt opp. En forståelse av Gud som sementer selvet, bidrar til å undertrykke barns lengsel etter å finne et blick å speile seg

¹⁴⁵ Det er også viktig å stille spørsmål ved hvordan barn ser på Gud. Dette kan gi gode rom for å utforske hva barn opplever som trygt, og hva som oppleves som en trussel. Ånonsen, «Diamant i frossent rom. Relasjonell trosformidling for barn med desorganisert tilknytningsmønster.»

i og hvile hos. En slik lengsel trenger næring for å vokse, og barn trenger et oppmerksomt blikk for å finne en måte å lande i seg selv på som ikke er preget av trusler og vold. Slik må målet være å formidle Gud «*in a context of community and trust*»¹⁴⁶ slik at «*the self is opened up to a mode of being in the world that may be experienced as enriching, challenging and deeply meaningful.*»¹⁴⁷ Gjennom sakte oppbygging av tillit der barn tilbys en base for å utforske egne behov, følelser og tanker, kan barn få hjelp til å fortolke de erfaringene de bærer med seg. På en slik arena vil det kunne være mulig å skape nye erfaringer og ny mening, både i de mellommenneskelige relasjonene og i en potensiell gudsrelasjon.¹⁴⁸

4. 4. Erfaringers affektive dimensjon

Om barn opplever at det skapes en opplevelse av sammenheng eller eksistensielt kaos rundt seg, avhenger av hvordan de blir møtt. I kapittel 2 ble det viktig å undersøke hvorvidt barns følelser ble anerkjent og ivaretatt, og om de fikk med seg gode måter å mestre og møte livet på. Får barn hjelp til å fortolke, gjenkjenne, regulere og sette ord på følelser, kan de i større grad bli i stand til å kjenne igjen og regulere følelser senere i livet. I et religionspsykologisk perspektiv blir det viktig å undersøke hvordan trosformidlingen kan ivareta barns følelser, slik at barn kan nærme seg tro både affektivt og kognitivt.

Å skulle formidle kjærlighet, tillit og trygghet som begrep barn kun skal forstå ut fra tanken, innebærer å ikke ta på alvor hvilken livsvirkelighet mennesker generelt og barn som vokser opp med vold spesielt, lever i. I artikkelen «Ungdommens følelser og møtet med den instrumentelle fornuften», skisserer Per Arne Løkke opp en samfunnstendens der det kan synes som om målet i møtet med menneskers vanskelige erfaringer, er kortsiktig bedring og rask symptomlindring. Løkke peker på hvor viktig det er å se bakenfor symptomer, og heller se på de «nære andre», kulturen og samfunnet. Dette er viktig fordi «*Symptomet peker mot menneskets indre verden, mot kroppen, følelsene, fantasiene, drømmene og tankene, mot en*

¹⁴⁶ Henriksen, *God and the self: The interplay Destabilizing religious orthodoxy*, 227.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Jeg bruker begrepet «en potensiell gudsrelasjon» fordi dette kapitlet i avhandlingen handler om de barna som befinner seg i sammenhenger der de kommer i kontakt med Kirken eller trosformidling på ulikt vis.

*original og mangetydig verden.»*¹⁴⁹ Løkke understreker at en kognitiv tilnærming¹⁵⁰ står i fare for å kun behandle symptomer fremfor å møte den enkeltes livshistorier slik at han eller hun blir kjent med seg selv.¹⁵¹

For barn som vokser opp med vold i nære relasjoner, vil det å kun fokusere på gudsrelasjonens kognitive dimensjon kunne feile på flere plan. Dette er nettopp fordi gudsrelasjonen ikke kun kan forstås ved hjelp av tanken. Erfaringer og følelser er, før det blir koblet opp til ord og tanker, først og fremst et kroppslig fenomen – noe som «treffer» kroppen på godt og vondt. «*Gleden kan sitre, sorgen tyngre og knytte seg i halsen, angsten kan kjennes som en låsning i magen eller en kulde som brer seg, sinne kan fornemmes som brusing i blodet.*»¹⁵² Fordi barn er avhengig av erfaring for å kunne forholde seg til hva det enkelte begrepet har for innhold i deres relasjoner, er det først og fremst følelser som gir tilgang på informasjon om hva kjærighet, tillit og trygghet er. Om barn knytter erfart kjærighet til kulde og en låsning i magen, eller ro i kroppen, er avgjørende for hva barn hører når de får formidlet noe om Guds vesen. Den kognitive tilnærmingen trenger også å være tilstede, nettopp fordi barns tanker også påvirker deres følelser og vice versa. Interaksjonen med det kognitive handler om at religion også er et tankesett, et knippe av fortellinger og symboler. Disse utgjør til sammen et grunnlag for at mennesket kan gå tro og religion i møte med sine erfaringer. Den kognitive dimensjonen handler om at barn møter andres tanker og formidling av hvem Gud er – som symbol og erfart virkelighet. Med dette kognitive utgangspunktet, kan barnet møte det som formidles for å se om teori holder i møte med praksis, egne tanker og den enkelte erfaring som de har med seg.

Slik Kohut legger det frem i sitt sitat, trer mennesket og selvet frem gjennom følelser. For

¹⁴⁹ Per Arne Løkke, «Ungdommens følelser og møtet med den instrumentelle fornuften,» *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, Vol 48, nr. 3 (2011): 249.

¹⁵⁰ Kognitiv atferdsterapi og medisinerer er behandlingsmåter som anbefales i retningslinjer gitt for behandling av depresjon, og målene for behandlingen beskrives slik: «Behandlingen bør være «strukturert» og knyttet til «målrettet aktivisering» som inngir «håp og mestringstro» og samtidig begrenser tiden som brukes til gjentakende og demoraliserende grubling» Per Arne Løkke, «Ungdommens følelser og møtet med den instrumentelle fornuften», 243.

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Binder, *Et oppmerksomt liv. Om relasjon, kropp og nærvær i eksistensens psykologi*, 30.

barn som i liten grad har erfart at noen tar deres følelser på alvor, kan det bli vanskelig å danne en «sunn tro» slik følgende sitat beskriver:

Faith is that human dynamic of trusting, relying upon, and reposing confidence in, which (1) is foundational to the life-long process of becoming a self, and (2) is fulfilled in the progressively enlarged capacity of that self for love and self-commitment.¹⁵³

Dersom vi trekker paralleller mellom «sunn tro» og trygge relasjoner, lar det seg gjøre å forstå og kjenne hva det innebærer å ha tillit: å lene seg på og hente støtte fra. Dersom det er slik at barns erfaringer av mellommenneskelige relasjoners dynamikk handler om trusler, utrygghet og mistillit, er det behov for å holde fast på at tro må speile erfaringer av det motsatte. For at trosformidling skal kunne ivareta barn, må også språk for tro og gudsrelasjon ivareta den affektive dimensjonen: hvilke erfaringer og følelser barn faktisk har knyttet til sine primærrelasjoner. En trosformidling som ønsker å ivareta barn må også tilby barn med vanskelige relasjonelle erfaringer, nye erfaringer som speiler deres behov for å bli sett, anerkjent og møtt. Dersom den gode kjærlighetserfaringen ikke eksisterer i barns erfaringsrepertoar, vil dette prege deres følelser knyttet til seg selv og andre. Det blir da vanskelig både å forstå (kognitivt) og kjenne (kroppslig og affektivt) hva tro og gudsrelasjon handler om.

Trosformidling har i seg en mulighet til å gi fortolkningshjelp til livserfaringer, men kun dersom formidlingen åpner opp for erfaringer av lidelse. Kristen trosformidling har potensiale for å gi denne hjelpen. Kjernen i kristen tro består nettopp av en historie om lidelse og fortvilelse, og på samme tid håp og livstro. Plan for trosopplæring i Den norske kirke har blant annet som mål å gjøre barn kjent med den treenige Gud, samt bidra til kristen livsmestring og livstolkning. Skal dette være et autentisk mål for kirken og trosopplæringen, må hele spekteret av barns livserfaringer tas med inn i grunnlaget for forståelsen av hvordan tro formidles. Ønsket om autenticitet må ikke bare gjelde formidlingen, men like mye være et ønske for barns relasjon til andre, seg selv og Gud. Nettopp derfor synes det essensielt å ikke kun formidle tro. I tillegg blir det viktig å gå inn i en dialog med barn om deres opplevelse, for å se hva som gir mening i møte med det som formidles, og hva som eventuelt gjør at det fremstår som vanskelig tilgjengelig. Spørsmålet er om det er mulig å bruke andre symboler

¹⁵³ McDargh: *Psychoanalytic Object Relations Theory and the Study of Religion*, Lanham, New York & London: University of America Press 1983, 71 i Jan-Olav Henriksen, *God and the self: The interplay Destabilizing religious orthodoxy*, 228.

eller et annet språk som lettere treffer barns konkrete erfaring av å være i verden?

Det er viktig å ha sammenhenger som legger til rette for ekthet og ærlighet, og som formidler med et språk som åpner opp for at barn kan få mulighet til å utforske hvem de er i møte med troen som formidles. Trosformidling som mener å formidle udiskuterbare teser og innehar et språk som utelukker den menneskelige erfaringsdimensjonen, gir mindre rom for at barn kan finne frem til og følge lengselen etter å bli mer seg selv. Målet med Plan for trosopplæring synes nettopp å være å være å nære det ekte og ærlige, og å søke mening i relasjon. Trosformidlingen og et menneskesyn som vektlegger barns behov for å bli seg selv og søke etter sin individualitet, kan potensielt være en motvekt til konsumkulturens jag. I dette jaget kan symptomer og vonde erfaringer potensielt bli noe som må døyves gjennom unngåelse og raske løsninger. Skal Kohut sin forståelse av følelser som viktige i utviklingen av selvet tas på alvor, blir det viktig å vektlegge barns erfaringer og følelser slik at livets vanskelige paradoks og eksistensielle spørsmål og lengsler kommer frem.¹⁵⁴

Trosformidling har i seg en mulighet til å være med å bidra til pendelbevegelsens to bevegelser: både individuering (at barn søker å være i kontakt med seg selv – finne sitt sanne selv) og «relatedness» (at barna søker etter relasjon). Per Arne Løkke skriver at: «*dagens mennesker bærer i seg et stort savn etter språk, symboler, bilder og visjoner som viser menneskelivets store kompleksitet, dybder og høyder.*»¹⁵⁵ Slik peker han på det som kanskje kan være kirkens bidrag for å møte barns søken etter seg selv og mening, noe som er større enn seg selv: et rikt språk og symbol for å snakke om mennesket som verdifullt, ønsket og elsket.

4.5. Bak maskene

Dersom barn lever i truende livssituasjoner over tid, kan de utvikle dissosiative symptomer som følge av at tilknytningspersonen som skal beskytte, samtidig er en kilde til fare. Dissosiasjon innebærer at barn, for å beskytte seg selv, ubevisst kobler fra følelser og erfaringer slik at de blir vanskelige å integrere. Når barn opplever at det ikke er plass til deres

¹⁵⁴ Løkke, «Ungdommens følelser og møtet med den instrumentelle fornuften».

¹⁵⁵ Ibid.: 250.

erfaringer, kan de danne «falske selv» som gjør at de konstant jobber med å tilpasse seg omgivelsene. Tilknytningspersoner som utgjør en trussel for barna, kan gi vanskelige gudsbilder der de aldri opplever å kunne være seg selv. Det religionspsykologiske spørsmålet i møte med dissosiasjon og frakobling, er på hvilken måte trosformidling kan bidra til at barn kan legge bort «falske selv».

Et barn som vokser opp med vold i nære relasjoner kan mangle nære andre som viser engasjement, anerkjennelse og bidrar til at barnet får vokse og utvikle seg som individ. Å danne «falske selv» som en måte å håndtere en krevende livssituasjon på, kan føre til at barnet ikke evner å lande i sin egen kropp og vite hva det føler. I filmen *Engelen* snakker Margreth Olin om at alle barn er bærere av en flamme i brystet.¹⁵⁶ En flamme kan tilføres styrke, men også slukkes. Hva som skal til hos det enkelte barn for å styrke eller minske en slik flamme, er delvis opp til hvert enkelt barns forutsetninger: hvordan beskyttelsesfaktorer og risikofaktorer veies opp mot hverandre. Samtidig er det slik at alle barn har behov for så mye omsorg, støtte og utforskningsmuligheter at de opplever å få en trygghet i seg selv. Bare slik kan de være i kontakt med de følelsene som skapes i dem. Der vold er til stede, vet vi at barn blir redde og kjenner utrygghet. Det synes utfordrende å måtte balansere mellom behovet for å ivareta den ene eller begge foreldrene, samtidig som barna skal forsøke å beskytte seg selv. I en slik tilværelse vil taperen være barna dersom de ikke har noen betydningsfulle andre som ser og bekrefter deres opplevelse som gyldige. Er det noe barn som utvikler «falske selv» etter hvert blir «flinke til», er det rutiner, kontroll og å lese andres følelser og behov fremfor sine egne. Med dette blir det kanskje særlig viktig å finne frem til rom der de kan få kjenne etter hvem *barna* er som personer.

I boken *God and the self: The interplay Destabilizing religious orthodoxy* sammenlikner Jan-Olav Henriksen religion med musikk og lek. Et partitur gir informasjon om dynamikk, stemmer og instrumenter. Partiturets angivelser er et utgangspunkt som legger grunnlaget for en måte å spille stykket på. Samtidig gir det også muligheter og rom for ulike tolkninger. Det er i møtet mellom musikere og partituret, og måten den enkelte musiker tolker musikken på, at musikken blir levende. Skulle religion kun sees på som et partitur som skulle følges til punkt og prikke, er det fare for at dynamikken og de relasjonelle aspektene ville

¹⁵⁶ *Engelen*, DVD, produsent Thomas Robsahm, manus og regi Margreth Olin. Oslo: Sandrew Metronome, 2010.

forsvinne. Legger vi imidlertid leken til grunn for forståelse av Gud, kan forståelsen av ham i større grad bli den som «*at a cheerful distance from us, watching us with friendliness, allows us to play, and this play enables us to work out what it means to be God's creation in multiple ways.*»¹⁵⁷ Med et slikt utgangspunkt blir Gud en gud som har mye spille- og lekerom tilgjengelig for menneskene. I lys av en slik beskrivelse av Gud, kan han ikke forstås eller beskrives som et objekt, men må erfares. Dette er ikke en kjølig gud som lar barn «seile sin egen sjø», men en som på en varm og engasjert måte er tilstede i hans skapningers stadige søken og leting etter meningsfull aktivitet og bevegelse. Barn som har levd i relasjoner som i større eller mindre grad viser lite varme, engasjement og undring, kan ha opplevd å bli behandlet som objekter. De har vært barn som ikke fått anerkjennelse for følelser, og behov for utfoldelse. At Gud er en som ser på mennesket med et vennlig blikk, kan gi rom for å våge å utforske denne relasjonen, og seg selv, ytterligere.

I møte med barn som har vært utsatt for vold, vil jeg si at det er nødvendig å utvide partituret til alltid å inneholde en improvisasjonsdel som skaper et eget rom for å utforske relasjonen til seg selv og andre mennesker. Dette kan danne grunnlaget for også å utforske gudsrelasjonen. For barn som ikke har vært vant til å uttrykke egne behov, følelser og meninger, vil det å ha et eget rom for improvisasjon være nødvendig. Det å lete etter sin egen stemme og bli «et jeg», «*(...)er en kompleks og uendelig prosess av selvuttrykk og selvrefleksjon.*»¹⁵⁸ Å finne frem til et selv som har måttet gå i skjul av frykt, krever prøving og feiling. Barn trenger å danne en trygg base. De har behov for å lete etter hvilke følelser de egentlig har, ikke de følelsene de gir inntrykk av å ha for å overleve.

Bildet med improvisasjonen kan åpne opp en forståelse for at barns lengsel og leting etter å bli seg selv, etter å la det «falske selv» sprekke opp eller tine, trenger spillerom. Barn trenger muligheten til å si at noe ikke gir mening, til å sette grenser for seg selv i møte med andre. Barna trenger varsomhet og forutsigbarhet for å forstå at det å være i en barn-/voksenrelasjon ikke alltid innebærer å stå overfor en person som til tider kan være uforutsigbar og voldelig. Et ferdig tolket partitur (les: språk for gudsrelasjon) i møte med relasjonelle erfaringer som er preget av lidelse, vil kunne sette fast fremfor å åpne opp. Faren er til stede for at selvet blir

¹⁵⁷ Henriksen, *God and the self: The interplay Destabilizing religious orthodoxy*, 232.

¹⁵⁸ Løkke, «Ungdommens følelser og møtet med den instrumentelle fornuften»: 250.

sementert i noe som kanskje kan være en tilleggsutfordring for barn som har utviklet «et falskt selv». Å bli sementert og fastlåst i noe som ikke har sitt utgangspunkt i barns egne følelser, men i andres behov, er en destruktiv og ubevegelig prosess. Å tilby barn et eget rom for improvisasjon er kanskje nødvendig for at de skal kunne lete etter erfaringene, språket og symbolene de opplever gir mening, fremfor å bli sittende fast i en meningsnedbrytende spiral. Trosformidlingen trenger å gi barn dette rommet – til å leke i, å forsøke å finne svar og mening å bygge livet på.

For barn som har vært utsatt for vold, vil det å lande i seg selv og å være i relasjoner med andre kunne være en utfordring. Barns tillit til andre har blitt brutt gjentatte ganger. Å stole på at de gode erfaringene kan vare, at trygge mennesker ikke plutselig blir utrygge, er utfordrende. Det handler om å våge å tro på at Gud er den samme, og ikke forvandler seg fra en som ser på barnet med et vennlig blick til en uforutsigbar Gud som er sint. I møte med barn som har vært utsatt for vold, kan det synes som om det første og viktigste er å etablere trygghet. Å nyansere relasjoner er derfor kanskje et overskuddsprosjekt som kan tas fatt på når barna har fått den tryggheten de har behov for til å bevege seg, tørre å leke og utforske.

4. 6 Sårbar kropp: å elses inn i livet

Den åndelige veilederen, William Barry, skriver følgende: «*We are desired into existence because God wants us.*»¹⁵⁹ Barry mener at Gud elsker mennesket inn i livet – til å leve – fordi han ønsker mennesket. Dersom vi kobler sammen dette utsagnet med Jürgen Moltmanns utsagn «*Embodiment is the End of All God's Works*»¹⁶⁰ står vi ved et krysningspunkt der kropp og tro blir føyd sammen. I noen sammenhenger har det ikke alltid vært slik. Tro har blitt definert å høre sammen med sjelen, mens kroppen er noe som har blitt nedgradert til å «tilhøre verden». Dualismen har til tider vært rådende, og på den måten har sammenhenger som var ment å være samlet, smuldret opp og blitt utydelige. I stedet for å se på mennesket som en skapning som kun har en sjel, går det an å si at mennesket *er* sjel på samme måte som mennesket ikke bare har en kropp, men *er* kropp.¹⁶¹ I lys av teksten i Johannesevangeliet: om

¹⁵⁹ William A. Barry, *Here's My Heart, Here's My Hand: Living Fully in Friendship with God* (Chicago: Loyola Press, 2009), 190.

¹⁶⁰ Jürgen Moltmann, *God in creation: an ecological doctrine of creation* (London: SCM Press, 1985), 244.

¹⁶¹ Ibid. og Finn SKårderud, *Andre reiser* (Oslo: Aschehoug & Co., 2004).

hvetekornet som må dø for at livet skal vokse, beskriver Jürgen Moltmann det livet som holdes tilbake og ikke leves. Dersom døden ikke rammer slik at hvetekornet faller til jorden og bærer frukt, forblir hvetekornet «alene». Hvis livet ikke leves og brukes, kan det heller ikke tas imot. På sitt vis føyer Moltmann her sammen kropp og tro. Fordi død alltid kommer før liv, og samtidig er en del av levd liv, er det først når mennesket lever livet at livet og kroppen blir levende: *«If life is lived in embodiment and if it is committed in its earthly context, it becomes vulnerable and mortal.»*¹⁶²

Maurice Merleau-Ponty bruker begrepet «den levende kroppen».¹⁶³ I møte med barn som har voldserfaringer, synes det i trosformidlingssammenheng å være viktig å ikke bare tenke at kropp som erfaringsbærer har en betydning. Like avgjørende blir det å snakke om og praktisere en kroppsteologi: en teologi som tar utgangspunkt i at Gud ønsker at barn skal få være tilstede i eget liv, få erfare og sanse hvordan det er å være kropp og sjel. Barn trenger også å utforske og finne ut av hvem de er, slik at de får mulighet til å komme med sine vonde erfaringer og få rom til å erfare noe nytt og godt.¹⁶⁴ Barn har en egen evne til å elske uforbeholdent, til å være nysgjerrige og undrende, men har behov for å bli elsket inn i en sammenheng, inn i livet slik at det kan leves. *«Only a loved life is a life that can be experienced as human, as every child knows. Only a loving life, a life accepted and affirmed in love, can be lived as human, as every adult knows.»*¹⁶⁵ Å møte barn som kan ha få kjærlighetserfaringer handler om å møte dem med hele seg. Disse barna trenger å møte en «Gud med hud»¹⁶⁶: en Gud som blir synlig gjennom andre mennesker. Omsorgen og støtten det er mulig å hente derfra bli essensiell.¹⁶⁷

¹⁶² Moltmann, *God in creation: an ecological doctrine of creation*, 269.

¹⁶³ Skårderud, «Den fenomenale kroppen»: 35.

¹⁶⁴ I åndelig veiledning legges det stor vekt på det enkelte menneskets følelser og religiøse erfaring. Å legge til rette for at barns reelle følelser kommer til syne er viktig: ikke de følelsene som utvikles som en konsekvens av «falske selv».

¹⁶⁵ Moltmann, *God in creation: an ecological doctrine of creation*, 168.

¹⁶⁶ Farstad, *Skammens spor: Avtrykk i identitet og relasjoner*, 264.

¹⁶⁷ Ibid.

4.7 Delkonklusjon

I dette kapitlet har jeg drøftet hvordan barnet, i møte med diakoniens «tre-person-perspektiv», kan få hjelp til å bli mer seg selv. Som i de foregående kapitlene, er fokus stadig på å møte barn med utgangspunkt i den enkeltes erfaringsverden og ta følelsene på alvor. For å vekke eller holde ved like den flammen barn har i seg, trengs relasjonelle erfaringer som speiler barna annerledes enn mange kan ha opplevd i den enkelte familiekonteksten. I møte med trosformidlings språk og bruk av symboler trengs varsomhet for at barns selv skal kunne utvikles på nye premisser enn de tidligere har fått. Å bruke bilder om tro og Gud i «lekens tegn» kan være nyttig i møte med barn, og kanskje være bilder som gir mening for dem.

Målet, også i trosformidlingen, må være å bidra til at barn danner gode kjerneoppfatninger om hva det innebærer å være menneske, også i møte med Gud. I tillegg er det viktig at barn ikke kun får formidlet ord og begreper som kjærlighet og tillit, men får erfare og kjenne hva fellesskap og trygge relasjoner kan være. For å kunne formidle en tro som rommer barns erfaringer, er det essensielt også å vite hva som i større grad forsterker barns frykt fremfor å styrke deres lengsel. Vurderer vi å formidle en gud som mennesket skal frykte, må det tas med i beregningen at noen barn er velkjent med frykt og har kjent vold og underkuelse på kroppen. Fremfor å skulle formidle en tro der barnet blir sett på som mottaker, er det viktig å spørre etter hva som gir mening for barnet. Å innta et barneperspektiv handler ikke om å formidle troen slik vi tror barn trenger å høre den, men snarere å gå inn i en dialog med barn om hvordan de ser på Gud, tro, følelser som frykt eller glede og begrep som kjærlighet og tillit. Grunnlaget for en slik tilnærming til trosformidling, må basere seg på at barn trenger et improvisasjonsrom der «det falske selvet» kan vike plassen for det autentiske barnets lekenhet.

5. Avslutningskapittel

Barn uttrykker på en direkte måte hva de opplever i relasjoner: «*Jeg husker jeg var redd for å flytte sammen med mamma og pappa alene og at ikke Torunn skulle være der*», «*nå dreper han mamma*», «*han er i stua, jeg vet jeg må opp dit. Går ned på knærne, kneler ned foran ham*».¹⁶⁸ I disse utsagnene ligger ulike og unike fortellinger der barn ber om å bli møtt, hørt og trodd. En av de følelsene som gjør seg mest gjeldende i analysen i kapittel 2, er frykt. Ole frykter å bli overlatt til seg selv når han egentlig har behov for trygge voksne rundt seg. Han er redd for at Torunn, som har gitt ham flere gode erfaringer, forsvinner. Marianne frykter for sin egen og morens sikkerhet. Hun er redd for farens reaksjoner, lever i en utrygg og uforutsigbar tilværelse og må tilpasse seg for å overleve. Per frykter stefarens uforutsigbare reaksjoner, er underkuet i relasjonen og lengter mot andre erfaringer som bekrefter ham som menneske.

Barna i denne avhandlingen har felles erfaringer med hvordan vold påvirker følelsene, og hvordan dette igjen påvirker opplevelsen av å kunne få rom til å være seg selv. Barn har fra fødselen av spontane egenskaper som tillit og undring. I miljøer der barns opplevelse som hovedregel blir neglisjert eller ikke tatt på alvor, kan både tilliten til seg selv og andre rystes. Det kan bli vanskelig å tro at noen vil dem vel. Relasjonen mellom Ole og Torunn viser hvordan Ole får muligheten til å kjenne på hvordan det er å være seg selv i en relasjon. Torunn bekrefter og speiler Ole på en slik måte at Ole tar til seg og internaliserer narrativet han blir fortalt av henne: at han er Torunns beste gutt. Dette er en setning som tydelig treffer noe i Ole, i og med at han gjentar setningen for seg selv som en bekræftelse på at det finnes noen som er glad i ham. Ole knytter seg til Torunn som en viktig annen, og tillater også seg selv å være avhengig av henne. Hans evne til å kjenne følelser er ikke helt borte, og han klarer å knytte seg til andre selv om han har erfaring med at relasjon også er fryktelig vanskelig.

Barn som vokser opp med vold i nære relasjoner trenger å få erfaringer med hva det vil si å høre til. Dersom relasjoner oppleves som noe som truer barns grunnlag for å være seg selv, kan det å få erfare at det også finnes «andre sannheter», bidra til å avkrefte kjerneoppfatninger om at relasjoner først og fremst fremkaller smerte og kaos. Dette kan gi barn opplevelse av at

¹⁶⁸ Borg Fure og Stordahl, *Spor fra virkeligheten*, 11, 19, 28-29.

relasjoner også kan være et sted der det holder å være seg selv: der det er trygt å være i egen kropp.

Frykten i et barns kuede holdning, gråten som stilner fordi den blir møtt med et voldsomt sinn, jenta som slenges i veggen av far. Alle situasjonene formidler kjærlighetsfortellinger som setter tydelige spor hos Ole, Marianne, Per. Andre barn med liknende erfaringer blir også merket. Dette er fortellinger om vedvarende utrygghet, trusler og kaos fremfor ivaretagelse, trøst og omsorg. Det er naturlig å tenke at denne typen erfaringer er med på å bryte ned barns opplevelse av mening. Selv om barn kan oppleve oppveksten sin som «normal» fordi de ikke kjenner til noe annet, kan konsekvensen av voldserfaringer være at lengselen deres etter å få være seg selv må skyves unna fordi den ikke blir anerkjent. Erfaringer med vold kan gjøre at barn lukker seg inne i seg selv, slik matrosjakaen lukker inne de små dukkene i de større. Hvilke erfaringer som kan bidra til å åpne opp og forsterke opplevelse av mening, avhenger av at noen nærmer seg barna med varsomhet og tilstrekkelig varme. Dette må gjøres i barns tempo, slik at ikke kontrastene blir så store at barn ikke våger å åpne opp og bli synlige.

I kapittel 3 har det blitt synlig at noen erfaringer er med på å stivne eller låse fast barns utvikling. Å ikke bli hørt, sett, å bli utsatt for vold, sparket og slått er erfaringer som bidrar til underkuelse som igjen skader barn. I møte med hvordan de ulike erfaringene bekrefter eller bryter ned mening, blir det synlig hvor dypt de vonde erfaringene skader, og hvor godt de gode erfaringene gjør for barn. De gode erfaringene bidrar ikke bare til å forhindre at kaos og meningsløshet overtar, men setter også barn i stand til å handle på bakgrunn av narrativer som forteller dem at de har lov til å være seg selv. Noe av det vondeste i fortellingen til Marianne er hvordan hun i større eller mindre grad baserer narrativene om seg selv og livet på «usann» grunn. I den konteksten vi møter Marianne i, er det ikke rart at hun tilpasser seg omgivelsene. Gjennom de erfaringene hun gjør, og de ubevisste og bevisste narrativene hun forteller og blir fortalt, blir det synlig hvordan hun forteller seg selv at hun ikke er viktig, at det er viktigere hvordan foreldrene har det. Fordi hun ikke vet om annet, nedvurderer hun sine egne følelser og behov for å bli sett, gitt omsorg og beskyttelse. Møtet med Mariannes fortelling formidler kontraster sett i lys av fortellingene til Ole og Per, som i større grad har erfaringer som avkrefter grunntankene om at det er meningen at de skal være ensomme og mestre livet alene. Det blir tydelig i møte med fortellingene at relasjoner har i seg en kraft og mulighet til å hele. På samme tid blir det synlig hvor avhengig barn er av disse bekreftende relasjonene for å få

hjelp til å bygge opp nye narrativer om seg selv. Slike narrativer må inkludere de vonde erfaringene, men også gi rom og plass til nye erfaringer som tilfører dem tro på seg selv – også i relasjon.

Også Kirken og trosformidling har utfordringer i møte med barn som har vokst opp med vold i nære relasjoner. Nettopp fordi vi vet at barn trenger trygge voksne å knytte seg til for å utvikle seg, gjenkjenne og regulere følelser, er det essensielt å stille spørsmål ved hvordan barns erfaringer er viktige i møte med trosformidling. Det viktigste i kapittel 4 er ikke først og fremst hva religionspsykologien forteller om formidlingsutfordringer overfor barn med voldserfaringer fra mor eller far. Det essensielle blir å undersøke hvordan praksis – barns erfaringer – forteller noe om våre måter å formidle tro på. Innholdsmessig handler den kristne tro alltid om menneskets sårbarhet, hvordan mennesket på ulike måter begrenser seg selv og andre i møte med livet. At Gud ble kropp og menneske gjennom Jesus vil alltid være det sentrale, men det at han ble menneske forteller også noe om Guds skapelse av menneske som relasjonelle på dypet. Trossetningene, lignelsene og sannheten om mennesket, dets forhold til seg selv, sine medmennesker og Gud, er grunnlaget. Måten dette formidles på har imidlertid stor betydning. Det er relevant hvorvidt Gud formidles som den som med vennlig oppmerksomhet ser på hvordan barna utfolder seg, faller og har behov for trøst og Guds nærvær, eller som dommeren som alltid står klar for å irettesette og underkue. Skal trosformidlingen ta på alvor at kroppen er menneskets utgangspunkt for all erfaring, må barns følelser tas på alvor. Det må også tas hensyn til at barn som har vært utsatt for vold kan ha vanskelig for å gi uttrykk for og gjenkjenne følelser, vite hva kjærlighet er og hva det vil si å være tilstede i seg selv. I dette ligger en utfordring fordi det innebærer at trosformidlingen også må være relasjonell. Når det skal formidles tro til barn med voldserfaringer, ligger det et valg. Vi kan velge å være distanserte i det vi formidler, legge bort det vi ikke forstår eller å være påståelige. Jeg tror imidlertid at disse barna trenger at vi engasjerer oss, slik at de opplever at det kan være mulig å danne en trygg base der de kan utforske og være seg selv.

Epilog

Min far anerkjente ikke vår integritet,
han maltrakterte den. Mangelen på
anerkjennelse er et av hans største
overgrep mot oss. Han krenket vår
mulighet til kreativ ro og livsvekst –
han tok livskvaliteten fra oss.¹⁶⁹

Voldserfaringer rammer eksistensielt. De kan knuse grunnlaget for livsutfoldelse og hvilemuligheter, troen på livet og håpet for fremtiden. Punktum må ikke nødvendigvis settes der. Dersom vi lytter til barnefortellingene, og hører hva barn sier, er ikke alt tapt. Tvert imot! I barn bor det livskrefter som er større enn vi aner, men det betyr ikke nødvendigvis at barn tåler mer enn vi tror. Dette er et misforstått syn på barn som tar utgangspunkt i at barn skal herdes og lære seg å møte livet. Livskrefter kan ta kort tid å kue, og lang tid å gjenskape dersom barna ikke møter noen som ser dem. Det enkelte menneskes mulighet til å være medmenneske har i seg potensiale til å endre liv: til å skape rom for den kreative roen og livsveksten Hammerlin opplevde ble krenket. En Gud som gir lekerom og spillerom er ikke en Gud som ønsker å kue. Et slikt gudsbilde tar på alvor behovet barn har for å ta inn det de har godt av, og lukke ute det de tar skade av. Først og fremst handler det om å ønske barn godt: at de skal få erfaring med mellommenneskelige relasjoner som gir rom for en oppreisthet som setter gode spor i kroppen fremfor å undertrykke den.

¹⁶⁹ Yngve Hammerlin, «Et liv i vold,» *Barn i Norge 2011: Årsrapport om barn og unges psykiske helse* (Voksne for barn, 2011): 39.

Litteraturliste

Bøker

Abrahamsen, Gerd. *Det nødvendige samspillet*. Oslo: Tano Aschehoug, 1997,
<http://www.nb.no/utlevering/nb/39af262626cb84d6eeead7508245a8fe#&struct=DIV214> (oppsøkt 9.6.2012).

Abelow, Benjamin J. "Religious Behavior as a Reflection of Childhood Corporal Punishment," i *The Biology of Religious Behavior: The Evolutionary Origins of Faith and Religion*, red. Jay R. Feierman, 89 – 105. Santa Barbara, Greenwood Publishing Group, 2009, http://benjaminabelow.com/uploads/Abelow-BRB_Galley.pdf (oppsøkt 6.6.2012).

Barry, William A. *Here's My Heart, Here's My Hand: Living Fully in Friendship with God*. Chicago: Loyola Press, 2009.
http://books.google.no/books?id=85sasrdhBpEC&pg=PA190&dq=%22desired+into+existence%22+william+barry&hl=no&ei=iYnDTpXOKoiA4gShr9W8DQ&sa=X&oi=book_result&ct=book-thumbnail&resnum=1&ved=0CDMQ6wEwAA#v=onepage&q&f=false (oppsøkt 16.11.2011).

Binder, Per-Einar. *Et oppmerksomt liv. Om relasjon, kropp og nærvær i eksistensens psykologi*. Bergen: Fagbokforlaget, 2011.

Bruner, Jerome S. *Mening i handling*. Århus: Klim, 1999.

Broberg, Anders, Pia Risholm Mothander, Pehr Granqvist og Tord Ivarsson. *Anknytning i praktiken : tillämpningar av anknytningsteorin*. Stockholm: Natur och kultur, 2008.

Farstad, Marie. *Skammens spor Avtrykk i identitet og relasjoner*. Oslo: Conflux forlag, 2011.

Fure, Monica Borg og Gry Stordahl. *Spor fra virkeligheten*. Oslo: Redd Barna, 2009.

Giddens, Anthony. *Modernity and Self-Identity Self and Society in the Late Modern Age*.

- Cambridge: Polity Press, 1991.
- Henriksen, Jan-Olav. *Imago Dei: den teologiske konstruksjonen av menneskets identitet*. Oslo: Gyldendal akademisk, 2003.
- Henriksen, Jan-Olav. *God and the self: The interplay Destabilizing religious orthodoxy*. Upublisert manuskript. 2012.
- Henriksen, Jan-Olav og Arne Johan Vetlesen. *Nærhet og distanse. Grunnlag, verdier og etiske teorier i arbeid med mennesker*. Oslo: Gyldendal akademisk, 2000.
- Henriksen, Jan-Olav. *På grensen til Den andre. Om teologi og postmodernitet*. Oslo: Ad notam Gyldendal, 1999.
- Herman, Judith. *I voldens kjølvand: psykiske traumer og deres heling*. København: Hans Reitzels Forlag, 1995.
- Jakobsen, Marianne (red.), Trine Anstorp og Kirsten Benum. *Dissosiasjon og relasjonstraumer: integrering av det splittede jeg*. Oslo: Universitetsforlaget, 2006.
- Jones, James W. *Blood that cries out from the earth: the psychology of religious terrorism*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Jones, James W. *Terror and transformation: the ambiguity of religion in psychoanalytic perspectives*. Hove: Brunner-Routledge, 2002.
- Kaldestad, Eystein. *Gjennom det menneskelige til det guddommelige: religionspsykologiske perspektiver*. Oslo: Tano Aschehoug, 1997.
- Leenderts, Torborg Aalen. *Når glassflaten brister: Om brytningen mellom livet og troen*. Oslo: Verbum, 2007.
- Leenderts, Torborg Aalen. *Person og profesjon: om menneskesyn og livsverdier i offentlig*

- omsorg. Oslo: Universitetsforlaget, 1997.
- Miller, Alice. *Thou shalt not be aware Society's Betrayal of the Child*. New York: Farrar Straus Giroux, 1998.
- Moltmann, Jürgen. *God in creation: an ecological doctrine of creation*. London: SCM Press, 1985.
- Monsen, Jon (red.) og Sigmund Karterud. *Selvpsykologi: utviklingen etter Kohut*. Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1997.
- Pahuus, Mogens. *Distance og involverethed: et tema i eksistenstænkning og eksistensdigtning*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 2008.
- Rø, Elisabeth Fougner, Idar Magne Holme, Eivind Skeie og Peder Austrup *Diakonale spor: Slik jeg har gjort mot dere*. Oslo: Snorre, 2009.
- Sagberg, Sturla. *Barn trenger håp: dimensjoner av håp i barns hverdag*. Oslo: IKO-forlag, 2012.
- Schibbye, Anne-Lise Løvlie. *Relasjoner. Et dialektisk perspektiv på eksistensiell og psykodynamisk psykoterapi*. Oslo: Universitetsforlaget, 2009.
- Skårderud, Finn. *Andre reiser*. Oslo: Aschehoug, 2004.
- Thorsen, Rolf. «Å skrive livet frem» i *Fortellinger om etikk*, red. Kari Martinsen og Kjersti Sunde Mæhre, 17 – 42. Bergen: Fagbokforlaget, 2012.
- Torp, Elisabeth (red.), Trine Anstorp og Beate Indrebø Hovland. *Fra skam til verdighet: teologisk og psykologisk arbeid med vold og seksuelle overgrep*. Oslo: Universitetsforlaget, 2003.
- Ulanov, Ann Belford. *The unshuttered heart: opening to aliveness/deadness in the self*.

Nashville, Tenn.: Abingdon Press, 2007.

Wennerberg, Tor. *Vi er våre relasjoner. Om tilknytning, traumer og dissosiasjon*. Oslo: Arneberg, 2011.

Doktorgradsavhandlinger

Dahill, Lisa. *Reading from the underside of selfhood: Bonhoeffer and spiritual formation*. Eugene, Or.: Pickwick Publications, 2009.

Klette, Trine. *Tid for trøst: en undersøkelse av sammenhenger mellom trøst og trygghet over to generasjoner*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, 2007, http://www.nova.no/asset/2721/1/2721_1.pdf (oppsøkt 6.6.2012).

Melder, Cecilia. *Vilsenhetens epidemiologi. En religionspsykologisk studie i eksistensiell folkhälsa*. Uppsala: Uppsala universitet, 2011.

Von Sydow, Rikard Friberg. *Att ta skriken på allvar: etiska perspektiv på självdestruktiv beteende*. Uppsala: Uppsala Universitet, 2011.

Artikler

Iglebæk, Tove og Tine K. Jensen. «Barns meningsdannelse under flodbølgekatastrofen i Sørøst-Asia». *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, Vol 45, nr. 12, (2008):1488 – 1497. http://www.psykologtidsskriftet.no/index.php?seks_id=68804&a=2 (oppsøkt 10.4.2012).

Løkke, Per Arne. «Ungdommens følelser og møtet med den instrumentelle fornuften». *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, Vol 48, nr. 3, (2011): 242-250.

Markus, Hazel og Shinobu Kitayama. «Culture and the Self. Implications for Cognition, Emotion, and Motivation». *Psychological Review*, Vol. 98, nr. 2, (1991): 224 – 253. <http://www.biu.ac.il/PS/docs/diesendruck/2.pdf> (oppsøkt 12.4.2012).

Rizzuto, Ana-Maria. «Drømmen om det fullkomne». *Tidsskrift for sjelesorg* 29.årgang, nr. 4, (2009): 299 – 311.

Skårderud, Finn. «Den fenomenale kroppen». *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, Vol 48, nr. 7, (2011): 632 – 649.

Skårderud, Finn. «Familiiekroppen». *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, Vol 49, nr.5, (2012): 450-461.

Søftestad, Siri. «Rom for barnestemmer? Om barns medvirkning i barnevernets arbeid med overgrepssaker». *Nordisk sosialt arbeid*, Vol 25, Nr 1, (2005): 56 - 69.
http://www.idunn.no/file/ci/1446451/nsa_2005_01_pdf.pdf (oppsøkt 5.6.2012).

Ånonsen, Maria Stensvold. «Diamant i frossent rom. Relasjonell trosformidling i møte med barn med desorganisert tilknytningsmønster». *Tidsskrift for sjelesorg* 32. årgang, nr. 1, (2012): 15 – 27.

Rapporter/hefter/magasin

Bratvold, Birthe. «Ferske tall om barn og vold.» *Barn i Norge 2011: Årsrapport om barn og unges psykiske helse*. Voksne for barn (2011): 74,
http://www.vfb.no/filestore/Hefter_og_brosjyrer_til_nedlasting/Barn_i_Norge/NYweb_BARNiNORGE2011.pdf (oppsøkt 6.6.2012).

Hammerlin, Yngve. «Et liv i vold.» *Barn i Norge 2011: Årsrapport om barn og unges psykiske helse*. Voksne for barn (2011): 22 – 39,
http://www.vfb.no/filestore/Hefter_og_brosjyrer_til_nedlasting/Barn_i_Norge/NYweb_BARNiNORGE2011.pdf (oppsøkt 6.6.2012).

Harsem, Inga og Kari Jordheim. 2011. *Livstolkning og livsmestring: Et hefte til inspirasjon i trosopplæringsarbeid!* Rapport nr. 7. Oslo: Diakonhjemmet høgskole.
http://brage.bibsys.no/diakon/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_17202/1/Livstolkning%20og%20Livsmestring.pdf (oppsøkt 23.4.2012).

Voksne for barn. 2011. «Født til å skinne: Tekster av ungdom som vet mye om livet, »

Universitetet i Tromsø: Organisasjonen voksne for barn.

http://www.vfb.no/filestore/Hefter_og_brosjyrer_til_nedlasting/Kunnskapsmaterieell_f_or_nedlasting/fodt_til_a_skinne_Voksne_for_barn.pdf (oppsøkt 15.5.2012).

Ingeborg Wiese, «Vold er farlig, » *Magasinet Voksne for barn* nr. 5, 2010, 21 – 22.

Audiovisuelt materiale

Engelen, DVD, produsent Thomas Robsam, manus og regi Margreth Olin. Oslo: Sandrew Metronome, 2010.

Offentlige publikasjoner

Barnas meld. St. 1 (2010-2011). *Om vold og overgrep mot barn*. Oslo: Det kongelige justis – og politidepartement,

http://www.regjeringen.no/upload/JD/Vedlegg/Faktaark/Barnas_stortingsmelding_191_12010_web.pdf (oppsøkt 6.6.2012).

Handlingsplan (2012). *Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2012*. Oslo: Justis – og Beredskapsdepartementet,

<http://www.regjeringen.no/pages/36717130/HandlingsplanJDweb.pdf> (oppsøkt 6.6.2012).

St. meld. nr. 7. (2002- 2003). *Trusopplæring i ei ny tid. Om reform av dåpsopplæringa i Den norske kyrkja*. Oslo: Det kongelige kultur – og kyrkjedepartement,

<http://www.regjeringen.no/Rpub/STM/20022003/007/PDFS/STM200220030007000DDPDFS.pdf> (oppsøkt 23.4.2012).

Avisartikler

Vigdis Hjorth, «Les, elsk, lev!»,» *Aftenposten*, 24. desember, 2011.